

600

ADALÉKOK KOMJÁTHY JENŐ
PÁLYAKÉPÉHEZ

CCPL 81
1976. 6.
Szeged

Hann Ferenc
doktori értekezése

József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi
Kara, Szeged 1976.

B 4355

T A R T A L O M

I. BEVEZETÉS	1
Kortársak az áthelyezésről	3
A magyar századvég	6
Balassagyarmat a nyolcvanas években	11
Komjáthy élettere	13
Korabeli szocialista-tipusu mozgalmak Nógrádban	16
II. KOMJÁTHY BALASSAGYARMATON	19
Konfliktus Reményfy és Komjáthy Anzelm között	22
A polgári iskola gondjai	25
Az első támadás Komjáthy ellen	28
Az iskolaszék jegyzőkönyvei	31
Békés évek	33
Korai versek	36
A II. Benzenleitner ügy	39
Komjáthy áthelyezése Szenicre	48
Az elüzetés okai	49
III. A SZINIKRITIKÁK	50
A színjátszás helyzete	50
A gyarmati színjátszás, Komjáthy véleménye	53

IV. A LÁZADÓ KOMJÁTHY	60
Költői fejlődése és személyes sorsa	61
Komlós a forradalmiságról	62
Forradalmiság? lázadás?	66
A lázadás modellje	68
Bucsu Abderától	70
A hipokritákhoz	72
Éloa versek	73
Szövegváltozatok	75
Óh légy enyém/	
Kolostorban!	
Meghalok ...	
Komjáthy utja /korszakolás/	82
Törj össze mindent !	86
A börtönből	88
Szózat	91
A "kulcs-versek"	
Viharének	93
Tettvágy	95
Monológ	96
Bukás	101
Összegzés	103
Komjáthy pszichózisa	105
Társak, baráti kör	111
V. MELLÉKLETEK	
A./ Nógrád megye Közigazgatási Bizottságának iktatókönyvi bejegyzései	116

B./ Komjáthy szinikritikái	124
C./ Ismeretlen versváltozatok	148
D./ Egyéb publikációk	
Nyilatkozat	158
Társadalmi bogarak	163
E./ Lapok az iskolaszék jegyzőkönyveiből	169
 VI. JEGYZETEK	 172
 VII. FELHASZNÁLT FONTOSABB IRODALOM	
JEGYZÉKE	178

I. BEVEZETÉS

Komjáthy Jenő a magyar irodalomtörténet vitatott egyéniségei közé tartozik. A szimbolizmus előfutáraként a nyugati romantikusok késői követőjeként, Ady közvetlen elődeként tartják számon. Az is kétségtelen, hogy a halála után teret hódító szubjektív lirának egyik legrokszenvesebb korai képviselője. Töredékes esszéi, kritikái munkái azt sejtetik, hogy tehetsége szerint a kor egyik legjobb, legtisztábban látó kritikusa, irodalom-szervezője lehetett volna.

A ma embere elsősorban a felsoroltak miatt becsüli sokra Komjáthy Jenőt. Joggal.

Tulajdonképpen az imént adott summázással nincs miért vitatkozni. Ám a pályakép /az életrajzban mutatkozó foghijak, egyes szerzők jószándéku, de pontatlan megállapításai miatt/ nem egyértelmű.

Vizsgálódásaim során /elsősorban a Nógrádi lapok és Honti Hiradó című^x korabeli lapban - mely Balassagyarmaton jelent meg, s a kormánypárt félhivatalos lapjának számított - és a Nógrád megyei Levéltár megmaradt anyagában /általam figyelemreméltónak vélt adatokra bukkan-
tam, melyek érzésem szerint módosítják a Komjáthy-képet, s talán kielégíthetnek egy jogos igényt /Németh G.Béla megjegyzésére gondolok: "Komjáthy Jenő Balassagyarmatról Szenicre való kerülésének körülményei máig tisztázatlanok¹"/. Talán sikerül választ adni arra a Komlós ál-

^x A továbbiakban NLHH

tal felvetett problémára: mennyire forradalmár /s ha

forradal- az, milyen forradalmár/ a költő? Alka-
miság? ti, felfogásbeli, műveltséganyag ere -

deztette "termés"-e az általunk ismert
euforikus, nem evilági költői életmű, vagy az előbbi-
ek motivumként való meghagyásával inkább nagyon is
sárhozragadt, személyes sorsból vezethető le.

Hajlok rá, hogy az utóbbi közelit jobban az i-
gazsághoz. Meggyőződése, hogy a költő életsorsából
levont konzekvenciák meghatározó fontosságúak. /Végül
is a produktum - hic et nunc: egy költői életmű -
nem véletlenül jön létre. Az egyén nem függetleníthe-
ti magát a társadalmi valóságtól. Hatások érik, me-
lyekre így vagy úgy reagál, hiszen reagálni kénytelen.
Egyéni sorsának alakulása feltétlenül hat művésze-
lényegi jegyeire. Helyzetéhez keres ideológiát és nem
fordítva.

Ki tagadhatná, hogy Reviczky költészetének kitel-
jesedésében generális pont az a pillanat, amikor ráéb-
red, hogy ő tulajdonképpen Bálek Gyula, Bálek Veroni-
ka szlovák szolgálólány természetes gyermeke, s meg
kell küzdenie azokért a dolgokért, melyeket készen
kapni vélt?/

Komjáthy esetében az egyén és a társadalom
konfliktusa /ha tetszik: anomáliája/ hozta létre a
Homályból költői anyagát. Tény ugyan, hogy a produk-

tum - ha egy bizonyos szintet megközelít, vagy elér - objektív értékké válik, s mint ilyen logikusan leválasztható a szubjektív sorsról, vizsgált esetünkben azonban az összefüggések tulságosan erősek ahhoz, hogy a következmény /Komjáthy különös költői világa/ az előzmény /élettors - itt nevezetesen a Balassagyarmatról való elűzetés/ nélkül legyen vizsgálható.

Fel kell tehát tární milyen események reakciója egy-egy vers, milyen "sokk"-hatások válthatták ki a filozófiai burokba rejtőzés képességét.

Annál is inkább szükséges a költő életét tüzesebb vizsgálat alá vetni, mert életrajzírói a kulcskérdést jelentő balassagyarmati "ügyet" s annak következményeit is meglehetősen eltérően írják le.

Egy Nógrád vármegyével foglalkozó en-
kortársak ciklopédia szerint" ... Balassagyarmaton
az át- a polgári iskolánál tanári állást nyert
helyezésről és megnősült /1882./ később Szeniczre
helyeztette át magát ..." ²

A barát és segitőtárs, Palágyi Lajos szerint"... Balassagyarmaton a költőnek méltatlan üldöztetést kellett szenvednie, s ezért 1885-ben áttétette magát Szenicre, hol haláláig működött visszavonultan." ³

Cserhalmi Irén a Lipcsében kiadott Ungarischer Dichterwald című antológiában egyszerűen kikerüli a költő életének ezt a sorsdöntő szakaszát, ⁴ Sternberg

Ottó pedig a Budapesti Tagblatt-ban egyenesen bukolikus magányt kedvelő, vidékretermett költőnek festi Komjáthyt⁵.

Kosztolányi már alig szépíti az igazságot, amikor azt írja, hogy Komjáthyt áthelyezték Szenicre⁶, Sikabonyi - az első /súlyos hibái ellenére figyelemreméltó/ monográfia szerzője - hasonlóképpen vélekedik⁷ az esetről. Folytathatnánk a téves /sok esetben a jószándéku kendőzés miatt hamis/, szépítgető megállapításokat, de talán helyesebb Komlós Aladárra hivatkozni, aki a korszak, s a költő kitűnő ismerőjeként, tárgyilagosan és a valóságnak megfelelően ezt írja a Szenicre kerülés körülményeiről: "... három nyugodt évet sem élt Balassagyarmaton, mikor az iskolaszék fegyelmet rendel el Komjáthy ellen s felfüggeszti állásából. Két évig állás nélkül van, s 1886 elején a fizetését is megszüntetik."⁸

A rövid összefoglalás igaz. A néhány sor mögött - mint ahogyan azt az előbukkanó dokumentumok bizonyították - meglehetősen összetett probléma rejtőzik. A költő magatartása választ ad arra is, mennyire igaz az, hogy Komjáthy forradalmár-alkat, s verseiben forradalmi tűz izzik /K.A. terminológiája/. Kétes igazságunk érzem azt a megállapítást is, amit Komlós emel ki Kirchner Béla kereskedelmi iskolai főigazgató memoárjából / a Magyar irodalom története 1849-1905-ig c. egyetemi tan-

könyvben/ melynek eredeti lelőhelye a Polgári Iskolai Közlöny 1895. I.-II. száma: "... a féktelen szenvedélyű költő, a végkokokat erőszakosan fürkésző filozófus, a radikális s szélsőségekbe menő demokrata-politikus, a forradalmi ideákért lázongó reformátor, az élvezetekben s mulatságokban rapszodikus vivőr mennyire ellentétben látszott állni a tanár nyugodtabb és következetes egyéni tulajdonságaival."⁹

Vajon mennyire vehetjük komolyan Kirchner sorait, aki egy hivatalos lapban a "holtról vagy jót vagy semmit" immorális szellemében ír az immár halott költőről, s akinek nagyságára kicsit gyanus fáziskéséssel ébredt rá /emlékeztetve a történelmi perpetum mobilét megvalósító ideális polgárra, aki H.Bosch korában Fra Angelicora esküdött, s Bosch-t nézte sarlatánnak, a századfordulón Gauguint fitymálta, mert számára Igres akadémizmusa jelentette a művészetet, s ma Manzu, Moore, Schöffner munkáin háborodik fel, Rodin halálát siratva/. Komjáthyt éppen jelentékeny hivatali viselő mintapolgárok juttatták prüdségükkel, kicsinyességükkel, igazi abderita módszereket prezentálva egy szláv Tomiba, ők a felelősek az ilyen levelekért: "... Ha tehát tehettek valamit értem, kérlek az istenekre! Csak Pestre, Pestre, ha lehet!" /Komjáthy levele Palágyi Menyhérthez/¹⁰

o

Vizsgálódásaim főiránya tehát a költő élete, különös tekintettel a Balassagyarmaton töltött esztendőkre. Megkísérlem bemutatni a várost, Komjáthy életterét, az ott dúló harcokat, az ellene indított támadás okait, következményeit. Igyekszem bizonyítani, hogy ezek az események mennyire determinálták a Homályból költői anyagának kialakulását. Szólni szeretnék Komjáthy Jenő néhány ismeretlen publikációjáról, szinikritikájáról, néhány versének szövegváltozatáról, s végül ejtenék ^{pár} ~~néhány~~ szót a költő lázadásának problémaköréről.

Mindezeket megelőzően úgy gondolom nem haszontalan vázlatosan áttekinteni azt a korszakot, melyet félig-meddig klasszikus terminológiával történelmi vákuumnak szokás nevezni.

o

Sűrűn elhangzó közhely: a történelmi szituáció meghatározza a művészeti - így az irodalmi - problémák jellegét is. A kiegyezés után a haladó politikusok heve is alábbhagyott, a konzervatívok pedig láthatóan jól érezték magukat, hiszen hatalmuk csúcsai felé oldalogtak.

A képzőművészetben a Keleti-Benczur-féle klikk uralta a "szakmát". Nem azon fáradoztak, hogy progressz-

szív mozgalmakat fojtsanak el, hanem eleve lehetetlené tették az efféle tendenciák kibontakozását az-
zal, hogy tehetséges kortársaikat megfosztották az
anyagi elismeréstől éppugy, mint a teretszerzés leg-
alapvetőbb lehetőségeitől.

Még az 1894 novemberében rendezett pesti mű-
tárlat kritikáján is érezhető, mennyire manipulálta a
közizlést a sajtón keresztül is az említett csoport,
pedig ebben az időben /sőt már 1892 táján/ megindult
a harc a műcsarnoki érdekszövetség ellen.

A Hétben "Bojtorján"¹¹ ugyan már próbálkozik
némi iróniával, amikor Benczur képeiről ír /"Annál
többen nézik Benczur Gyula jól táplált amorettjeit.
A kép nem annyira halvány, mint inkább kiabáló, ellen-
ben némi jóindulattal talán grációzusnak lehet talál-
ni."/, de éppugy gunyolódik Grünwald Béla "Szent csa-
lád"-ján, Mednyánszky "Tavaszi eső"-jén, Ferenczy Ká-
roly "Orfeusz"-án, vagy Réti "Gyötrődés"-én,¹² mint a-
hogyan az - éppen Benczurék nyomására - közel évtizede
kötelező volt.

A külföldre "kényszerült" Munkácsy, Paál László,
Zichy Mihály természetesen nem szerepel a kiállítók kö-
zött /vajon az ítések számára egyforma bűnként minősít-
tetett a bohém életvitel, a plen-air - szenvedély és a
kivételes szellemességgel párosult biztos rajztudás?/,
az azóta elfelejtett alig-tehetségek közül viszont tu-

catnyi.

S az irodalmi élet irányítottsága, az esetek, eljárásmódok azonossága a képzőművészet helyzetével azonos.

Talán elfogadhatjuk tényként, hogy minden kor kitermeli a rá jellemző embertípust. A századvég langyosvizű tavában lubickoló művészeti, irodalmi politikai autokraták legfőbb jellemzője a hivatalnok-morál piedesztálra emelése, a szigorú erkölcsösség mezébe bujtatott visszaélésekre való képesség, a "törvényesség" és a törvényté tett regresszív hagyomány kritikátlan tisztelete stb...

Ezek a stigmák megcsontosodtak, divatossá, sőt kötelezővé váltak, s épp annyira jellemezték Benczurt és Keletit, mint Gyulai Pált, Tisza Kálmánt vagy a kis-kaliberű vidéki politikus-hivatalnokot Reményfy Józsefet, akinek nevével Komjáthy tragédiája kapcsán még találkozunk kell néhányszor.

Keleti és Gyulai között Márkus László von igen szellemes párhuzamot a HÉT 1905. január 15-i számában: "Szinyei-Merse Pál fellépése idején a rettenetes Keleti Gusztáv, a képzőművészet Gyulai Pálja taposta el óvatos gyűlölettel a kisarjadó szabadságot, és az irodalom Keleti Gusztávja, Gyulai Pál fegyelmezte illedelmessé és bátortalanná a magyar literaturát."¹³

Gyulai és Tisza Kálmán esetében Komjáthy Jenő teszi meg ugyanezt az összevetést - nem kevésbé találó-

an - egyik kéziratában: "Tisza és Gyulai: mindkettőt jellemző a vaskalaposság. Irigy, kemény, száraz, szivtelen író, irigyl, kemény, szivtelen államférfi."

"Hatalmi eszközeik külsők, mint minden tartalom híján valónak." "A nagyság kultusza helyére a hatalom kultusza lépett, a belső értékek tisztelete helyére a külső tekintély."

"Áldanunk kell a sorsot, hogy Tiszát hajlamai nem az irodalmi pálya felé vonzották. Gyulai Pál büszke lesz az összehasonlításra, és talán Tisza Kálmán is."¹⁴

Az egyezések bizonyítják: a "kitenyésztett embertípus" megtalálta helyét a politika, a kultúra minden területén. Gyulai Pál az Akadémiától a Kisfaludy Társaságig, a Magyar Írók Segélyegyletétől a Franklin Társulatig mindenhol tejhatalmu ur, a "nagy augur", ahogyan Komjáthy nevezi keserű humorral a Kritikai Szempontokban. Működése, életének ebben a periódusában - meggyőződésem ez - káros. Vajda mellőzése a későbbi József Attilával kapcsolatos babitsi magatartás rémitő vízióját vetíti előre, Reviczky félretolása, a vidéken elpusztuló Komjáthy tudomásul-sem-vétele, a Szász Károly-félék égre-emelése tulságosan is sokba került a magyar irodalomnak.

Magatartását aligha mentheti az a tény, melyre "mentőtanui" szoktak hivatkozni /következetes volt és becsületes/, mert hiszen a Rossz következetes vállalása /ráadásul ha azt a hatalom dobogójáról vagdalkozó ember teszi/ aligha lehet mentő körülmény.

Ebben az irodalmi helyzetben természetesen nem nagyon lehetett forradalmi megújulásra számítani. Legfeljebb Tolnai Lajos-szerű rugkapálásra, vajdai visszavonulásra, Reviczky-vállalta önpusztításra, a Komjáthynek jutó művi sorvadásra találhatunk példákat.

A Komlós által oly plasztikusan leírt századvégi ellenzéki mozgalmak elszigeteltek, nehezen körülírhatók, tárgyunk szempontjából nem bírnak nagy jelentőséggel /v.ö.: Komjáthy Jenő hermetikus elszigeteltsége!/.

Ugy tűnik tehát, a történelmi vákuum az irodalomban is légüres teret produkált.

Az öregedő Arany, az "aulikus" Jókai, a jelen sem lévő Vajda példázhatja ezt a "régiek" közül, de hivatkozhatunk az öngyilkossá lett Péterfy Jenőre, Udvardy Gézára, a korán haló Reviczkyre, Tóth Edére, a száműzött Komjáthyra is az új nemzedékből.

Gyulai diktátorsága alatt így vázolható - csupán érintőlegesen - a magyar irodalmi "hadszintér".

o

Komjáthy csak fiatal éveiben élt rövid ideig Budapest^{en} Tett egy tragikomikusan félbeszakadt rövid európai körutat is, aztán élete mozgalmasabb fele lezárult. Élete nagyobb részét Balassagyarmaton és Sze-

nicen élte le.

Költészete e két - egymástól erősen különböző helységben bontakozott ki.

Talán nem árt, ha szemügyre vesszük, milyen is volt a nyolcvanas évek Balassagyarmata, Nógrád vármegye székhelye.

o

o

Balassagyarmat Nógrád vármegye székvárosa. A kiegyezés után gróf Forgách József lesz a megye főispánja, a kormány feltétlen embere, aki gróf Forgách Antalt követte a magas hivatali székhelyen. Azt a gróf Forgách Antalt, aki birodalmi kancellárból "bukott" nógrádi főispánnak, ³/~~2~~ mellékesen az ottani bányák korlátlan ura volt.

Komjáthy Jenő idejében a főispán gróf Gyürky Ábrahám /1872-1899/, nem jobb és nem rosszabb elődei-nél. A demokráciát az alispán képviselte a megyei hierarchiában.

1876 táján Frideczky Lajos Nógrád alispánja, aki negyvennyolcban a debreceni kormány egyik megbízottja volt. 1867-től 1875-ig a negyvennyolcas főjegyző.

zó, Veres Pál látja el az alispáni teendőket. Neve felesége irodalmi szalonját juttatja eszünkbe.

1875-től Madách Imre öccse, Madách Károly, a Komjáthy-"per" idején Sczitovszky János ül az alispáni székben.

A városka élete éppen olyan eseménytelen, mint bármelyik századvégi magyar polgárvárosé, Az iparosodás megindulóban van, a középbirtokosság kezdi elfoglalni az államigazgatásban szokot a posztokat, melyek lehetővé teszik, hogy megtartsa birtoka roncsait, vagy az eluszott vagyont társadalmi pozícióra váltsa át.

A dobogókon már egy visszanyilag szűk kör tagjai ágálnak, kedélyeskednek. Megjelenik a polgár prototípusa, a helyi sajtóban egyre gyakrabban találkozhatunk a magyar nyelvvel most barátkozó pénzemberek, kereskedők nevével, egyre markánsabb arcot ölt az alakuló honorácior réteg.

Reményfy József, a városka törpe Gyulai Pálja már sikerrel hagyta maga mögött a legtöbb gátat: 1880-ra szinte minden jelentős pozíciót birtokol /a népbanktól az iskolaszékig/, felkészülten leskelődik nehezen támadható precizitásának, feddhetetlenségének palánkvára mögül, egyelőre csak a rétsági körorvost és társait vádolva/" ... A körorvosok körüket egy-két évben járják be egyszer, s hogy a fizetésüket ingyen huzzák."¹⁵

A városban működik már az a polgári iskola, ahol

Komjáthy Jenő és Márkus Gizella tanít majd, mindjárt megjelenésükkel kisebb botrányt kavarva.

Komjáthy Anzelm apálfalvai születésű megyei főjegyző közmegeledésre látja el feladatát, a kormánypárt helyi félhivatalos lapjában olvashatjuk, hogy szinte minden jelentős családi- és társadalmi összefüggésben részt vesz, megbecsült polgára a városnak.

Komjáthy
élettere

Kaposy István - aki akaratlanul is részese lesz Komjáthy Jenő tragédiájának, meghurcolásának és elűzetésének - gyengécske verseket publikál Kék László és Horváth Danó lapjában /Nógrádi Lapok és Honti Híradó/, de a szokványos szerelmi hozsannázás lélegzetvételnél is erősebb környezetkritikával tölti ki:

" Ne higgy nekik! hazudnak ők;
Mesterségők, s rajtam üzék.
Kihülne még a pokol is,
Ha nem szitnák örök tüzét;..."¹⁶

Palkovics Viktor polgári iskolai hitoktató Nyílt kérdés című cikkében Kaposy /később Komjáthy kollegája és barátja/ ellen vádaskodik, merthogy Jávor Lajos nevű második osztályú r.k. tanuló a sikeresen letett magánvizsga után harmad osztályba lépett, csak éppen hittanból nem tett vizsgát, mert Kaposy tanító ur azt mondta neki, hogy az teljesen fölösleges. ¹⁷

/Kaposy tehát már Komjáthy Gyarmatra érkezése előtt népszerűtlen ember lehetett - legalábbis a közvélemény előtt -, s a későbbi, erkölcsi botránnyá dagadó Benzenleitner-ügy kapcsán a társadalmilag elitelt Kaposy barátsága Komjáthy Jenőre is rossz fényt vet./

Luby Sándor /Komjáthy szerkesztőtársa a rövid életű, s Mikszáth által igaztalanul bántott¹⁸ Röpké Iveknél/ Börnét, Sacher Masochot fordít és ad közre, Csalomjai Pajor István, Balassagyarmat ünnepelt /s a pesti hivatalos körökben sem visszhangtalan/ dilettáns költője büszkén jegyezteti rossz zsánerképe alá: "Felolvastatott a Kisfaludy Társaságnak márczius 18-án tartott ülésében." ¹⁹

1880 októberében Nógrád megyében jár a király. A helyi sajtó tudósítója magán kívül van a hódolattól: "... a város és a helybeli testületek küldöttei Fülekre mentek ..." A király "... vasárnap reggel 4 órakor indult el külön udvari vonaton. Az első megállóhely Salgótarján volt, hol a közönségen kívül festői öltözetben saját zenekarukkal több ezer bányász és gyármunkás várta a vonatot..."

"Ezalatt Füleken is nagy mértékben készülődtek Ő Felsége fogadására Nógrádmegye küldöttsége díszmagyar ruhában közvetlen a kiszálló helyet képező szőnyeg mellett félkörben foglalt állást. Ott voltak: Huszár István, Madách Károly Sczitovszky János..... Komjáthy

Anselm Harmos Gábor, Pajor István Imády Károly, Desewfy Elek, Hanzély Márton A király arcza ... szivjóságot és vidám nyájasságot tükrözött, kérdéseit oly tiszta magyar kiejtéssel intézte, mely akármelyik alföldi magyarzamatú földesurnak becsületére válandott."

Később őfelsége néhány küldöttet magas megszólításával tüntetett ki. Megkérdezte Madách Károlyt a megye viszonyairól, Harmostól - királyhoz illő tájékozottságát fitogtatva megérdeklődte: "..... hol van a megye székhelye, Komjáthy és Szerémy küldöttségi tagoktól, mióta szolgálnak, Pajor Istvántól, vajjon sok árva van e a megyében sat. sat." Aztán" folytonos, viharos éljenzések között tűnt el a vonat."²⁰

A NLHH ugyanezen számában a királyt üdvözölő beszámoló mellett a Gyarmatra érkezett Komjáthy Jenő neve olvasható. Szinikritikát ír Strauss Denevéréről, Csepreghy minden bizonnyal hitvány darabjáról /Magyar fiuk Bécsben/ a Corneville-i harangokról. Egy Csiky darab /Proletárok/ két Offenbach opera /Orpheus az alvilágban, Dunánan apó/ és egy parasztkomédia /Marcsa az ezred lánya/ szerepel még a beszámolóban.

A kritikus hangja nem a megszokott, megfontolt, keserű, kicsit maliciózus Komjáthy-tónus. Csipős megjegyzései, ma is mosolyogtató humora egy olyan Komjáthy Jenőre hívja fel a figyelmet, amelyet költésze-

tének kutatója meglepődve szemlél.

A néhány Pesten töltött év után minden bizony-
nyal Gyarmaton gyűjtötte össze a költő azokat a szín-
házi tapasztalatokat, a kor populáris irodalmára vo-
natkozó ismereteket, melyeket később a Kritikai szem-
pontokban oly figyelemreméltóan összegez.²¹

Ebben az időben /1880 októberében/ Komjáthy Anzelm
már megyei tanfelügyelő, s a költő tanári állását készí-
ti elő.

1880. augusztus 15-én ugyanis a botrányos körül-
mények között leváltott Ebeczky Emil helyett Komjáthy
Anzelmet nevezik ki Nógrád megye tanfelügyelőjévé.

A kinevezést a Sárosi Marton János-féle ügy előz-
te meg. Az esettel több okból is foglalkoznunk kell.
Részben mert a történetek kapcsolatosak a korabeli szo-
cialista típusu mozgalmakkal, de arra a kérdésre is vá-

laszt kaphatunk, vajon Komjáthy Jenő

korabeli
szocialista-
típusu
mozgalmak
Nógrádban

hogyan viszonyult /reagált-e egyáltalán?/
az efféle progresszívnek minősíthető
mozgalmakhoz, s végül Reményfy József
jelleméről kaphatunk némi tájékoztatót.

Ebeczky Emil tanfelügyelő világosfejű
ember volt, ősi nógrádi család sarja. Minden bizonnyal
a tanítók egyesületi életének fellendítése érdekében
nevezete ki Pálfalvára a Gömörből elbocsátott Sárosi Már-
ton János tanítót, a községi iskolaszék ellenére is.

Sárosi szocialista tendenciájú lapot szerkesztett Losoncon, ahová tanítói teendői ellátása mellett rendszeresen átjárt. A félhivatalos sajtó nyílt támadást indított ellene:

" Sárosi Márton János néptanító által szerkesztett "Losoncz Nógrádmegyei Híradó" s ennek mellékelete a "Riadó" czimű erkölcsstelen irányu zuglapok, mint a szabadsajtó közbotrányt okozó kinövései a bgyarmati kaszinó olvasó terméből kitiltattak." ²²

/Megjegyzendő: ennek a kaszinónak Komjáthy Anzelm volt az elnöke./

Sárosi lapjaiban ²³ zürzavaros - de a kort ismerve feltétlenül haladónak ítélfhető - cikkeket irt, melyek az uralkodó körök mélyiséges ellenszenvét, sőt határozott elutasítását váltották ki. ²⁴

A lapszerkesztés nyilván erősen lefoglalta, így elhanyagolta tanítói kötelességeit, vitába bonyolódott a helyi iskolaszékkal, sőt összeverekedett egy földbirtokossal, érthető módon fegyelmit indítottak ellene. Az esetre azért érdemes odafigyelni, mert a megoldási mód jellemző a korra, analóg módon alkalmazható, s Komjáthy Jenő esetében később alkalmazták is.

Sárosi Marton János tanítót és lapszerkesztőt, aki lapjaiban a szocializmus helyességét igazoló irásokat publikált és közölt - bár kétségtelen, hogy Marton

szabados életvezetésével tálcán kínálta a vádakat - olyan indokokkal tették lehetetlenné, melyek az átlag polgár szemében súlyos bűnöknek minősülhettek.

Ez hát a recept. A valódi ok elterjedése esetleg mellé állithatott volna embereket. Ki kel védelmére viszont egy "közveszélyes", részeges, hanyag, verekedő tanítónak, aki a rábizott iskolai felszerelésre sem tud vigyázni? ²⁵

A hivatalos elmaras^ztalásban tehát a valódi okokról /szocialista eszmék propagálása/ szinte szó sem esik. A nevetségessé tett embernek "ismeretlen helyre" kell távoznia Balassagyarmatról.

Reményfy

 Komjáthy A.

A Sárosi Marton- ügybe a haladó gondolkodású Ebeczky Emil is "belebukik." Mindvégig védi Sárosit, s ezzel magára vonja az iskolaszék - főképp Reményfy - haragját. Ebeczkyt erőszakos uton elmozdítják állásából, s az 1880. aug. 14-i rendkívüli közgyűlésen Komjáthy Anzelm lemond főjegyzői állásáról, hogy elfogadhassa Nógrád megye tanfelügyelőjévé való kinevezését.

II. KOMJÁTHY BALASSAGYARMATON

Ebeczky tehát eltűnik a porondról, de nem tűnnek el hívei. Komjáthy Anzelmnek a megyegyűlésen hivatalosan állást kellett foglalnia elődjével szemben, s ez az állásfoglalás /mintegy igazolva és kiegészítve a Sárosi-ügy által már adott ítéletet/ nem kis mértékben járult hozzá Ebeczky eltávolításához.

A Sárosi - Ebeczky-ügyben Komjáthy Anzelm a hivatalos, a már emlegetett Reményfy oldalán állott. Bár alkatilag a megyei vezetőkkel kapcsolatban mindenkor a lojalitás jellemezte /Vö.: önéletírása egy részlete: "Életem és munkásságom fénykora főjegyzőségem volt, mert szülőmegyém fő- és alispánjaival és legtekintélyesebb uraival jó baráti viszonyban állottam."/ ²⁶

hamarosan mégis összetűzött "Gyarmat basájával", s ez az összeütközés a későbbiekben határozottan lemérhető hatással volt Komjáthy Jenő sorsának alakulására. ²⁷

Reményfy József ügyvéd az a típus, melyről a bevezetésben szoltam már. Helyzete, csekélyebb tehetsége folytán csak egy kisvárosi despota lehetett belőle. E szerepet viszont igyekezett jól és "tehetséggel" alakítani. Természetesen szigorú, erkölcsös és feddhetetlen jellemű. A jog és a hatalom trónjáról erős kézzel csap le mindenkire, aki - ilyen vagy olyan okból - letér a paragrafusok sövényével határolt utról. Természe-

tesen a személyét támadó kritikákat a hivatal /a terület, állam/ ellen irányulónak minősíti, s ilyen módon utasítja vissza, torolja meg.

Eszközei választékosak, hiszen tisztségei is sokfélék.

Jellemét könnyen megismerhetjük egy eleinte jelentéktelennek tűnő felszólalásból, mely 1883 június elsején hangzott el a Közigazgatási Bizottság ülésén:

"Reményfy József interpellációt intéz a tanfelügyelőhöz /Komjáthy Anzelmről van szó - H.F./, van-e tudomása arról, hogy a tanítók, ismét a tanéven belül és nem a vakációban, Füleken gyűléseznek, s akar e oly intézkedéseket tenni, melynek folytán a tanítók kizárólag csakis az összes megyei iskolákban beállott szünidők alatt gyűlésezzenek? - Ami az én véleményemet illeti megjegyzem, hogy én elejétől fogva nem voltam barátja ezen minden szellemi és erkölcsi eredmény nélküli gyűlésezéseknek. Mit csinálnak ott a tanítók? Korhelykednek, s leisszák magukat a sárga földig, s ezért a községek drága fuvarbért fizetnek."

Ugyanezen az ülésen hangzik el Komjáthy Anselm véleménye, mely szándékán kívül a lavinát megindító első kavics szerepét játsza:

"Komjáthy Anselm tanfelügyelő ezen gyűlések eredményéről más meggyőződésben van, azonban kijelenti, hogy jövőre a gyűlések határnapjai iránt intézkedni fog. 28

Komjáthy Anzelm bár finoman fogalmaz, de ellentmond. Ezért Reményfy talán nem is haragudott volna meg, ha a tanítótestület nem bátorodik fel Komjáthy Anzelm rövid és becsületkövetelte "védőbeszédén", s nem küld kilenc névaláírással ellátott levelet a Nógrádi Lapok szerkesztőségébe, melyet Horváth Danó kénytelen volt közölni. Müller Jánosnak, a Nógrád megyei tankerületi tantestület elnökének nyíltan támadó nyilatkozata /Reményfyt "tendentiozus rágalmazó" - nak nevezi/ a Nógrádi Lapokon kívül a központi lapokban is megjelent, erősen megingatva Reményfy pozícióját.²⁹

A sértett despota haragja hosszú időn keresztül sugárzott Komjáthy Anzelmre, úgy hogy fiának Komjáthy Jenő költőnek is bőven jutott az alattomosan röp-
ködő mérgezett nyilakból.

Az 1880-as esztendő fordulópont Komjáthy életében. Bohém korszaka lezárult. Kipróbálta magát mint lapszerkesztőt /Röpke Ivek, 1877./, nekifutott a világnak /amerikai ut kísérlete/, Reviczky révén belekóstolt a főváros irodalmi /és éjszakai/ életébe, tul van első lázadásain/ levélváltásai Gáspár Imrével, Madách Károlylyal, viszonya apjához/, értékrendeket állított fel /véleménye a fiatal költőkről, Gáspárról, Reviczkyről, Korodáról stb.../ megmérte képességeit: tudja, hogy

soha sem lesz minta-hivatalnok, poéta akar lenni, vagy filozófus.

Mindezeket alaposan és részletesen leírja Komlós Aladár Komjáthyról szóló tanulmányában.³⁰

A költő mégis engedve az atyai kényszernek képesítő vizsgát tesz a budai tanítóképzőben, s 1880-ban már a balassagyarmati polgári iskolában tanít.

o

ANLHH szeptember 12-i számában jelenik meg Komjáthy Anzelm beköszöntő- székfoglaló nyilatkozata. /A Folio Hungaricából kiderül, hogy ennek szövegét Komjáthy Jenő fogalmazta³¹/.

Nyilatkozata tükrözi jellemét, felfogásmódját, a sorok mögött a munkáját mániákus pontossággal, buzgalommal végző hivatalnok rejtőzik. Jellemző módon támogatáskérő programnyilatkozatával nem a tanítósághoz, hanem az iskolaszékhez fordul, biztosítva a testületet, hogy számít támogatásukra, kéri, hogy "... a tanítást lelkiismeretes buzgalommal ellenőrizték és mindenben a fennálló törvények és szabályrendeletek értelmében járjanak el."

A határozott hangú program /mely a továbbiakban - nem mentesen a korra jellemző frázisoktól - a házához való hűségre nevelést, a törvénytiszteletet, a

Kártékony, államellenes eszmék csirájában való elfojtását stb... jelöli fontos teendőként /megtette a magáét. Ugyanezen az oldalon a szerkesztők így kommentálják Komjáthy Anzelm tanfelügyelővé való kinevezését: "... e program adójában azon egyént ismerhetik fel, ki adott szavával nem játszik, ki, amit megmond, azt szívós kitartással keresztül fogja vinni, s nem fog habozni bármily körülmények között sem a legmagasabb cél, a népnevelés szent ügye érdekében a legnagyobb szigort alkalmazni ott, hol az elhanyagoltság és mulasztások sora máris szembeömlő méreteket öltött."

Komjáthy Anzelm meglehetősen zürzavaros szituációban került a megyei tanügy élére. Elégé szerencsétlen módon első "cselekedete" az volt, hogy a mondén világ mesgyéiről hazatért tékozló fiut /ő így gondolhatta/, tisztes polgári álláshoz juttatta.

Komjáthy Jenő ugyanis /aki első szinikritikáját ugyanabban a lapszámban publikálja, melyben apja bejelenti az új hivatal elfoglalását / a programnyilatkozat megjelenésekor már óraadó tanár a polgári iskolában.

Bár Komjáthy Anzelm becsületességét, jóhiszeműségét igen kevesen kérdőjelezték meg Gyarmaton, Reményfy /eleinte burkoltan, majd egyre számonkérőbb módon/ megtette.

V_aló igaz, hogy R_eményfy Józsefnek nem kis szerepe volt a polgári iskola létrejöttében, volt tehát hivatkozási alapja, hogy kitüntető figyelemmel viseltessen az iskola ügyei iránt.

Komjáthy Anzelm már főjegyzősége idején jelezte ~~igényét~~, hogy a polgári iskola szaktanár hiányát egy új tanerő munkába állításával lehet csak megoldani.³² Nyilván már akkor fia leendő állását készítette elő.

A gyarmati polgárok legfőbb gondja az volt, hogy a polgári iskola alsóbb osztályaiban is tanítsák a latin nyelvet, így gyermekeik e tekintetben is felkészülten léphetnének a gimnázium ötödik osztályába.

A helyi sajtóból kiderül: e probléma megoldását olyan fontosnak tartották, hogy tekintélyes hivatalnokok, városatyák is szóltak érdekében.

Bodnár István - Gyarmat egyik doyenje - nyílt levélben fordul az új tanfelügyelőhöz: "Fölkérlek tehát ..., hogy a polgári iskola tantervét a négy osztályu gimnázium és reáliskola tantervével összehasonlítván, már a következő tanévben találj módot oly tanerő megszerzésére, aki a gimnáziumi tanári vizsgát kívánt sikerrel letette, s a latin nyelven teljes jártassággal bír, azután pedig gyakorolj iskolánk fölött kellő felügyeletet." ³³

Az 1880/81-es tanév tíz hónapja alatt több mint féltucat cikk /vezércikk is!/ jelent meg a NLHH-ban a polgári iskolával kapcsolatban.

A latin tanár kinevezésének érdekében beadványokat küldött a tantestület, az iskolaszék, már Györki Ábrahám főispán személyes összeköttetéseinek igénybevételét is javasolták, amikor Komjáthy Anzelm erősen meglepve hallgatóságát a Közigazgatási Bizottság 1881. szeptember 10-i ülésén bejelentette: "... a balassagyarmati községi iskolaszék kérvénye, hogy a polgári iskolában egy latin és egy francia tanári állomás rendszeresíttessék - elutasított."

A közben megalakult tanárjelölő bizottság elképedve hallgathatta mindezt, de az újdonsült királyi tanácsos Komjáthy Anzelm bejelentését kénytelen-kelletlen tudomásul vette, annál is inkább, mert időközben a minisztérium Komjáthy Jenőt kinevezte a balassagyarmati polgári iskolához tanárnak.³⁴

A Reményfy által manipulált iskolaszék igen gyorsan reagál. Szeptember 21-én a városi közgyűlésen már támadják Komjáthyt. A minden szabálytalanságra karvályként lecsapó Reményfy József hinetőleg az atyán akar bosszút állni, hiszen vele tűzött össze, de - mint ahogy az a későbbiekből kiderül - az esztendőig tartó, s most elinduló "perlekedés" végén Komjáthy Jenő sorsa dől el.

A NLHH így számol be a közgyűlésen történtekről: "Végül hosszabb vita tárgyát képezte a községi iskolaszék határozata a legujabban kinevezett polgári is-

kolai rendes tanár: Komjáthy Jenő és a /III-ik nőosztályba/ kinevezett rendes tanárnő: Dömök Erzsébet kisasszony ügye. Ugyanis nevezettek a közoktatásügyi ministerium által kineveztetvén f. hó 20-án az iskolaszék előtt eskütétel végett jelentkeztek. Az iskolaszék azonban az esküt nevezetektől nem vette ki, hanem, mivel a minister nem az iskolaszék által illetékesen ajánlottak közül és nem is a kívánt szakokra /latin, német, francia nyelvre/ nevezett ki tanár és illetve tanárnőt, - az ügyet a város képviselőtestülete elé hozta, mint olyan sérelmet, mely a kormány és a város közt létesült szerződés és részben a törvény intézkedése ellenére tetetett. E tárgyban Reményfy hosszabb beszédben indokolta a város jogosultságát s a ministerium helytelen intézkedését, mivel - úgy látszik - a kormány által kinevezett erőkkal mint iskolaszék elnök nincs megelégedve, nincs főleg azért, mert ezen tanárok közül négy csupán a mathezis és phisikára képesített s közülük egy sincs, aki a nyelvtudományokat oktathatná /?/ Indítványa tehát az, bár a ministeri kinevezésre eleinte az ellenállási jogot gondolta érvényesíteni, hogy a ministerium közvetlen a városi képviselő testület által kéressék fel, hogy oly tanerők birására adjon alkalmat, kik a tantervet teljesen betöltik. Kövi Tivadar ur osztja Reményfy

ur nézetét, /bár a kitűnő sikerrel vizsgázott Dömök Erzsébet kisasszony ellen semmi kifogása sincs/-NB!/

Ily értelemben a felirat elkészítésével a városi jegyző s ennek hitelesítésével: Reményfy József és Kövi Tivadar urak bizattak meg."

az első támadás
Komjáthy Jenő
ellen

A tanácskozáson elhangzottaknak az a felirat adott nyomatéket, melyet Balassagyarmat város küldött a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba. A feliratot teljes terjedelmében közli a NLHH.³⁵ Logikusan

kifejtik sérelmeiket /az iskolaszék jogosult a tanárok kiválasztására, a miniszterre csak a tudomásulvétel, a döntés megerősítése tartozik stb... /Névszerint említik Márkus Gizellát/ aki - furcsa játéka a sorsnak - éppen e felirat közzétételének napján tartja eljegyzését Komjáthy Jenővel³⁶/: "1880. évben Bodola Sándor és Márkus Gizella segédtanárok szintén kijelölés mellőzésével kinevezettek, Kigyósi Ignác pedig Dézsről megférhetetlensége bűnhődéséül áthelyeztetett..."

Komjáthyval kapcsolatosan ez olvasható a város feliratában: "... a leányiskola III. osztályának tanítói állomására vonatkozó pályázati kijelölésnek egyszerű mellőzésével a német és francia szaktudományokra Dömök Erzsébet ... lett kinevezve, valamint nyelvészeti szaktanárul Komjáthy Jenő - aki egyedül

és kizárólag a magyar és német szaktudományból nyert képesítést..."

A talán értékét meghaladó mennyiségben idézett első ujságcikk, s a város felirata több dologra is figyelmezteti a pályája elején álló Komjáthyt. Az eddig mende-mondának, okoskodó hivatalnokok által leírt, előadott szurkálódások szintjén zajló s személyét sértő "ügyet" nem bizza tovább apjára, bekapcsolódik, válaszol, védekezik-támad, ítél.

Miután rövid ideje él felnőttként Gyarmaton, nem ismeri még alaposan a megyei viszonyokat / pontosabban kívül estek érdeklődési körén/, s ahogyan apja és ismerői jellemezték, csekély gyakorlati érzékel rendelkezett; nem gondolta át /átgondolhatta-e egyáltalán?/, hogy 1881. okt. 26-án írott válaszával³⁷ melyet rajta kívül Kigyósy Ignác és Bodola Sándor is aláírt, elmérgesíti a már amúgy is meglehetősen kényes ügyet. /A nyílt válaszlevél teljes szövege a Mellékletben /D/ olvasható./

Komjáthyék nyilatkozatát a Reményfy-kör minden bizonnyal impertinensnek tartotta, a november 19-i városi közgyűlésen /számomra tulságosan is primitív furfanggal/ az iskolaszékhez - ez is egy a Reményfy-féle "magánvállalkozások" körül - teszik át az ügyet: "Előterjesztett, mi szerint a polgári iskola érdekében a város képviselő testülete által a ministerium-

hoz tett felterjesztést érintőleg a "Nógrádi Lapok"-ban Kigyósy, Komjáthy és Bodola tanítók aláírásával megjelent cáfoló nyilatkozat megtorlása iránt intézkedés tétessék. - Az iskolaszékhez tétetik át." 38

Az agresszív szóhasználat /megtorlás/ ellenére Komjáthy Jenő különösebb sérülés nélkül került ki az őt ért támadásláncolat első szakaszából. Az ügy "elaludt". Minden bizonnyal nem ő, hanem Komjáthy Anzelm, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által állásában frissen megerősített királyi tanfelügyelő tekintélye diadalmaskodott.

E hipotetikus következtetés helyességét igazolja a Balassagyarmati Községi Iskolaszék jegyzőkönyve, mely dolgozatom elkészülte után bukkant fel. A Dr. Kalas Géza balassagyarmati bíró tulajdonában lévő dokumentum 1874-től 1883-ig tartalmazza az iskolaszék ülésein készült jegyzőkönyveket.

Meglepő módon az iskolaszékhez "áttett" Komjáthy-Bodola-Kigyósy- ügy tárgyalására a "megtorlásra" nincs adat.

Az 59-es számmal jelzett jegyzőkönyv az 1881 szeptember 22-én tartott ülésről, a 60-as sorszámu az 1882. május 31-én tartotttól készült. Különös, de az egyébként oly sűrűn ülésező iskolaszék csaknem háromnegyed évig nem ült össze.

A májusi ülésen már szóba sem kerül Komjáthy Jenő neve. Bodola kérvényét - melyben segédtanítóból rendes tanítóvá való kinevezését kéri -, miután "... működésével az iskolaszék meg van elégedve..." pártólólág terjesztik fel.

E jegyzőkönyvből tudjuk meg, hogy az idős Chikán Mihály elhalálozása folytán megürült tanítói állásra pályázatot hirdetnek. Az iskolaszék újra latin szakos tanárt keres. Most már tehát végérvényesen elterelődik a figyelem a közben beilleszkedett Komjáthyról.

/A Mellékletben közlök két lapot az iskolaszéki jegyzőkönyvekből. Az első 1882. augusztusából

való. Itt figyelmeztetik Komjáthyt, mert többször elkésik az iskolából, pontatlanul javítja a hibákat stb...

Ez az adat összevág azzal, amit egyik névtelen méltatója ír a Polgári Iskolai Közlöny 1897. évi XII. számában: "Ellensége volt minden nyügöző rendszabálynak az iskolában is..."

A Mellékletben közölt másik lap az 1883. január 24-i ülésen készült jegyzőkönyvből való. Ezen az ülésen Komjáthyne, Márkus Gizellát róják meg, mert előrelátható hosszabb betegségét /feltehetően szülésről van szó/ bejelenteni elmulasztotta.

Helyettesítéséről gondoskodva Komjáthy Jenőt bizták meg a 2. osztályban a német nyelv tanításával.

Az igen gazdag iskolatörténeti, neveléstörténeti adalékkal szolgáló jegyzőkönyvgyűjtemény sajnos témám szempontjából nem sokat ér.

A Komjáthy fegyelmi ügyét tartalmazó 1885 utániaknak pedig nem sikerült nyomára akadnom./

Ha summázni akarnánk az eset tanulságait, a következő tényeket állapíthatnánk meg: a fiatal Komjáthy már pályafutásának kezdetén szembekerült a városi hatalmasságokkal /elsősorban Reményfyvel/, akik a köztisztviselői állás apa védőszárnyai alól erősködő, helyzetét "galádul" kihasználó, elkényeztetett honorációr-dzscentri ifjút láthatták benne.

Magatartásával irritálta a kort, tekintélyt, rangot, hivatalt oly magyon respektáló városi vezetőtestületet.

Reményfyt pedig további harcra ösztökélte pillanatnyi veresége. Tulajdonképpen csak az alkalomra várt, mely egészen 1885 májusáig váratott magára.

o

A futó kellemetlenségek csitultával Komjáthy asszimilálódni igyekszik. Kétségtelen, hogy Balassagyarmat egy-
 békés évek féle szubkultura a széleslátókörű,
 Schopenhauert, Kantot, Nietzschét ismerő és értő, filozófikus hajlamokkal megáldott/ vagy megvert?/ széleslátókörű költő számára, mégis eleinte mindent megtesz azért, hogy a város kulturális életét fellendítő egyszerű, de hasznos polgár legyen. Az a kettősség, mely a későbbi években elvisel-

hetetlenné válik, ~~a~~pszichózisig juttatja el
Komjáthy, most még a felszín alatt lappang.

Mint polgári iskolai tanár a Nógrád
megyei Tanítótestületben pályamunkákat bírál

el /a bírált pályamű címe: Melyek
a tanító a leginkább célhoz vezető bünte-
tési és jutalmazási módok a népis-
kolában?/ 39

Felesége révén, - aki gyorsan és praktikusan be-
épült a városka polgári köreibe -
bekapcsolódott az u.n. társasági
társasági élet életbe. Ma már kicsit komikusnak tű-
nik, hogy a helyi női dalegylet pénz-
tárnoki tisztét látta el⁴⁰, hogy a hírek között
többször értesülünk arról: meg-megjelent számára
érdektelen családi, vagy protokolláris eseménye-
ken. A második Benzenleitner-ügyig tagja /alapító

tagja a Madách Emlékügyi Bizottság-
nak, melyet még majdnem kamaszként
Madách Emlékügyi Bizottság ő hozott létre Luby Sándorral⁴¹;
Gyűjtési akciókat szervez, szobrot
akar állíttatni Madách Imrének.

Mivel igen jó kapcsolatban van a NLHH felelős szer-
kesztőjével, Horváth Danóval /az eljegyzést közlő
hymen-hirben a "lapunk munkatársa"⁴², a házasság-
kötését tudatóban az "ismertebb író"⁴³ terminoló-

giát használja a szerkesztő/, a békésebb időkben meglehetősen sokat és sokfélét ír a lapba. A későbbiekben vizsgált szinikritikák sora a kinevezés körüli huzavona idejében megszínikritikák szakad ugyan /felszínes szövegkritikai vizsgálatokkal is bizonyítható, hogy a későbbi színi referádákat szignáló Bayard és Nobody nem azonos Komjáthyval/, de kevésbé fontos, Balassagyarmaton született versei közül /kötetében ezek közül alig többet, mint harmincat válogatott be/ kettőt is publikál a lapban.⁴⁴ Ezeket csak a vádló "Meghalok" követi majd, 1890 végén, Szenicről.

Ifju Weisz Vilma szenvelgő-szépeltető, idegeket próbáratevő "költeményei" közé nyilván Komjáthy közvetítésével kerültek az NLHH-ba Reviczky Gyula versei⁴⁵. Didaktikusan magyarázó u.n. társadalmi cikket ír a Tárca rovatba a zszurnaliszta az emancipációról, okosan érvel és szellemesen pariroz⁴⁶, az "akinek nem inge..."-módszerrel, az észre apellálva igyekszik senkit meg nem sértve /helyesebben magatartásformákat, viselkedésmódokat téve nevetségessé/ javítani. Bizonyára mégis valamiféle ellenállás, felháborodás, a petit bourgeois sértettsége okozhatta, hogy az ~~egy~~ sorozat első darabjának szánt írást nem követte második, harmadik.

Komjáthy nem is vállalkozott többé hasonló /értse:
hasonló szintű, metodikáju/ misszionárius munkára.

/Lsd: Melléklet-D/

Ezek az esztendőök a viszonylagos nyugalom évei. A költő készül. Az Éloa versek zöme már tartalmazza a Komjáthy-oeuvre lényeges jegyeinek jórészét /a leglényegesebbek egyikét-másikat - a félreszoritottságot, a deviáns személyiség támadva-védekezését - ez az életsorsból következik, még nem/.

korai versek

Költői attitűdje ez időtájt nyitott, kevésbé alanyi. Ha szerelemről ír, nem személye a hangsúlyos, nem szellemiségének vetülete

/visszatükröződése/ a nő; szerelme tárgya áll a mű középpontjában, kívülről tud szemlélődni /erre az életművet jelentő versek keletkezésének idején már képtelen/.

Jegyzetei tanusítják, ez az életszakasz a felkészülésé. Nagyformátumu tanulmányok megírását tervezi, olvas, értelmez, készül.

o

Az NLHH. 1884. szeptember 14-i számában olvasható a következő hír: "Komjáthy Jenő a Bgyarmati államilag

segélyezett polgári iskola egyik tanítója és Márkus Gizella u.e. iskola egyik tanítónője, ezen állásaikban a n.m.kir. vallás és közokt. ministerium által véglegesítették."

Nem egészen egy évvel később, 1885. augusztus 1-én a Közigazgatási Bizottság fegyelmi eljárást rendel el Komjáthy Jenő, Benzenleitner Leontin és Kapossy István ellen.⁴⁷

Ez az esemény tragikus fordulóponthoz jelent a költő életében.

o

A már említett, elhunyt Chikán Mihály helyett a polgári iskola végre latin szakos tanárt alkalmazhatott. Ugyanekkor került a testületbe egy rendkívül agilis, harmincegy éves tanítónő, Benzenleitner Leontin, aki később akaratlanul is szerepet kap a Komjáthy ellen indított támadás-sorozatban.

A Gyarmaton csupán két éve tanító Benzenleitner Leontint 1884 februárjában a polgári iskola tan-testülete /egy tanító kivételével/ feljelentette a közoktatásügyi miniszternél. A NLHH többször tárgyalja az esetet s annak következményeit, Benzenleitner vétkét érintve a "pajzán pletyka" a /tanítónő/ "viselt dolgai" kifejezéseket használva.

Az ügy rövid uton békésen megoldódott, mégis néhány vonatkozása Komjáthy Jenő leendő sorsát ismerve nem lényegtelen. Valószínű, hogy Komjáthy és felesége aláírta a feljelentést /jó okunk van azt hinni, hogy az erőszakos lépéstől csupán az érintett Kaposy István tartotta magát távol/.

Az ügybuzgó Reményfy József a közigazgatási bizottság ülésén nagyedőrás beszédben vázolta, hogy az egész tanári kart fegyelmileg felelősségre kell vonni, mert az ő/ = az iskolaszék/ tudta nélkül tették meg a feljelentést.

Komjáthy Anzelm okos érvekkel mond ellent, hivatkozik arra, hogy az iskolaszék csupán a szülők és tanítók közti viták eldöntésére jogosult, de Reményfy részrehajlással vádolja a tanfelügyelőt, s

nyílt, ellenséges hangú polémia kezdődik a helybéli elsőszámu hatalmas-
affér Reményfy és Komjáthy A. között
ság és Komjáthy Anzelm között.⁴⁸

Reményfy az 1885 májusán kirobbanó /később Komjáthy Jenő eltávolítását eredményező/ botrányig is több alkalommal sértő hangon szól Komjáthy Anzelmről, ellene szőtt összeesküvésekre tesz célzást, melyeket a tanfelügyelő irányít a háttérből. Legjellemzőbb talán egy 1885-ben írott cikkének néhány részlete: "... az, hogy én is-

kolaszéki elnöki állásomtól elmozdítottassam Komjáthy Anselm tanfelügyelőtől egyáltalában nem függ, hanem függ egyedül Balassagyarmat városától, amely engem ez állásra való megválasztással megtisztelt, már pedig Balassagyarmat városával Komjáthy Anselm tanfelügyelő és társai eddigelé nem rendelkeznek, s biztosak lehetnek felőle, hogy rendelkezni ezután sem fognak..."

"Ügyetlenül kigondolt nevetségesre rendezett machinatiojukra tehát nem is reflektáltam volna, ha nem tartanám szükségesnek egyszer s mindenkorra kijelenteni, hogy én sem a tanfelügyelőktől, se az ő Sneffjeitől nem tartok, intrikáikat és hiu erőlködéseiket pedig nevetem. Mégcsak nem is bosszantanak vele, legfeljebb ők bosszankodhatnak saját tehetlenségükön." 49

A majálisi botrány idejére Komjáthy Anselm és Reményfy között már meglehetősen feszült a viszony. A kicsinyes despota a Komjáthy Jenőt vádló perben bizonyíthatóan rosszindulatu, elfogult.

a II. Benzenleitner ügy
A botrány 1885 május 27-én kezdődött, amikor a polgári iskola növendékei és tanárai a podluzsányi erdőben mulattak, táncoltak "... egész esti lovóráig, midőn is kellő mértéket tartva és beelégedve a sok jóval, a társaság hazavonult." 50

Komlós Aladár közlése szerint⁵¹ a Pesti Napló 1885. december 18-i hírében az olvasható, hogy Komjáthy Kaposy kollegája rábeszélésére nyilvánosan megsértette Benzenleitner Leontint.

A későbbiekből tudjuk, hogy Kaposy István szerelmi nexusba került Benzenleitner Leontinnal, viszonyuk a polgári iskola tantestülete előtt ismert volt /Lásd: I. Benzenleitner ügy!/.

Kaposy a megunt kapcsolattól mindenáron szabadulni akarva vonhatta be Komjáthyt, különös színterül választva éppen a majális-ünnepséget.

A több mint egy éve rejtetten meglévő feszültség kulminált. Az iskolaszék július 16-án, majd augusztus 1-én tárgyalja, s a közigazgatási bizottság elé terjeszti a polgári iskola ügyét. A Nógrádi Lapok 1885. augusztus 9-i számában olvasható: "Balszagyarmat városa Komjáthy Jenő, Kaposy István tanító és Benzenleitner Leontin tanítónő ellen több rendbeli viselt dolog /majálisi botrány, öngyilkossági kísérlet, s engedetlenség/ miatt a fegyelmi eljárás megindítását, a nevezett tanítók és tanítónő felfüggesztését, s a helyettesítés iránti petíciónak a közoktatásügyi miniszterhez pártolólag leendő felterjesztését kérvényezte."

A fegyelmi eljárás megindítása előtt az iskolaszék felszólította mindhármukat, hogy három napon

belül adják be lemondásukat.

Noha Komjáthy Anzelm tanfelügyelő az iskolaszék intézkedése ellen vétó jogával élt, az ügy már megjárta a minisztériumot, a vizsgálatot elrendelték.

Ezen az ülésen derül ki, hogy a város szerette volna megszerezni a döntés jogát a minisztériumtól.

Komjáthy Anzelm hiába kéri, hogy a vizsgálatot ne csak személyekre, hanem az egész polgári iskolára terjesszék ki, a közhangulat már fia ellen fordult: "... a memorandumban súly fektetik arra is,

hogy Komjáthy Jenő tanító az iskolaszék által megejtett vizsgálathoz az iskolaszék felhívására meg nem jelent s így engedetlenséget tanusított. ⁵²

Az alispán kérdésére - elegendőek-e ezek a vádak a fegyelmi megindításához? - egyhangu "igen, természetes" a válasz.

Határozattá válik tehát a három tanító ellen indítandó fegyelmi eljárás. Szeptemberben a minisztérium jóváhagyja Kaposy, Benzenleitner és Komjáthy felfüggesztését is. ⁵³

Talán megnyugodott volna a kisváros pletykaéhes közönsége, ha nem vesznek az események tragi-

kus fordulatot. December közepén Benzenleitner Leontin öngyilkos lesz. A helyi lap naturális részletességgel írja le hogyan találtak rá a szerencsétlen tanítónőre, aki "... kis forgópisztollyal agyába lőtt, balkeze a pisztollyal együtt mellére hanyatlott, jobb keze feje fölé emelkedett a jobblába össze volt huzva." 54

Halála előtt levelet irt Reményfy Józsefnek, melyben Kaposyt vádolja, akitől áldott állapotba került, s aki nem volt hajlandó őt feleségül venni.

Reményfy a közigazgatási bizottságnak, majd az államügyésznek továbbítja a levelet, ezzel természetesen eldöntve Kaposy sorsát.

Néhány nap mulva a helyi fegyelmi bizottság megszünteti a vádat Benzenleitner Leontin ellen "... ennek legközelebb történt halála miatt ...", Kaposy ügyét a fenyegető törvényszékhez teszik át, Komjáthyt pedig 100 Ft bírságra ítélik, meghagyva, hogy a renitens tanító áthelyeztetését sürgősen meg kell oldani. 55

Kaposy hamarosan eltűnik a porondról. A "per" egyetlen részvevője marad csak a bohózati, de tragikomikus elemeket sem nélkülöző események sűrűjében, Komjáthy, akiről kiderül, hogy "... a folyamatba tett bűnügyi eljárás őt nem érinté s annak tárgya és iránya az ellenében érvényesített fegyel-

mi vétségekkel sem tárgyi sem okbeli összefüggésben nincsenek." 56

Ilyenformán a költő tulajdonképpen tisztázódik a vádak alól. Ám hiába mérsékli a minisztérium pénzbírságát is 50 Ft-ra, a város már ragaszkodik eltávolításához:

"Az ekként hozott érdemleges határozatban őt a botrányos s az iskola érdekeit sértő, s azzal meg nem egyeztethető magaviselet s a felsőbb-ség iránt tanusított engedetlenség makacs vétségében vétkesnek kellett kimondani, mert a vizsgálat folyamán kétségbevonhatatlanul ki-tűnt, hogy a tanulók részvétele mellett meg-tartott iskolai majálison, tanítói állásáról megfélekezve tanítványainak ... rossz példát adva, magát illetlenül s lovagiatlanul visel-ve botrányt keltett, de különben is ... egész magatartása ellenkezik azon szerénység-gel, mely a népiskolai tanítónak egyik, állá-sából kifolyó ismérve, mert szükségtelenül a történetek irányítójaul, szemben az iskola i-gazgatójával, magát irányadóul tolta fel, s a vizsgálat erős gyanút kelt, hogy ő sok eset-ben az értelmi szerző szerepét játszva s en-nek betetőzéséül a kir. ügyész vádjára adott védelmi nyilatkozatában önhittségének, tapin-

tatlan fellépésének, minden tekintetben oly nyílt bizonyítékait adta, melyek a tanítói pályára való hivatottságát kétségessé teszik.

Ugyancsak be lőn igazolva, s általa is beismerve, hogy a városi iskolaszékkel s annak elnökével szemben makacs és kihívó engedetlenséget tanusított, melyet nem enyhít azon védelem, hogy ő a vizsgálat eszközzésére nem tartotta jogosultnak az iskolaszéket ... vádlott magát az iskolaszék s annak elnöke fölé nem helyezheti s intézkedéseinek törvényes voltát megítélni sem nem jogosult, sem nem illetékes s az ő felfogásától egy, a törvény alapján szervezett testület intézkedéseit függővé nem teheti.

... tekintettel ... hogy a vádlott a Benzenleitner Leontin öngyilkos halálával végződött ügyben tanusított magatartása a közönség nagymérvű ellenszenvét vonta maga után, tekintve, hogy ő a megyei tanfelügyelőnek fia, s hogy ezen körülmény hozzájárult az ő elbizakodottságának fokozásához, hogy az iskolaszéket, annak elnökét, a védelmében a tiszttében eljárta kir. ügyészt

is illetlen sőt sértő módon érintette,

állása e helyütt tarthatatlanná vált, minek folytán azonban a szükséges lépések megtétele a közigazgatási bizottságot illetvén, e célból a határozat hozzá terjesztendő volt. - Ezen határozat érdekelteknek kézbesítendő - Kelt mint fenn. - Harmos Gábor, főjegyző, előadó. - gróf Gyürky Ábrahám, főispán, elnök." 57

Az idézetekből kiderül, hogy Komjáthy Anzelm jogosan adta fia tragédiájának magyarázatául Reményfy - ahogy ő írja a "hirhedt Reményfy" - viselkedését, s a jegyzőkönyvrészletek lényegében igazolják Komlóst, aki Komjáthy-tanulmányában a polgárokból álló iskolaszéki tagoknak a dzsentri ifju iránt érzett ellen-szenvének fontosságára hívja fel a figyelmet.

A tengeri kigyóvá nőő ügy 1887 őszéig húzódik. A helyi lapban sürgetik a költő áthelyezését, hivatkoznak a szülők, a legkülönbélebb, gittegyletszerű testületek tiltakozására.

Komjáthy - aki gyakorlatilag már két esztendeje bizonytalan helyzetben van - megelégteli a vádak. A Nógrádi Lapokban irónikus felhangu nyilatkozatot közöltet:

"A Nógrádi Lapok mult számában az iskolaszék üléséről szóló újdonságban a többi között ez áll: " A város Komjáthy Jenő áthelyezését kérte, miután itt eléggé ismeretes viselete által magát lehetlenné tette." - Nem tudom, honnan vette a T. referens ur e kifejezést, de azt tudom, hogy a város képviselő testülete azzal nem élt, bár annakidején az iskolaszéki elnök ur által benyújtott memorandum alapján áthelyezésemet kérte. Minthogy azonban a memorandumban foglalt vádak a vizsgálat során részint el-
ejtettek, részint valótlanoknak bizonyultak és a nagyméltóságu miniszter egészen más alapon - anélkül, hogy erkölcsileg legkevésbé sujtana - 50 frt. pénzbírságra ítél s az elsőfoku ítéletet megváltoztatta, a fönti kifejezést kénytelen vagyok visszautasítani. A tudósítás többi részére annyit jegyzek meg, hogy köztem és az iskolaszék közt annak idején támadt, félreértésen alapult meg hasonlítás következtében magam is kértem áthelyezésemet, de sikertelenül. Most azonban, valamint megnyugszom a miniszter ítéletében, azonképpen bele kell nyugodnom abba a kényszerűségbe is és meghajlonom azon magas intézkedés előtt, hogy tovább is itt működjek. Ha azonban némely urak jobb ügyre érdemes buzgósággal azon ráadoznak, hogy nekem máshol - a végérvényes ministeri rendelet dacára - talán jobb alkalmazást szerezzenek, ám tegyék; jelen körülményeim kö-

zött ebbeli fáradozásukat készséggel és köszönettel fogadom. ^x

- Balassagyarmat, 1886. október 27. - Komjáthy Jenő."

x

"Lapunk mult számában jelzett "lehetetlenné tevésre" azon magyarázattal tartozunk, hogy ez nem a mi nézetünk, de a közönség egy része foglalt ily állást Komjáthy Jenő urral szemben. - A mi nézetünk az, hogy miután egy kis pletykáért Komjáthy nagyon is megbűnhődött s miután ellene máskülönben semmi panasz nem forog fenn, sőt a tantestületi tagoktól úgy tudjuk, hogy Komjáthy Jenő ur nélkülözhetetlen jó tanerő, méltányos lenne ezen ügyet, mely Komjáthy Jenő ur tisztességes családjának is annyi keserűséget okozott a napirendről levenni." 58

A lábjegyzetként csatolt szerkesztői vélemény /Horváth Danó felelős szerkesztő, Komjáthy atyai barátja írhatta/ bizonyítja, hogy az eset megítélésében a vélemények megoszlottak, a nyilván Reményfy által sugallt hivatalos beszámolóban elhangzottakat kritikával kell olvasnunk.

A felvilágosult, "európai" polgár nem sok kivetniva-

lót talált Komjáthy viselkedésében. A történetek tanúsága szerint nem sok ilyen ember élt a századvégi Balassagyarmaton.

A helyi sajtó még csaknem egy évig közli a vádakát, Komjáthy Anzelm elkeseredett "védőbeszédeit", beadvány beadványt, felirat feliratot követ,^x míg végül 1887. szeptemberére megszületik a döntés:

Komjáthy
áthelyezése
Szenicre

"Komjáthy Jenő polgári iskolai tanárt, valamint nejét Márkus Gizella szintén balassagyarmati polgári iskolai tanárnőt a közoktatásügyi miniszter ur Szeniczre, az ottani állami tanintézethez helyezte át, s ilykép véget ért azon kínos herczehurcza, mi a nevezett tanár ur itteni működése ellen két év óta napirenden volt." 59

Az iskolaszék még felháborodva kér egy helyreigazítást: sérelmezik a "herczehurcza" kifejezés használatát, de ez már a jóllakott ragadozó kielégült ásitozása.

A Reményfy József ügyvéd által befolyásolt városi polgárság diadalmaskodott. Kivetette magából a tőlük eltérő /szellemi/alkatu "idegent", bizonyít-

^x Lásd: Mellékletek - A.

va a szociológiai közhely igazát: a középszer gyűlöli a tehetséget, az általános a különöst, s az emberiség - horribile dictu - gyakorta viselkedik úgy, mint a dán tyukpszichológusok csirkéi/: azt verik állandóan, amelyik más. A tollasok a kopasznyakut, a kopasznyakuak között a tollast, a kendermagosat a fehér között, a fehéret a kendermagosak között és így tovább/.

A Komjáthyval történtek Vilfredo Paretot igazolják, aki a pszichikai állandók közé sorolja az egyformaság igényét.

Az Eltérőtől a Mástól való idegenkedés ritkán tudatos, de a társadalmak életében a Schlemihl Péter bűnét sinylő kétárnyéku kuttyától ⁶⁰ a máglyára küldött tudósig széles skálán követhetjük a tömeg véleményét.

Ugy sejtem, az atyai védőszárnyak
mögül ágáló dzsentrí ellenellen-
szenv csak a felszín. A stupid
mikrotársadalom /Balassagyarmat/
tiltakozott egy születő társadal-
monkivüliség /= Komjáthy emberi, költői attitűdje/
ellen; másféleképpen: egy szubkultura vetette ki magá-
ból a megszüntetésén /feljavításán/ munkálkodó "magot".

az
elüzetés
okai

III. A SZINIKRITIKÁK

Komjáthy 1880-ban "települ le" Balassagyarmaton. Iskolai munkája mellett - e viszonylag békés időszakban - igyakszik bekapcsolódni a kisváros kulturális életébe.

A színházi eseményekről 1880-ban és 1881-ben ő tájékoztatja a Nógrádi Lapok és Honti Híradó olvasóit.

Írásaiból egy eddig ismeretlen oldaláról láthatjuk a költőt. A tulajdonképpen igénytelen beszámolókból kiderül, hogy Komjáthy értett a zenéhez, a színpadhoz. Furcsa, fanyar humora szinte csak a hasábokon villan fel, összetettebbé, derüesebbé téve az egyébként komor portrét.

o

Budapesten /Komjáthy ottléte alatt/ ujdonságnak számít még a Népszínház. A Nemzeti Színház kamaraszínházaként működik a Várszínház, s Nemzetiben Szigligetit Paulay Ede váltja az igazgatói székben.

A "hatalomátvétel" már lezajlott: a német nyelvű színjátszás periférikussá vált. A Gyapju utcai német színház mellett működik ugyan Feld Zsigmond Városligeti Szinköre, de a nyolcvanas évek végére már magyarul "később már csak magyarul" játszik társulata.

A hetvenes évek táján megjelenik a polgári színjáték. Utját azonban ravaszul elhelyezett tilalomfákkal nehezítette a korabeli színházi rendszer. A felület alatt keresgélve újra előbukkan Gyulai Pál, s famulusa Szász Károly, akik az Akadémia és a Kisfaludy Társaság nevében az általuk /messzire nyuló tapogató csápként/ a színházakhoz helyezett intendánsok által meghatározták a színházak műsorpolitikáját.

A drámabíráló bizottság tagjai is a fent írt két szerv tagjai közül kerültek ki. Az általában három tagú bizottság /időnként Kemény, Jókai és Gyulai is részt vett benne/ "nemegyszer tévedett ítéletében, de szándékos nemtörődomséggel aligha vádolható meg. Izlése azonban évtizedeken át konzervatív maradt." ⁶¹

Igaz ugyan, hogy Gyulaiék befolyása a hetvenes - nyolcvanas évek fordulójára - rajtuk kívül eső okokból - meggyengült, de hatásuk /különösen vidéken/ jó ideig befolyásolta még a közizlést.

Ekkoriban a népszínmű már levitézlett műfaj. Az örök analógiának megfelelően itt is teljes erőbevetéssel rohamozzák a színpadot az epigonok. Tóth Ede vagy Csepreghy darabjai már korántsem tartalmazzák azokat az értékeket, mint Szigligeti korai munkái /v.ö.: feudalizmus-ellenesség, demokratikus nézőpont, óvatos kritikai szemlélet stb .../; az epigonizmus természetének megfelelően csak a külső jegyek konzer-

valódtak.

A közölnivaló a nulla felé közelít, a tartalmi üresség nem hogy ébrentartaná, de éppen pántlikás-pruszkos álomba ringatja a kor valós problémái, bajai iránt esetleg érdeklődő szemlélőt.

Természetesen akadnak írók, akik a népszinmű formanyelvére építve óvatos kísérleteket tesznek. Dóczi Shakespeare-rel ötvözi, neoromantikus irányba tereli a féligholt műfajt /C₈ók című darabjáról Komjáthy elismerően ír a Kritikai szempontokban/.

Rákosi Jenőt - akitől a dráma neoromantikus korszakának kezdetét számítják - emberi, etikai botlásai ellenére előrevivő figurának értékeli a magyar színháztörténet, a Szigligeti élete alkonyán a polgári dráma műfajában is maradandót alkot.

A korszak legfigyelemreméltóbb színpadi írója kétségtelenül Csiky Gergely. Ő az egyetlen, aki lépést tart az akkor érvényes európai dramaturgiával, társadalmi kérdésekkel foglalkozik, s tulajdonképpen a naturalista drámának egyengeti az utat.

A vidéki közönségnek /azokra a városokra gondolok, ahol önálló társulat nem működött/ Komjáthy tanúsága szerint meglehetősen hig anyag jutott.

A NLHH-ban 1880-ban és 1881-ben publikált színikritikák jónéhány népszinműről s ezeknél nem sokkal

többet érő operettről számolnak be.

Mielőtt rátérnénk Komjáthy Jenő személyes véleményének vizsgálatára, hasznosnak látszik néhány szót ejteni az akkoriban teret hódító /a máig is kísértő/ műfajról, az operettről. Története meglehetősen hasonlít a népszínműéhez.

Offenbach, aki a francia vigoperát operetté "züllesztette", felében - harmadában még társadalmi igényt elégített ki. Az érdektelenné vált Meyerbeer-féle színpadot reformálta meg. Korai munkáiban feltűnik karikírozó kedve. III. Napoleon korának híres és hirhedt alakjai bukkannak fel a Bouffes Parisiens színpadán, olyasfajta antik kosztümben, mely a párizsi gamint sem tévesztheti meg. Legjobb darabjaiban eljut a kor paródiájáig, szellemes persziflázsai e rémes műfaj elviselhetőbb példányai. /A nemes szándékai ellenére kétes értékű életmű végére azért Offenbach odabiggyeszt egy valóban időtálló darabot is, a Hoffman meséit./

Komjáthy Gyarmaton már az epigonok hadával /is/ találkozunk. Lecocq iskolát teremt: az amugy sem túl szilárd érték-fedezettel bíró offenbach-i operettet derűs giccsé silányítja, s a Lecocq-követők /Planquette, Delibes, Genée, Molineux/ "művei" eszünkbe juttatják a Szigligeti-Lukácsy, az Arany-Szabolcska viszony mélyen lefelé mutató görbéjét.

Ezeket az utánzókat Sappé félarasszal, Strauss legfeljebb másféllel növi tul.

o

Komjáthy két szini szezonban vállalkozik u.n. szini referádák irására. 1880. táján Balassagyarmatnak önálló társulata nincs. Jakab Lajos jár át színészeivel Aradról.

A társulatban több olyan kezdő színész is játszik, aki később budapesti színpadokra kerül, vagy a vidéki színjátszás nevezetesebb alakjai közé küzdi fel magát /Lubrincz Julia, Juhász Sándor, Tótfalussy István stb.../ Néhányukat jónevű színházigazgatónak tartja a Schöpflin Aladár által szerkesztett színházi lexikon⁶². /Kövessy Albert, Tiszay Dezső/

Az Aradról Balassagyarmatra utazó társulat repertoárjában elsősorban népszínművek és operettek szerepeltek. Jakab Lajos - aki kitűnő szervező és jó "üzletember" volt - praktikusán gondolkodhatott, amikor a vidéki, színházat ritkán látó publikumnak a Népszínház kasszadarabjaiból mutatott be, csak néha fogva önálló vállalkozásba /Strauss Denevérét a Népszínház látogatói csak 1882-ben láthatták/.

Társulata tehát afféle utánjátszó színház volt, két-három éves késéssel adták elő a fővárosban jól bevált darabokat.

Komjáthy budapesti tartózkodása idején /a hetvenes évek végén/ minden bizonnyal került a Népszínházat. A Nemzeti Színház pedig ekkortájt szinte csak klasszikusokat játszott: Shakespeare-t /Sok hühó semmiért, A velencei kalmár, Othello/, Racint /Phaedra/, Corneillet /Cid/, Moliére-t /A mizantrop, A szeleburdi, Tartuffe/ Hugot /Hernani/.

A magyar szerzőket Kisfaludy képviselte a Ké-
rőkkel. A zenés darabok közül Bizet Carmenje, Donizetti A kegyencnője és Mozart Varázsfuvolója szerepelt a színlapokon.

Komjáthy Jenő tehát valószínűleg Balassagyarmaton találkozott közelről /s ily mennyiségben/ a hanyatló népszínművel, a polgárság igényeire, ízlésére szabott operettel.

Miután a város színházlátogató közönsége a polgárságból /dzsentrí és honorációr réteg/ kisebb számban a jobbmódu iparosokból, kereskedőkből kerülhetett ki, Komjáthynak színi referádái írásakor hozzájuk kellett idomulni.

Írásaira helyesebb ha a beszámoló, referáda, mint a kritika meghatározást alkalmazzuk, hiszen kritikai megjegyzései csak sorok köztiek, inkább a színészi teljesítményre vonatkoznak, mintsem magára a műre.

A fiatal /a beilleszkedéssel próbálkozó/ költő a felületes, nem kimondottan az irodalom körébe tartozó írásaiban sem tagadja meg magát. Ítéleteiben következetesen az egyéniség, a tehetség mellett, az epigonizmus ellen foglal állást.

Lukácsy "gyarló népszínművéről", a Donizetti vigoperából magyarított /és népszínművé átdolgozott/ unalmas parasztkomédiáról /Marcsa az ezred lánya/, Rákosi "tarka fércz művéről" - ha nem is ír róluk részletesen - lesújtó véleménye van.⁶³

A kor egyetlen kvalitásos, kereső, ujjal próbálkozó szerzőjéről, Csiky Gergelyről értékeket kiemelve szól: az Anna "finoman szőtt, érdekes lélektani helyzetekben nem szegény darab..."- írja. "Az igazgatóságot elismerés illeti Csiky "Anná"-jának színrehozataláért."

Az 1880. október 6-án bemutatott Proletárok részletes méltatására nincs hely a lapban, de Komjáthy "ügyesen szőtt, óriási népszerűségnek örvendő" színműnek minősíti.

A Mukányi tréfás élcélődésre ad alkalmat neki, s közben a társadalmi karikatura didaktikus magyarázatát adja.

Tartózkodóbb a költő, amikor zenés darabokról, operettekről ír.

Többet foglalkozik a színészi alakítással, a szerepfelfogással. Az azért kiderül, hogy nem kedveli Offenbach-ot, a népszerűsége tetőfokára érkező Strausst. Elfogadja Planquette-et /Corneville-i harangok/, Delibes-et.

Érdeklődésének megfelelően a zenei anyag mellett különös gonddal figyel a szövegre /: A Cornevillei harangok szövege is méltó a zenéhez, meséje érdekesen és drámailag van megalkotva és sehol sem üti arczul a lélektant." "Delibes Leo szép zenéjét egészen élvezhetetlenné teszi a rettenetes libretto."/ A német /osztrák/ szerzőkről írott sorokat olvasva gyanakodhatunk, hogy a fiatal Komjáthy osztálya politikai magatartásának megfelelő gondolkodásmód jellemzi. A készen kapott csendes osztrákellenes szemlélet-, ítéletmódot úgy közvetíti, ahogyan örökölte, csupán sajátos humorával színezi:

"Okt. 2-án a "Bőregér" sok szinből összefoldott szárnyait láttuk az arena falait verdesni. A valzerek nagymestere Strauss ugyancsak tarka egyveleget, valóságos zenei tutti-fruttit állított össze e darabban, mely érzékelteti velünk a bécsi galopp-szellem lehelletét."⁶⁴

"Okt. 8-án és 9-én Offenbach féle silánysággal fejezték be a szini sáisons. Alig pár

nap előtt olvastuk Offenbach halála hírét,
s ime aljas fiakkerszellemé máris kísért."⁶⁵

Pár sorral lejjebb olyan megállapítást tesz, mely ugyancsak azt bizonyítja, hogy nem tudott osztálykorlátaitól szabadulni; érzéketlen volt az alakuló munkásosztály iránt, hiszen a benne esztétikai és erkölcsi undort keltő Orpheus az alvilágban és Dunanan apó szerinte "... továbbra is kedvecze marad a szolgálóknak és mosónőknek."

A Csepreghy minden bizonnyal gyenge darabjáról írottakból ugyanez olvasható ki. E sorokban önmagához méltatlan színvonalon gunyolódik az asztalosból lett színpadi szerzőn:

"A kissé csirizszagu és enyvizü darabnak nincs semmi aesthetikai csupán ethikai becse. Az I. felvonásban elmondott vicczek csak egy asztalos műhelyben, gyalulás közben járják meg."⁶⁶

Ekkoriban Komjáthy Jenő és Reményfyék között alapkérdésekben, általános politikai nézeteket tekintve tehát alig volt lényeges különbség. A későbbi szembe kerülést - mint ahogyan az az előző fejezetből kiderült - személyes ellentétek okozták.

A színész alakítást, a rendezői módszereket érintő megjegyzések, a mai embert meglepő színházi érdekességek /pl: 1880-ban Balassagyarmaton játszották

a Karagőz török árnyjátékot ⁶⁷/ már a színháztörténet tárgykörébe tartoznak.

Számunkra a színi referádák egyfelől a fiatal Komjáthy sokoldalúságát, másrészt a munkásság sorsa iránti passzivitását /Lásd: forradalmisága// bizonyítják.

Elfogadható konklúciónak tűnik az is, hogy pályakezdésekor a még kiskorú polgár⁶⁸ szája ize szerinti /de természetesen nálánál jóval magasabb szellem szintü/ véleményalkotás jellemezte.

Konfliktusainak okát tehát nem társadalmi téren, másutt kell keresnünk.

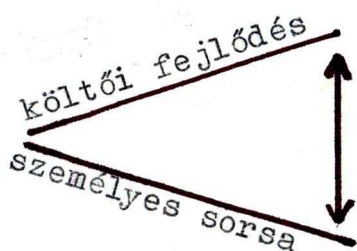
IV. A LÁZADÓ KOMJÁTHY

1887 őszén Komjáthy családjával Szenicre költözik. A szlovák ajku falu távol esik a jelentősebb városoktól, kulturális centrumoktól. A néhány hivatalnok, tisztviselőn, tanítón kívül szinte senki nem beszél magyarul.

A költő felületes ismerőji is tudják, az életmű itt teremődik meg.

Balassagyarmaton Komjáthy Jenő középszerű verselő. A Széchenyi Könyvtár Kézirattárában őrzött kéziratokból kideríthető, hogy Gyarmaton csupán az Éloa ciklus első darabjai, a későbbi alapállást már jelző A hipokritákhoz, s néhány az átlagosnál nem jobb vers született.

Az igazi Komjáthy-lira tehát Szenicen bontakozott ki. A helyzetfelmérést követő első évek után, 1890-től 1893-ig születnek meg a "nagy versek", melyeket néhány más mellett már csak a summázó A Homályból és a Hagyjatok élni! követ. ⁶⁸

Látható tehát, hogy a személyes sors rosszabbrafordulása a költői minőség ugrásszerű javulásával esik egybe. Balassagyarmaton a költő személyes élete a hangsúlyos /pályakezdés a polgári é-

letben, nőülés, közéleti érdeklődés, altruista hajlamok stb./, Szenicen költői élete /a főművek meg-

születése, kiiktatódása a való világból, kontemplatív nézőpont kialakítása stb.../

Közege Gyarmaton egyféle szubkultura, Szenicén teljes elzártságba kerül; diaszpórában élni - különösen költőnek - már-már tragikus.

A költői szerepjátszás szenici helyzetében valósággá transzponálódik. A műveiben ekkortájt feltett és kifejtett kérdés - "Melyik világ a valóságos, az igazi?" - kulcskérdéssé válik.

A gyarmati viszonylagos védettséget a teljes kiszolgáltatottság, a negáció váltja fel.

Mindezt tudva /s ismerve a költő életét/ kell feltenni a kérdést: lehet-e forradalmiságról beszélni Komjáthy Jenő költészetét elemezve.

Igaz lehet-e, amit Komlós Aladár többször leírt e problémát vizsgálva?

"Komjáthy f o r r a d a l m i é s d e - m o k r a t i k u s , a "világgyönyör" költője, a dac és lázadás poétája." 69

"G y ü l ö l i a f e n n á l l ó v i s z o n y o k a t , de a megdöntésükre alkalmas módszert nem ismeri." 70

"... nincs A d y előtt magyar költő, akinek versében hasonló f o r r a d a l m i t ü z i z z i k , mint az ő Viharénekében." 71

"A f e n n á l l ó r e n d e l l e -
n i g y ü l ö l e t é n e k számos
szép versében erőteljes kifejezést ad,
a legnyiltabban a Monológ /1890?/ és a
Bukás /1890/ címűekben." 72

A kiemelt sorok /még akkor is, ha később megmagyaráz-
tatnak/ egyértelműek.

Az hihetnénk: egy különösen erős karakterű
forradalmár költőről van szó, olyanról, aki fel-
ismerte a társadalom hibáit, s ha felismerte, nyil-
ván a rendelkezésére álló eszközökkel küzd is elle-
nük. A küzdés pedig mindenképpen feltételezi azt is,
hogy a meglévő Rossz helyett igyekszik felfedezni
a behelyettesíthető Jót, vagy Jobbat, aszerint,
hogy totális /de valószínűtlenebb/ jót akar-e, vagy
részlegeset /de valószínűbbet/.

Paradox módon a megoldásmódról szólva már
Komlós megadja az igazi /de előző állításának el-
lentmondó/ választ:

"... nem talál módot a harcra, gyötrel-
meire megálmodott gyönyörökkel felel.
Mivel el van szigetelve az emberektől,
megálmodja, hogy összeolvad az élet-
óceánnal. Mivel a társadalmi valóság-
ban semmi, megálmodja, hogy minden. A

A valósággal való megküzdés helyett mindinkább csak álmodik és belehipnotizálja magát az önámításba, hogy boldog és szabad." 73

A vihart /mondhatjuk: a forradalmat / eszmeharcnak képzei, mely a testvériség, a szeretet: nevében "zajlik":

"Elképzelésében a szellem, az eszme áll szemben a filiszterséggel, a költészet az anyaghitű alacsonyossággal." 74

Az előbb és most idézett szövegrészek között nyilvánvaló az ellentmondás.

Hogyan lehetséges az, hogy Komjáthy, akinek Viharénekében "forradalmi tűz izzik" "... nem talál módot a harcra, gyötrelmeire megálmodott gyönyörökökel felel."?

Hogy lehet az, hogy a "dac és lázadás poétája" a politikai problémát /mert hiszen a fennálló rend elleni gyűlölet ilyen természetű probléma/ a költő trónraültetésének irreális "ötletével" kívánja megoldani?

Hogyan lehetséges az, hogy egy forradalmár poéta az Ész- Gondolat- Szellem triumvirátus hata-

lomrakerülését komolyan gondolja /még akkor is, ha e kifejezések szimbólumértékével számolunk/?

o

Hálátlan feladat vitába szállni a Komlós-féle véleményekkel. Hálátlan, mert hiszen Komlós Aladár kétségkívül a költő és a kor egyik legkiválóbb /ha nem a legkiválóbb/, legalaposabb ismerője. Hálátlan, mert Komjáthy forradalmiságának megkérdőjelezése nimbuszrombolónak tűnhet, pozitív vonásokat töröl le a költő szellemi portréjáról. Mégis vállalni kell az ellentmondást, mert a tények által támogatott igazság így követeli. /S végül: W.Blake mondja valahol: az ellenvélemény az igazi barátság./

Ugy vélem, Komjáthy rezisztálásában csak az önkényesség határát suroló kiemelésekkel, a szövegkörnyezettől, az oeuvre egészétől elszakítottan lehet kimutatni egyértelműen forradalmi vonásokat.

/Más dimenzióban így járt el Kosztolányi, amikor két írásában is ⁷⁵ Komjáthy "fajmagyarságát", "vadmagyarságát" a "laposfejű tótok" iránt érzett undorát emeli ki, teszi fontos komponenssé, nyilván az Akasszátok fel a pánszlávokat! c. Petőfi-persziflázsnak is nevezhető igen gyenge verset juttatva értékeit meghaladó magaslatra.

Bizonyára furcsán hatna az is, ha valaki a mágikus szürrealizmus~~os~~ének minősítené Komjáthyt ilyen kéziratos texte-ecrits alapján:

"Az Atya és a Fiu, az Anya és a Leánya, a Fi

/és a Nő

Az Ifju és az Ilnő /Ilona/, a Deli és a Delnő, a

Dali és a Dalnő, a Délfí és a Délő, a Dalfia

/és a Dalleány

Talány

A Fiatal és a Diadal Férfi-féreg-fér

Riadal" 76/.

A sántító és a kicsit maliciózus párhuzam rossz í-
zét Komlós Aladár jószándéka, hozzáértése veszi el,
valamint az a tény, hogy Komlós nem határolja el
élesen egymástól a forradalmiságot és a lázadást,
a lobogó tüzet és a pislákoló parazsat, melyről még
azt is nehéz eldönteni, vajon a kibomló elemi őserő
vagy a pusztulás rejtőzik-e benne.

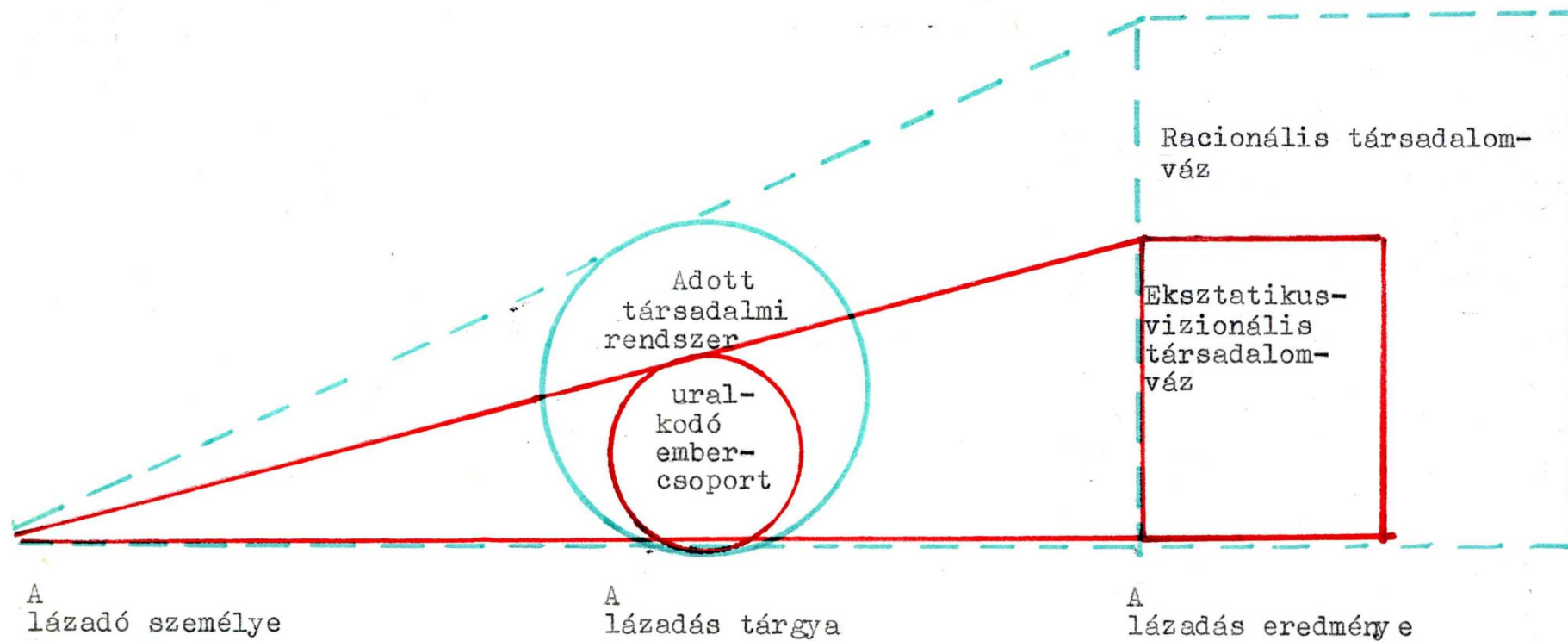
A köznyelvben élő forradalmár, forradalmi
minősítések - meggyőződésem ez - nem alkalmazhatók
a költőre, Alkalmazható a lázadó /helyenként anar~~ch~~-
hista tónussal/, a rezisztáló, a megszállott, az
ekszztatikus eufóriában élő zseni-őrült stb... ter-
mészetesen megfelelő indoklással.

Komlós Aladár nekem írott szíves levelében -
készülő munkám "értékeinek" elismerése mellett -
megerősített abban a meggyőződésben, hogy a for-
radalmiság- lázadás problematikája vizsgálendő,
generális kérdés Komjáthy életművének megítélésé-
ben./ "Komjáthy Jenő Gyarmaton még valóban gentry-
fiú volt, de Szenicen társadalmi-forradalmárrá
lett."

= Komlós Aladár leveléből./

o

A részletes vizsgálódás előtt érdemes felvázolni
Komjáthy lázadásának modelljét:

Pirossal jelölve a lázadó, zölddel a forradalmi magatartás

Az ábrából kiderül, hogy a forradalmi gondolkodó /költő/ az adott társadalmi rend egésze ellen tiltakozik. Ez esetben a gondolati végeredmény valami-féle logikus, racionális /legalább nyomaiban kivitelezhető/ társadalomváz.

Komjáthy "csupán" az uralkodó érdekcsoportok ellen lázad verseiben. A lírájából kifejthető társadalomváz ésszerű elemeket nem /vagy alig/ tartalmaz. Természetesen vannak átfedések, hiszen az uralkodó érdekcsoportok a századvég magyar társadalmának /hangadó/ részei, annak tartományába tartoznak.

A Komlós Aladár által vizsgált versekben ezért bukkanhatnak fel a forradalmiság látszatát keltő fragmentumok.

Komjáthy kívánt világa a Méltóság, az Igazság, az Érték hármaskövén nyugvó Elysium, sajátos /általa nemesített/ flórával és faunával, hol felhőtlen nyugalomban él az Istenember-mutáns.

Mindez a Saint-Simon-i utópia realizálhatóságának szintjén álló lazaszövetű konstrukció.

o

Ez a világkép fokozatosan épül meg.

Nyomonkövetése csak versek vizsgálatával lehetséges.

Nem komplex elemzést kívánok adni a következőkben, hanem kizárólag a fejezetcimben jelölt téma szemszö-

géből hívom segítségül Komjáthy néhány kulcsversét, helyenként a genetikus elemzés módszerét alkalmazva.

o

A Balassagyarmatról elüzött költő 1887. szeptember 3-án írott versében ⁷⁷ még nem érzi az életében bekövetkező fordulat súlyát. A személyes sértettség a szabályos bucsuvers témája, a költő még játszik. Összefoglalja - ahogy illik - a városhoz fűződő emlékeket, élményeit, szeretteit de főleg ellenségeit emlegeti, Balassagyarmat a tökkelütött lakosairól híres régenvolt tráciai görök várossá

Bucu
Abderától

válik. Abderától bucsuzik hát a költő:

"Isten veled te furcsa fészek,
Bolondok s békák városa!
Agyó! Még egyszer visszanézek,
De vissza nem térek soha.
Még egy követ a bucsuzóra,
Ki rátok annyi csufot szóra,
Még egy követ hajítsatok
Ti feldühödt pigmeusok !"

.....

"Isten veled! Kiűztek innen
 A törpe embermimelők;
 E faj mégsem száműzhet engem,
 Szivemből én száműzöm őt; ..."

.....

"Isten veled! Igaz marad bár,
 Hogy itt csak egynek volt esze,
 Csehül köztük mégis ő járt,
 Csep hja, hogy el nem vesze."

.....

"... E népet gyűlölöm s futom,
 E sziv szabad, e sziv feled ...
 Lelketlen rom, Isten veled!"

Csak a tájtól, s egy-két igaz baráttól bucsuzik
 őszintén. Visszanéz mint a száműzött Marius, aki
 annyi csatát nyert Rómának, s a város idegen föld-
 re küldte hálából.

Az alkalomhoz kötődő költemény több ponton
 is találkozik az 1884 körül íródott A hipokriták-
 hoz című szonátaszerű vers gondolati csúcspontjai-
 val.

Az utóbb említett mű a költő elleni támadás-
 sorozat első - már komolynak értékelhető - fázisá-
 ban született. Rokon az előbb tárgyalttal, hiszen
 az élmény, a célzott társadalmi csoport is azonos,

A költői alapállás, nézet, a viszonylatrendszer csak fejlődéstörténeti különbségeket mutat.

A hipokritákhoz balassagyarmati korszakának legfigyelemreméltóbb verse.
 A hipokritákhoz Tartalmazza a későbbi Komjáthy-szemlélet jelentős összetevőit, még akkor is, ha a költői színvonal /minőség/ ingadozik:

Ti árnyak, alvilági rész, A könyhazug, a szó sivár,
 De én osztatlanul egész! Jól tudom én, hogy rám mi
/vár

+

-

Itt már megjelenik a "kritikus" költő, Az az ember, aki magatartásformák, emberi hibák, a gonoszság, a hipokrita ellen lázad:

"Hogy sirnak és hizelegnek

E simalelkű emberek ... "

Az ellenszenves figurákat /csoportot/ önmagával való ellentétében ábrázolja:

"Ha nem szerettek hagyjatok!

Kindultan is boldog vagyok.",

függetleníti magát tőlük:

"Zokogni, égni hagyjatok

S éreznem mélyen, hogy vagyok!",

s megoldást keres és talál:

"Érezze át a kint szívem

.....

Érezzen izzó vágyakat

Nemzeni új világokat"

Balassagyarmati "bukása" termi meg az efféle "átmeneti" verseket, melyekben még jelen van a költő Balágyira annyira jellemző kettősség /az igen alapos műveltség, filozófiai felkészültség, kritikai érzék adott, ám mindezek nem íródnak át jelentős lirává, a művek alulról surolják a középmagasra állított mércét/, de - különösen az első sztregovai nyár ⁷⁸ után - egyre erőteljesebben jelennek meg a csak Komjáthyra jellemző sajátosságok.

Az Éloa ciklus időszaka lejárt. A De Vigny poémából kölcsönzött, Jézus könnyéből született angyal Komjáthynál szerepet cserél.

Éloa
versek

Az idilli, földöntuli, tiszta szerelem szimbóluma, nem tragikus alak, hanem szellemi és testi társ, óvó és felemelő "partner".

A ciklus első darabjai koraiak, megszületésük Márkus Gizella iránti szerelmének kibontakozása idejére esik. Komlós Aladár Komjáthy-tanulmányának 402. oldalán alaposan és hitelesen ír az Éloa-átvételről.

Az általa leírtakhoz talán csak annyit érdemes hozzátenni, hogy Komjáthy kéziratai között van egy lap ⁷⁹ melyen a név eredetét vizsgálja, elemzi. Él - Eleleve - Élohaj - Adonaj/= örökkévaló/ levezetése a héber Isten szót ill. annak változatait veszi sorra /később: Éli, Éloi/, de a logikus szófejtés mellé odajegyzi/ pusztán akusztikai hasonlóság alapján/: Unojchi v. Anóki = Én vagyok. Az Éloa nyilván az Isten feminizált alakja, ám a jegyzet arra utal, a költő saját személyiségéből is beépített jellemvonásokat /: belső azonosulás/ Éloa alakjába.

Az Óh légy enyém! a NLHH 1881. május 1-i számában jelent meg /Komlós tévesen az 1881. május 7-én íródott Éloa! c. verset tartja a ciklus első darabjának⁸⁰/.

A Májusi reg /a ciklus záródarabja/ 1892-ben született Szenicen. Jól érezhető, hogy ezt a verset a készülő kötetre, az abban külön egységként szereplő Éloa ciklus formai, gondolati egységére gondolva írta a költő, a felsorolt okok miatt ki lépve akkori "szerepéből".

A Májusi reg bukolikus hangvétele elüt Komjáthy ekkortájt írott munkáinak hangjától.

A Homályból anyagát már 1890-ben kezdte válogatni /lásd: Mellékletek C!/. Az NLHH-ban publikált Meghalok ... jegyzetében olvasható: Mutatvány

szövegváltozatok szerzőnek "A homályból" című nem sokára megjelenendő kötetéből." V_alószínűleg ekkoriban kezdte átírni korai verseit, így lehet az, hogy az Óh légy enyém!, a Kolostorba! és a Meghalok ... jelentős változtatásokkal került az öt esztendőes késéssel /éppen Komjáthy halálának napján/ megjelent kötetbe.

Az Óh légy enyém! javított variánsa tudott dolgot bizonyít: Komjáthy költői fejlődését. A nehézkes első változatból eltűnnek a halmozások, gyérülnek a jelzős szerkezetek, gördülékenyebbé, erőteljesebbé válik a költői nyelv. Közhelyszerű korabeli klisék iktatódnak ki /pl.: "Övezz körül, mint repkény büszke tölgyet ..." vagy "Fölébredünk majd rózsás halmokon." /, erősödik a panteista látásmód. De Vigny démon-ördöge a fátum által lelki felemelkedésre /és fizikai nyomorra/ predesztinált költő Éloával megbonthatatlanul összefűzve járja be a számára /immár számukra/ kijelölt utat.

Számunkra a változatok ötödik versszakainak összevetése a legtanulságosabb, hiszen itt sü-

ritve jelentkeznek mindazok a problémák, melyek indokolják az összehasonlítást. A két változat keletkezési ideje között körülbelül tíz év telt el. Mit és miért tartott átfogalmazni érdemesnek a költő?

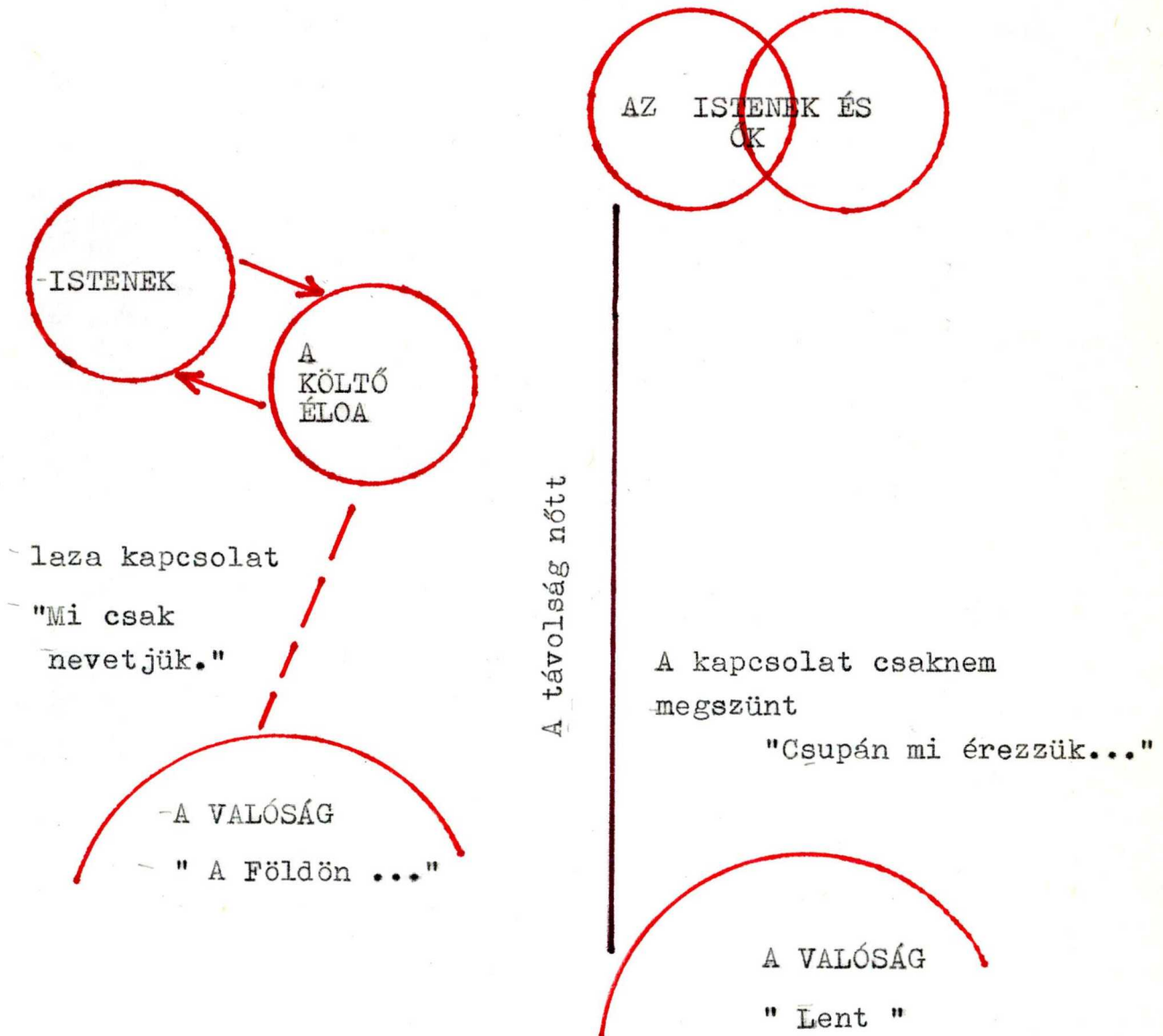
I. változat:

"Ó légy enyém!/ Örök nyár lesz felettünk
 És mindenütt kísér, hová megyünk,
Kedvenczei vagyunk az isteneknek,
Mind azt akarja: boldogok legyünk!
A földön egyre foly a dőre játék
 A léha küzdés, zavaros beszéd;
Mi csak nevetjük s érezzük magunkban
 Éjszak nyugalmát és délszak hevét."

II. változat:

"Óh légy enyém! Kísér örök nyár,
 Amerre szabadon megyünk;
Az istenek társul fogadtak,
Igérlik: boldogok leszünk.
Lent egyre foly a dőre játék,
 A léha küzdés, zürbeszéd,
Csupán mi érezzük magunkban
 Éjszak nyugalmát, dél hevét."

A lényeges eltéréseket a következő vázlatos ábra szemléltetheti:

I. változatII. változat

A vers négy két soros gondolati egységre bontható:

I. egység:

Az örök nyár motivuma megmarad, de a második verzióban hangsúlyos helyzetbe kerül a "szabadon"

határozó, pontosítva az első változat bizonytalanságát.

II. egység:

A költő és szerelme az istenek kedvenceiből, az istenek társaivá "léptek elő" /tehát egyenrangú társakká váltak/.

A határozatlan isteni szándék /:"Mind azt akarja"/ határozott ígéretté erősödött.

III. egység:

A közelséget, megfoghatóságot sugalló "föld" az átíratban a lekezlő, csaknem pejorativ "lent"-té devalválódott.

IV. egység:

Az első változatban olvashtó "Mi csak nevetjük..." az emberiségben élő, jelenvaló emberpár szellemi fölényére, különállására utal.

A kötetben lévő "Csupán mi érezzük..." már egy elszigetelt, emberiségen, világon kívüli istenember-pár a világegyetem minden titkát magában öszegező magányát közvetíti.

Az emberiséggel, a köznapi világgal eddig meglévő laza kapcsolat csaknem teljesen megszűnt.

Az Óh légy enyém! szervesen illeszkedik az Éloa ciklusba, abba a költő anyagba, mely már a fiatal Komjáthyban is megvillantotta a későbbi jelentős költőt. A javított

változat az életmű figyelmet érdemlő darabjai közé tartozik, hiszen az alapvers is igazi műalkotás.

Más a helyzet az ugyancsak az NLHH-ban publikált Kolostorba! c. költemény esetében /lásd: Mellékletek, C !/. Ennek a kötetbe került változata a Régi rege ciklus záróverse. Maga a ciklus sem való az életművet summázó könyvbe, jelenléte bizonyára az "egykötetesség" kényszerével magyarázható.

Talán Komjáthy valamiféle fejlődésrajzot is kívánt adni az összegyűjtött versekkel, így kaphattak helyt a zsengek.

Az inkább modorból mint valós élményből fogant "gunyvers" csak annyit tudat velünk, hogy a fiatal Komjáthy még le tudott írni közhelyeket, sztereotípiákat

/" Szelid valódnak

.....

Beteltem édes illatával

Miként cukorral a gyerek."

"Nem szomjazom bűvös szávad,

Nem égek el mosolyodért;...

"Az elnyilt rózsa szirmait óvd,

Hisz e virág siromra nyit." stb.../

s e közhelyekből jónéhány a javított változatban is

megmaradt /"... S elhagylak én is angyalom"

" Nem szomjazom bűvös szavadra..." stb.../

Az átmeneti időszak lezárulásának, s az igazi, kiforrott lírikus színrelépésének is felfogható az 1888. február 2-án írott, s a kötet összeállításakor átdolgozott Meghalok ... c vers /lásd: Melléklet C !/

E versnél a költő alig javít. Az eredetileg tizenhét versszakos verset tizenkettőre rövidíti, tulajdonképpen a stilisztikailag értéktelenebb egységeket metszi ki ~~amű~~ testéből.

A vers azért is fontos, mert a sorshatározó életélmény első színvonalas összegzése. Komjáthy fél esztendeje él Szenicen. Számot vethetett helyzetével, tudomásul kellett vennie, hogy perifériára kényszerítették, barátai közül szinte senki nincs olyan helyzetben, hogy segíthetne rajta. A hat hónapnyi tapasztalat elégséges arra, hogy megállapítsa: hosszabb időt kell eltöltenie Szenicen, társak nélkül, szűkös anyagi körülmények között. E tények ismeretében a halálra való készülődés nem divatos szerep, tetszelgő póz, hanem a sivár valóság talajából fakadó kényszerű helyzettel való számvetés.

A halál motívum később is felbukkan költészetében, fonalára jelentős versek fűzhetők fel. Sirfeliratai 1890-ből valók, későbbi keltezésű a Gondolatok a halálról, s a kötet címadó versében már egy halott

beszél az utókorhoz, fájdalmas-keserű mult időben említve önmagát.

A Meghalok ... ennek a láncolatnak első jelentős darabja.

Komjáthy ekkor még "földi" ember. Az alapélmény még tul friss, így az absztrakció foka alacsony.

Könnyű rájönni, kikre szórja az átkokat:

"S akik megölték ifjuságom' ,
 Az istenálmok gyilkosi
 Fölégetők e tiszta oltárt,
 Mind gunyos és kacagva si.
 De én nyugodtan alhatom,
 A jók szerelme pártomon."

Fenyegetőzése /"Testetlen árnyam mint kísértet

Elējük áll majd véresen ..."/

talán a Madách Aladárnál lezajlott spiritiszta, okkultista összejövetelek alapélményéből szivárog be a versbe.

Az átokhintés csak pillanatokra tűnik el, újra és újra felbukkan, meghatározva a vers hangulatát, szándékát.

A summázásra szinte csak a verszárlatban jut néhány sor /"Nem mulok el nyomtalanul;

Abból mi éltem célja, magja,
 Még majd sok nemzedék tanul;

Mi bennem rajzott, mindig él:

A gondolat s a szenvedély." /

Az 1891 táján induló utolsó pályaszakasz u.n. "nagy verseiben" az imént idézett szellemi önéletrajz-töredék kerül a középpontba.

A Meghalok ... gyarló, a tulvilágról számonkérő hangon vissza-visszakiáltó eltiport halottja helyett az istenült költő szólal majd meg, legkevésbé sem törődve már Gyarmat parlagi kényuraival, s ezek nagyított, sokszorosított - a fővárosban élő - hasonmásaival.

o

Összegezve az eddigieket, s áttekinthetőbbé téve a később tárgyalandókat tekintsük át a költő útját ábrázoló vázlatot:

1. - kb 1887-ig

Balassagyarmat

Felkészülés

Középszerű művek

2. kb 1887-1888-ig

Szenic

A lírai arculat kialakulása

Átmeneti versek

3. 1888-1891-ig

 Szenic

 Helyzete fixálódik

 A teljes lírai eszköztár létrejött, a filozófiai alap megszilárdulása, beépülése

 izolált ego → panteizmus
istenülés

4. 1891-1894-ig

 Szenic

 Főművek

 A már adott témák elmélyülése, variálása

 Manir

 Eufória - pszichózis

Ha elfogadjuk a fent adott korszakolást /lehetséges másféle is, pl: I. - 1887-ig, II. 1887-1890-ig, III. 1890-1895-ig/, a költői én fejlődésének csúcspontja a 3. és 4. szakasz határára tehető.

A való helyzet reménytelenségének, tartósságának bebizonyosodása szabadítja fel a költőt a kicsinyes célpontokra való koncentráció kényszerűségétől, másfelől ugyanez a tény sodorja a pszichózis kiutatlan labirintusába.

o

Harmadik korszakának befejeződését jelenti három - mindössze két hónap leforgása alatt született vers. / Törj össze mindent! - Szenic, 1891, szeptember 20., Szózat - Szenic, 1891, november 28., A börtönből - Szenic, 1891. december 4./

Tekintve, hogy ekkorra már kialakult Komjáthy teljes lírai eszköztára - lényegében később csak az 1891-ben már meglévő témák variálása, mélyülése történik - e versek vizsgálata már közelebb vihet bennünket a "lázado vagy forradalmár?" kérdés megfejtéséhez.

Komlós tanulmányának 419. oldalán⁸¹ Komjáthy társadalmi kötődéseit boncolgatva a cím megjelölése nélkül idéz a Szózatból, s a Törj össze mindent! című versből.

Az előbbiről szólva így kommentál: "... a mult lerombolására hívja fel az embereket, mégpedig a testvériség jelszava alapján", s ezt a versszakot idézi:

" Mert új világ: új hit, új állam,
 Új hon, új élet kell nekünk,
 Új gyönyörök, új fény, új eszmék,
 Mindent újból kell kezdenünk.
 És föl, az égig fölemeljük
 Testvériség szent csarnokát:
 És karba kar és szív a sziven
 S mindeneket egy ész fog át."

A Törj össze mindent! e részletében Komlós Aladár szerint a költő "nyíltan a forradalomra szólít fel":

" Ne higgy te lassu haladásba,
 Filisztereknek hagyd e tant!
 Természet örök ujhódása,
 Miből minden nemes tan fogant.
 A régi rossznak foltozása
 Nem nyerhet örök életet."

De idézhetten volna Komlós A börtönből nyolcadik versszakát is:

" De sejtjük itt a börtön éjén
 Erődet uj társadalom!
 Ha kitörünk s tusára szállunk,
 Sáppadni fog a hatalom."

A kiemelések valóban forradalminak, forradalomra szólítóknak tűnnek.

Mindhárom vers valamiféle világ erőszakos lerombolásának szükségességéről szól. A költő valamilyen uj társadalomról, uj világról álmodik.

Vajon a lerombolandó világ azonos lehet a korabeli magyar társadalommal, s a felépítendő vajon egy szocialista típusu szebb magyar haza?

A versek felületes vizsgálata is választ ad a kérdésekre:

Törj össze mindent!

A versszakok /a gondolati egységek/ ellentétpárokra épülnek:

I. versszak: ifju szellem ↔ természetlen világ
/cselekvésforma: rombolás/

II. versszak: éles elme ↔ hazugtestü látszat
/cselekvésforma: izeire szedés,
széttépés/

III. versszak: hősi lélek ↔ mult
/cselekvésforma: gyűlölet/

IV. versszak: /... lélek/ ↔ élősdi, korcs, beteg
/cselekvésforma: totális pusztítás/

V. versszak: magasrendű ember ↔ gépies lények
/viszonyforma: undor /

VI-VII. versszak: fogalommagyarázat

K J magatartása pontosítás

/"Nem nézheted te álmodón"/ jellemrajz

/viszonyforma: tagadás/

- VIII. versszak: /... szellem /↔/zsarnok, lakáj,
hiéna, véreb stb.../
/cselekvésforma: rombolás
lázadozás
önpusztítás /
- IX. versszak: "bukó hős"↔"barom az almon"
/cselekvésforma: sorsának vállalás
- X-XI. versszak: forradalom /?/↔lassu haladás,
robbanásszerű maradiság
változás
/cselekvésforma: messianizmus/
- XII-XV. versszak: A megoldásmód: ÖNVILÁG
- XVI. versszak: "jövel, jövel te büszke -léha,
/korszak" ↔ hadt világ
/Az önmaga szellemiségé- /a való
ból felépített szu- világ/
verén világ/
/cselekvésforma: pusztítás/

E stuktura-vázlat a következő tényekre hívja fel a
figyelmet: az erősen jelenlévő romboló, pusztító cse-

lekvésforma elé és mögé nem rakható konkrét alany
/pusztító, a rombolás végrehajtója/ és tárgy
/elpusztítandó társadalom/.

Egy bibliai axiomákat kiáltozó szellem
/nyilván az ekkor már panteista, a gnosztikát el-
fogadó és beépítő költő/ rombol le egy hamis, hazug
világot /hány igaz embert talált az Ur Szodoma, Go-
morra városaiban?/, hogy megtisztítsa, a kiválasztot-
tak számára lakhatóvá tegye a világot. Ám belátva,
hogy eszközei gyengék és szegényesek, ezt a világot
- felrugva a Rolland du Renéville által generálisnak
hitt ellentétet⁸² - önmagában kívánja felépíteni.

Ilyenformán a léha, korhadt világ ledöntése
a világból való kivonulást jelenti. Komjáthy az uni-
verzumot emberi méretre /istenült énjének méretére/
szabja, úgy - és ez nála nem ellentmondás - hogy u-
gyanakkor az emberi öntudatot /de itt is csupán saját
öntudatáról van szó/ a Menny méreteire szélesíti ki.
/Lásd később: K J pszichózisa/

E konkluziókat kiegészíti A börtönből című
vers néhány tanulsága.

Az intonáció konkrétsága félrevezető: dohos börtön-

A börtönből	ben ül a rab, kint süt a nap, s a légkör "... Szabad eszméktől villa- mos". /A valóságos és elvont ele- mekből álló oppozíciós szerkezet második tagja utal
-------------	--

arra, hogy a rab nyilván "szellemi b^unökért", a "szabad eszmék" melletti állásfoglalása miatt sanyalódik. Vágyainak domináns motivuma nem a kinti nap-sütés, hanem a kinti világban áramló "szabad eszmék" vonzási körébe kerülés./

A 2. és 3. versszak /sőt némiképp a 4. is/ hasonló kontrapunktikus szerkesztésmóddal mélyíti el az elsőben leírt helyzetet /redundancia/, majd az 5. versszak újra visszavezet az első konkrétségéhez:

"Óh legyen átkozott a zsarnok

Ki minket e tömlöcbe zárt!"

A gondolati vonalvezetés lüktetését megvalósítandó a hatodik és a hetedik versszak újra elméleti, fogalmi dimenzióban tárgyal

/ gyávaság	}	a zsarnok magatartásának jellemző jegyei
szolgaság		

zsarnok = szolga/.

A nyolcadik versszak a vers első egységének zárlatá. Felbukkan az új társadalom vágya. Megteremtésének módja a "hatalomsáppasztó" harc /tusa/.

Az első egység content analysisének tanúsága szerint a vers eddigi részét akár Petőfi is írhatta volna. A rab /nyilván a költő/ forradalmi magatartása miatt börtönbe jut, ahol a Zsarnokság megdöntéséről álmodik.

Am a második egységben Komjáthy maga ad választ néhány fontos kérdésre, olyanokra, melyek idáig fel sem ötlöttek az olvasóban:

Miféle forradalmi magatartás miatt raboskodik a fogoly /= a költő/?

Milyen zsarnokságot kíván megdönteni?

és

Milyen "tusával"?

Hogyan képzei el az általa vágyott új társadalmat?

Íme a költő válaszai:

A rab szellemi autonómiájáért harcol, követeli, hogy egyenrangú szellemi viadalban vehessen részt a babérért folyó küzdelemben.

A zsarnok az, aki a fair szellemi küzdelmeket lehetetlenné teszi.

A trónfosztás módja az "eszmeharc". E képletes csatában való kollektív részvétel egyben az emberiség egyesülését jelentené.

Ez a két sor: "És egyesülj testvéri frigyben

Te szent család, emberiség!"

visszaütal a zsarnok fogalmának értékelhetőségére. Miután az egyik oldalon az egész emberiség áll, a zsarnok nem lehet egy konkrét társadalmi rend /esetleg képletes/ reprezentánsa. A zsarnok az emberiség

által vágyott szellemi szabadság megfoghatatlan
szimbolikus gátja. /Igy áll helyre a megbillenⁿⁱ
látszott egyensúly. Nem elvont kategória - emberi-
ség - áll szemben egy konkrétal - zsarnok -, hanem
az ellentétet szimbolizáló mindkét oldalához abszt-
rakció írható./

A felépitendő új társadalom tehát azonos szellemi
szinten álló, emberi gyarlóságoktól mentes /X.vers-
szak, 3-4. sor/ nagy szellemek demokráci^ája, ahol a
Minőség szent és tiszta elvei szerint /XI. versszak,
4. sor/ osztatik a babér.

A vers egészét szemlélve nyilvánvalóvá válik,
hogy a szellemi cellában ücsörgő rab vágyrendszere
adja a mű témáját /v.ö.: Komjáthy személyes sorsa,
1891. Szenic!/.

Komjáthy én-tudatának megalisztikus fejlődé-
sét, a társadalmi valóságot tudomásul nem vevő/ vagy
annak elemeit többszörösen transzponáló /költői ma -
gatartását példázza a vizsgált költemény is.

A Szózat ugyanezt a problémakört tár-
Szózat gyalja /új világot, új társadalmat
~~k~~ell építeni, akár harc árán is!/
A verset tulajdonképpen /szándékát, gondolatrendsze-
rét tekintve/ A börtönből párjának nevezhetjük.

Tartalmazza annak jelentősebb elemeit /már az első
versszakban ~~f~~eltűnik a börtön-motivum, később a

testvériség, a rombolás, az "uj tiszta hit" motivuma./

A Szózat - csupán érintőleges - vizsgálata átvezet majd a Komlós által kulcs-verseknek tartottak elemzéséhez. Itt is - mint azoknál - a lényeg a tagadás tárgya, az új világ szerkezete, másképpen, hogy mi ellen lázad a költő és mit akar helyette?

Gyűlöli a hazugságot, az utánzást, léhaságot, bárgyuságot, mindazt, amiből "nem buzog őserő" /= dilettantizmus, tehetségtelenség, szellemi sílányság/, tagadja mindazt, ami "görnyedt, kislelkű és pulya".

Ő Isten táborában küzd az Ármány armádiái ellen. Hadseregében a költők vezette népek ostromolják "a mult sötét házait".

Az új állam új gyönyöröket, új fényt, új eszméket hoz majd, s az emberiség "egy ész" kormányzása alatt virul.

A három - egymással szoros összefüggésben lévő - versből kibontható koncepciót forradalminak tekinteni nem lehet, hiszen Komjáthy lázadása szinte minden konkrét társadalmi vonatkozást nélkülöz.

Az emberiség természetéből adódó hibák, negatívumok gyűlölete vezérli. Költők, nagy szellemek által kormányzott tiszta, becsületos világot kíván.

Szociális motivumokat nem találunk az át-

tekintett versekben. Minden fogalmi, absztrakt /s néhol - jó szándékkal mondom - gyermeteg/:

Hogy teljes habitusában láthassuk a lázadó Komjáthyt a kiegészíthessük az eddig mondottakat, vizsgáljuk meg a Komlós Aladár által kiemelt műveket.

o

Komlós Aladár a Viharének nyolcadik versszakát idézve a művet összefüggésbe hozza a pécsbányai, mecsekszabolcsi bányász és szegényparaszt megmozdulásokkal. Komjáthy éleslátását dicsérve így ír: "A költő rendkívüli érzékenysége különösképpen egy istenhátamögötti faluban felfogta - a magyar költészetben elsőnek - az imperializmus küszöbén közelgő forradalmak szelét."

Szeretnénk hinni, hogy ez igaz, de a színi-kritikákban olvasott, Csepregit minősítő megjegyzés, a balassagyarmati, salgótarjáni ilyenféle mozgólódásokkal szembeni közömbössége ellentmond Komlósnak.

A mű nem Szenicen született, hanem Szénáson, s nem 1893. június 22-én, hanem július 22-én⁸³.

A vihar a magyar- és a világirodalomban ősi szimbólum. Valóban a tespedt, ellustult, a pusztulásra megérett társadalmak feldulására hivatott.

A vers a vihar plasztikus képével indul:

" Hajrá! hogy' zug, zeng a vihar!

Megcsapja órjas szárnyaival

A reszkető tekét.

Hogy' buvik sötét odujába,

Hogy félti hitvány életét! "...

A párhuzam a természet hatalmas erejű háborgása, s az emberiséget átformáló társadalmi vagy eszmei vihar /forradalom?/ között szinte tökéletes.

Keressük meg, mit vár a költő a tombolástól: Életüket nem féltik az igazak, hiszen ők védettek a fenség által. Kik rettegnek hát?

"Rongy életét félti most

A sok s i l á n y a sok b i g o t t "

"Hadd féltse életét l e l k i r a b !"

Minek /kinek/ a pusztulását várja Komjáthy?:

"Óh vajha minden összedőlné,

Minek k ö l c s ö n z ö t t l e l k e

/van!"

"Alázd meg a h i t e t l e n | g ő g ö t ⁸⁴

Ismét azt láthatjuk, hogy a költő a silányság, a bigottság, elpusztítását várja a vihartól.

Az eredetiség nélküli, saját karakterrel nem rendelkező, de ennek ellenére /vagy épp ezért/ gőgös embertípus pusztuljon. Ez az ő ideje. Nem bánja, ha

eléri a vihar szele, tudja, hogy ő /az általa képviselt eszme/ lesz a győztes.

A vihar-forradalom párhuzam nyilvánvalósága bizonyíttatik a Tettvágy című Tettvágy korábbi műben is. Miként a cím is utal rá, itt már cselekvésszintű lázadásformáról van szó. Ismét csak az okokat és az eredményt kell vizsgálnunk. A tett minősített aktiv cselekvést jelent. Komjáthy ezt írja:

"Tettekre szomjazom,
S i k e r r e , zajló életárra;
Vesztetre hatalom,
A gőgös zsarnok torára;
Dicső tett volna és merész
Trónraemelni s z i v e t, é s z t."

A tett, a cselekvési szándék újra irreálissá válik, ha megpillantjuk a célt. T_alán nem kell bizonyítani; egy efféle társadalom Morus Utopiájának életképességét közelíti meg.

Az antikvitás óta egészen elvértve tűnt fel olyan államrajz, ahol a költő az uralkodó. Komjáthy pedig ilyen társadalom után áhitozik:

"Uralkodó legyen a költő!
Előtte minden emberöltő
Hadd hajtson térdet és fejet!
V e z e s s e ő a n e m z e t e t
Merészen, bölcsen, tüzi szárnyon!

A forradalmat tehát ezért a valószínűtlen "királyságért" vivná, a harc a "szívek bajnokversenye" lenne, s a szellem, a fantázia, az immár szabad szív ülne diadalt.

o

" A fennálló rend gyűlöletének számos szép versében erőteljes kifejezést ad. Legkonkrétabb köztük a M o n o l ó g és a B u k á s , amelyeket valószínűleg éppen ezért nem tehetett közzé kötetében" - írja Komlós Aladár.⁸⁵

Megítélésem szerint e versek konkrétsága alig erőteljesebb mint pl. A börtönből néhány szakaszáé.

Vajon Komjáthy kötete anyagának válogatásakor szempontnak tekinthette-e, hogy a Monológ és a Bukás tulságosan "erős", baja származhat beválogatásukból? /A Kritikai szempontokban néven nevezve támad és gúnyol irodalmi és politikai hatalmasságokat./

Tény, hogy Komjáthy Jenő lázadásáról szólva elkerülhetetlen e két vers szemügyrevétele.

A Monológ feltételezhetően 1890 táján született:

	"Szeretném elsöpörni mind a hitványt,
	Ki most kevélyen a földszinen usz;
Monológ	Üres fejével s még üresb szívével
	Selyem ruhában és nagyuri göggel
	Szerény költőre, rám gunnyal lenéz."

Az intonáció - in medias res - minden különösebb előkészület nélkül a probléma sűrűjébe visz.

A hag erőteljes, a költő megnevezi azokat, akiket pusztulásra szán. Tudunk mindent, már csak a kifejtés, indoklás, motiválás van hátra.

Ami meglepő, a verskezdő infinitivusos szintagma feltételes módja. E mód használatában benne van, hogy a költő maga sem bizik abban, hogy amit szeretne megvalósítható valaha. Arra sem vállalkozik, hogy szándéka bekövetkeztének időpontját a jövőbe helyezze. /Igy pusztán bizonytalanná, de nem reménytelenné válnak a szándék./

Ilyenformán ezt a szószerkezetet /ill. annak módját/ akár bizonyítékként is kezelhetjük. Annak lehet bizonyítéka, hogy Komjáthy tudta, látta: terve /"... elsöpörni mind a hitványt ..."/ kivitelezhetetlen.

A versben előforduló kategóriák /minősítések/ csoportosítása sok mindent megmagyaráz, az eddigi művek vizsgálati eredményeivel összevágó tapasztalatokhoz segít.

Vegyük sorra, milyen kifejezésekkel jellemzi a két pólust, a Rosszat, a pusztítandót és a Jót/ melyet önmaga képvisel/:

NEGATIV TARTALMU

/a Rosszra jellemző/

KIFEJEZÉSEK

hitvány

kevély

fölszinen usz

üres fejü

üres szivü

selyem ruháju

nagyuri gög

gunyos

uri csőcselék

törpelelkü

here

kapzsi

önző

vad

érdekcsoport

hatalmat, dicsőséget bitorló

uri söpredék

konok penész

az örök-szép elnyomói

szemét

kapzsi, ocsmány, éhes pókok

napot elfedő sár

köpedék a világ dicső képén

POZITIV TARTALMU

/a Jóra jellemző/

KIFEJEZÉSEK

valódi

ősigaz

dicső

valódi nagy

kőóriás a völgyben

fennkölt

lelkes

nemes

Ész

gondolat

szellem

igazság

csalfa
semmitmondó
hazug
torzkép
lelketlen mázolat
kába
iromba
szívtelen
szellemtelen
nincs benne gondolat
az eszme bankrotja
üres
tolakodó
a vezérek: fő-fő latrok
bitor
vérbiboros pimasz
szolgaság
butaság
tartalmatlan szív
vak szerencse fia
kavics
élősdí
torz
beteg
kór világ

Figyeljük meg, milyen konkrét, társadalom
elleni lázadásra /forradalmiságra/ utaló kifejezése-

ket használ Komjáthy a versben!

Biztonsággal egyetlen kifejezést sem sorolhatunk ide. Az uri csőcselék, a here, az önző, vad érdekcsoportok, az uri söpredék megnevezések utalnak valamennyire a fennálló rendre /de a 68. oldal ábráját figyelembevéve ez nem is kizáró ok/, ám utalhatnak másra is, pl. a költő személyes életében szerepet játszó, hatalmaskodó törpelelkekre.

Ezek a kategóriák önmagukban csak hangulatuk által minősítettek. A nekik tulajdonított jellemzők döntik el, miért is gyűlöli képviselőiket Komjáthy, mi a forrása megvetésének, ellenük való passzív lázadásának.

Hítvány, kapzsi, üres fejű, törpelelkű, kevély, önző, vak, az örök-szép elnyomói, semmitmondó, hazug, lelketlen mázolat, szívtelen, szellemtelen, az eszme csődje, butaság, szolgaság, tartalmatlan sziv: ezek a minőségek azok, melyek a költőt felháborodásra indítják.

Nyilvánvaló: ismét egyetemes emberi "rosszak" ellen lázad. Olyan negatív formulákat sorol fel, melyek /elvileg/ az emberi civilizáció megléte óta bármilyen társadalmi rendszerben elítélendőek voltak.

Az ellenpont pedig - az a fél, akinek győzni kellene ^aszenny, az ostobaság birodalma fölött - ilyen

kifejezésben testesül meg: Ősigaz, nemes Ész-
Gondolat- Szellem- Igazság.

Szó sem esik a versben társadalmi szituációk-
ról /hacsak az általánosságokkal jelzett viszonyla-
tokat - a hamisságnak az igazság fölötti uralmát -
nem értelmezzük a századvég konkrét társadalomképé-
nek/.

Ujra csak azt látom megerősítettnek, ami a
68. oldal ábráján szemléletesen látható: Komjáthy
lázadása szekunder módon találkozott a társadalom
elleni lázadás fel-felsejlő lehetőségével, de részint
az egyetemes Rossz elítélésének szándéka, részint a
nagy fogalomba /társadalom/ beletartozó részfogalom
/uralkodó érdekcsoport/ elleni gyűlölet mutatói által.

Hiszen nem szól itt Komjáthy az általa is re -
gisztrált szociális bajokról, a nép helyzetéről, a
fizikai nyomorról. Ő csak szellemi elnyomásról szól -
amit végülis nem is tart elnyomásnak - hiszen szerin-
te a szellemtelenek uralma alatt félrelökött Gondolat
~~és Szellem~~ akkor is erős és hatalmas, ha tort ül a
Butaság, s bilincsben a Szellem.

o

A körülbelül ugyanekkor született Bukás Komlós
Aladár szerint a társadalmi szituáció negatív minősi-

tését szegezi szembe az egyén boldogságának lehetőségeivel. "Az inség s a társadalmi igazságtalanságok látványától felkavart lelke /t.i. a költőé - H F/... nem tud többé örülni a szerelemnek, s rájön, hogy nem lehet boldog, amíg a társadalom meg nem változik."⁸⁶

A szerelem nemesítő élményébe révült
Bukás emberpár elszigetelt állapota felbomlik.

Apokaliptikus látomások billentik ki őket eufórikus állapotukból. A látvány lefesthetetlen, megfogható tulajdonságokkal bíró absztrakciók kavarnak /a szüz Igazság megcsufolt feje, a düllelt szemével bámuló Éhség, a fázó rongyait mutató Inség stb.../.

Mégis ez a vers az, mely felfogható szociális kérdéseket feszegető gondolatsornak.

Kár, hogy a cselekvésalakzatok passzivad, a költői alapállás regisztráló, megállapító. Az általában ellenálló Komjáthy itt a megoldást a szerencsétlenekkel való azonosulásban találja meg, s megadónan türi szerelmével együtt a kegyetlenül lesújtó sorsot:

"Összechapott fejünk fölött az örvény
És minden összedőlt."

•

A versek vizsgálatából leszűrhető tapasztalati anyag a lázadás típusu magatartás meglétét bizonyítja. A célszerűséget, racionalitást, szociális motivumrendszert, a fogalmiságnál megfoghatóbb megnevezéseket feltételező forradalmi magatartás Komjáthy Jenő költészetére nem alkalmazható. Liráját átszövi a misztika, eszmerendszere lazán lebeg az idealizmus ingoványos talaj fölött. Az énje köré évgyűrűként rakódó költői világ mindenféle reális elemet nélkülöz. Pusztán ez a tény - nevezetesen, hogy nem él a valóságban - valószínűtlenné teszi a forradalmiságot.

Utja e különös szuverén világ megteremtéséig egyenesvonalu és logikus.

Megértéséhez nem haszontalan megfigyelni a költő személyiségének változását.

Már ifju korában összetűzött tanáraival, hivatali feletteseivel. Hyperthym-alkatának megfelelően igen erősen reagált az őt érő környezeti hatásokra. Hittan tanárával való szembekerülése miatt magánuton kellett letennie az érettségi vizsgát is. Ismert az a levele, melyet Nógrád megye alispánjának irt hamburgi utja után.

"S mivel felelt Ön? Hogy nem hisz szavamnak. S miért édes alispán ur? Madách Károly alispán ur nem hisz a kissé talán könnyelmű tanuló szavának. Az a geniális szellemű költő, aki véletlenül az ön bátyja volt, megtanithatta volna jobban olvasni az emberek lelkében. Mit kérhet ön számon tőlem? Én csak az Istennek számolok. Minek beszélnék el olyan dolgokat miket ön meg sem értene? ... Vagy ön talán meg akar alázni? Talán a kis lelkek azon ösztönszerű anipátiája azok iránt, kikben a szellemnek legkisebb szikrája van, készítette önt?..."⁸⁷

A levél hangneme sértő, lekezelő. Bizonyíték arra, hogy a még nem beteg Komjáthy is mindig kompromisszum nélkül kívánta megoldani konfliktusait. Sértettnek érezte magát, hát sértegetett.

Gyarmaton a helyi hatalmasságokkal került el-lentétbe, s tudjuk, hogy valójában nem /csupán a Benzenhitner-Kaposy-ügy miatt helyeztették el megyeszékhelyről, hanem mert talán tulságosan is önérzetesen szállt szembe a város vezetőivel, nem volt hajlandó vállalni a bűnbánó megtévedt ifju szerepét.

Az "én"-érzet tulságos erőssége fiatal korában még indokolatlan. Akkoriban még nem alkotott jelentős műveket, a hivatkozások szellemi magasabbrendű-

ségére, a környezet lekicsinylése megnehezítették a beilleszkedést.

Ez a fajta magatartás termeli az újabb és újabb konfliktusokat, a konfliktusok pedig halmozzák a kudarc-élményeket.

Palágyi Lajos azt írja, hogy 1887. nyarán, Alsó-sztregován beteges idegességet érzelt a költőn, ⁸⁸ akinek az adott helyzetben /Balassagyarmat után és Szenic előtt/ valamiféle védőburkot jelenthetett az okkultista, a misztikát alaposan ismerő, verselgető Madách Aladár, s a Palágyiak társasága.

A költő ismerői /Sikabonytól Komlósig/ irnak neuraszténiájáról, súlyos és rejtélyes idegbajáról, többen halálának okát is /tévesen/ a betegségben adják meg. Számunkra ez ügyben felesége közlései a legfontosabbak s néhány kéziratlap. Ezek az életsorssal összevetve segítenek választ adni a csak homályosan tárgyalt problémára.

Tény, hogy betegsége Szenicen vált mérhetővé, s minden bizonnyal a kiváló pszichózisa ok a gyarmati fegyelmi eljárás /ill. annak tragikus következménye/ lehetett. Ez az ügy ~~lehetett~~ ^{talán} a konfliktus-halmaz, a kudarcélmény sorozat kulmináló pontja, az a csucs, melyet a személyiség már képtelen volt sérülés nélkül túlhaladni. Nem a korrigáló lehetőséget /: az élet

aljas, igazságtalan, gonosz, ez a társadalom férges, utálnivaló; megtagadom, ezt kell elmondanom, ez legyen költői programom! /hanem a negatív visszacsatolás törvényei szerint a "nekem szenvedni is gyönyör" költőileg érdekes de emberileg tragikus megoldásmódját "választotta".

Az első lehetőség bekövetkezte esetén lehetett volna mód igazán társadalmi-forradalmi nézőpont kialakítására /még akkor is, ha a Kritikai szempontokban maga ítéli el esztétikai, szemléletbeli normatívák alapján a közvetlen politizáló lírát/.

A második lehetőség "vállalásából" viszont az következik, hogy létrejön egy vágybetöltő funkcióju fantáziavilág, mely a személyiség /a státus/ megbillenésének kiegyensúlyozására lenne hivatott. E világ már kívül esik a valódin. Hiányoznak belőle azok a valóságdarabkák, hus-vér lények, melyek egy forradalmi típusu magatartás célpontjai lehetnének.

Betegsége és filozófiai eszmerendszere adekvát. A fiatal Schelling, Spencer, Taine, a mindenféle cselekvés alacsonyrendűségét hangsúlyozó Nietzsche, a gnoszticizmust diavatfilozófiává tévő Schmitt Jenő Henrik akumulált tanai ideológiai alapot, belső hített biztosítottak a már kórosan megnövekedett "én"-nel birkózó költő számára.

A kilencvenes évekre Komjáthy J. már szinte teljesen kivonult a valóságból. A zseni és a számkivetett falusi tanító feszítő ellentmondását, a kétféle - egymástól oly eltérő - minőséget képtelen elviselni.

A mérleg tulbillen: a való világ válik irreálissá, nehezen tűrhetővé, az eufóriás állapotok kinzó hiátusává. Felesége írja: " ... sajátos hangulatba esett. Ihlettsége néha oly foku volt, hogy napokig valóságos extázisban volt." 89

Ez a közlés összevág azzal, amit a pszichiátriából tudunk: a felhangolt /gátlásgyenge, tulaktiv/ és a lehangolt /gátlás, szorongás/ szakaszok periodikusan - sinusgörbe alaku képletben - ismétlődnek.

Kétségtelen, hogy Komjáthyt a körülmények hajszolták sorába. Mindig engesztelhetetlen volt és következetes.

Betegségének kialakulásáért egészen enyhe áttétellel /tulzással/ a századvégi magyar társadalom is felelőssé tehető.

1891 táján az eredetileg hypomán személyiséghez másodlagosan olyan vonások társulnak /a személyiségváltozás jegyei/, melyek a schizofréniára jellemzőek. A felhangolt szakaszok utáni törvényszerűen jelentkező rendszerezési törekvés/az előző - lehangolt szakasz tapasztalati anyagát rendszerezi, ha nem esett szét a tudat /nyomai jól láthatóak a

költő kézírataiban.

A legsúlyosabb pillanatokban jól konstruált filozófiai rendszere - amit eddig rávetített a világra - megbomlott. Erre a folyamatra példa a már közölt textus /66. oldal/, vagy ez a szöveg:

"Éber ember

Asszony asszon, nőjön a nő! Nőni! Mindent megenni.

Fejből faj

Óh szép anyáim ti nagy

Fajból a fájdalom

alkotó okok.

Én látom magamat s ti nem láttok engem

S magatokat bennem

Mi a világ

Darabokra estem

Atyáim nyelve, fénybazár

Mert sok akart lenni a másik meg kevés

Óh mert a ki minden az nem lehet kevély

Hogy csupa szem legyek és csupa fül legyek" 90

Mindkét szövegrésznél megállapítható a tudat /legalábbis részleges/ szétesése. A logikai kapcsolatok felbomlottak. Az asszociációk összekötő szálai felszíniek.

Pl: akusztikai hasonlóságra épülő kapcsolatok:

A Fiatal } és a Diadal

Riadal

Férfi- féreg- fér

.....

Fejből faj

Fajból a fájdalom stb...

Az ellentétek felerősödése:

Az Atya és a Fiu, az Anya és Leánya, a Fi és a Nő

/A logikai kapcsolat a szegmentum harmadik egységénél már felbomlott./

Komjáthy Vidor, a költő fia, aki 1910 körül rendezte apja kéziratos hagyatékát, nem értve az összefüggéseket, az "Ifiu és az Ilnő/Ilona/" részletben az "Ilnő"-t ellenére a zárójelbe tett Ilona magyarázatnak - Jenő olvasattal próbálja magyarázni, nem látva, hogy itt verbigerációról van szó. /A szöveg a férfi és a nő ellentétpárok, ill. e fogalmak hangzásvariációiból áll./

Az idézett részek versszerűsége mechanikus. Az iráskülső igen nagy mértékben leromlott, széthullott. A mániás /felhangolt/ állapotra jellemzőek az ilyen /mindenféle logikai kapcsolatot nélkülöző/ szópárok:

Örök és öreg

Hal- Halad

Nyul - nyugszik

Al - alszik ⁹¹

A kórosan megnövekedett Én /egodiasztale/ a témája az 1893. július 6-án datált filozófikus szövegnek:

"Archimedesi pont magamon belül
azonos

Én vagyok. Én én vagyok. Vagyok, a ki vagyok

- /én/

Vagyok a ki van.

Én nem nem én vagyok /ellentmondás törv./

.....

Vagyok Én vagyok. Való vagyok.

Én én vagyok. Én való /valóság/ vagyok.

Vagyok. Az ige, mely kezdetben vala.

Én: végtelen alany. Vagyok: végtelen állitmány

Én vagyok: egyetlen axiomája a metafizikának, egyetlen a priori igazság: az ősize ⁹²

Ugyancsak Szénáson /1893. július 28-án /irta a schizofréniára jellemző mágikus jelekkel, nyilakkal kapcsolt szövegrészeket:

"Én ész vagyok

Ész vagyok.

.....

A tudományok fölépitették a tudás templomát, én /az ész/ viszem a szentséget bele.

Szab - szabad - szabály

A mondat ige.

Nem volna csoda, ha elvesztené eszét, ki meg-
/találja azt

.....

emlék = én-el-ék

emel = én el

eszel eszelő eszelős

Észlény - a legvégtelenebb / ∞ / lény

a legörökebb / 0' / lény....stb...."93

Saját személyiségének az "ész"-szel, "szentség"-gel, az "ősigé"-vel való azonosulása már túllép a verseiből kiolvasható messianisztikus, panteista magatartásformán.

Mégis e kettő /schizofrénia és panteizmus/ összefüggését bizonyítja, hogy a vallás /Freud szerint "egyetemes kényszerneurózis"/, a vallási rajongás pszichés szempontból a stabilizálódást szolgálja, hiszen megnyugvás-érzést ad. Ugyanezt a szerepet tölti be Komjáthynál a panteizmus.

Állapota 1894-re már igen súlyossá válik, de hamarosan bekövetkező halálának mégsem "rejtélyes idegbaja" az oka. Ha pszichózisa lett volna a halálok, az utolsó szakaszban kóros elbutulás jelentkezett volna. Ennek ellentmond az a tény, hogy néhány órával halála előtt "világos fejvel" filozofált Palágyival⁹⁴, s ellentmond a helyzetét utoljára rögzítő, s nem sokkal előbb született utolsó verse /A hó alól/.

társak,
baráti
kör

Tragikus helyzetét súlyosbitotta a társtalanság. Reviczky - az a Reviczky, akiben az ifjkor ambíciókkal teli időszakának megtestesülését láthatta a költő - már halott. Ő segített rajta, ha tudott, bár volt idő, amikor Mikszáthtal és Pulszkyval dolgozott egy szerkesztőségi szobában, s - ez nyilván Mikszáth ellenszenvé-

nek köszönhető - nem segítette publikációs lehetőséghez a perifériára szorult szellemi társat.

Gáspár Imrével korán leszámolt. Már 1887-ben így jellemzi: "Gáspár Imre: Limonádé-ember, limonádé-poézis. Nyavalyás és erre méltán a leghiubb." ⁹⁵

Koroda, Rudnyánszky távoli barátsága a ritka pesti utak időszakában vált csak mérhetővé. A Palágyiak publikációs lehetőséghez juttatták /Kritikai szempontok, Uj Nemzedék, 1887./ Menyhért 1890. októberében felolvasta verseit a Petőfi Társaság ülésén. ⁹⁶

A közvetlen környezetében élők között barátok nem akadtak, legfeljebb megértő, belátó társak /Horváth Danó, Luby Sándor, később Madách Aladár stb.../

Németh Lajos feltételezése, hogy a nem tulságosan messze élő Csontváry kapcsolatban lehetett Komjáthy Jenővel, szinte teljesen kizárt. /E fikció valószínűtlenségét két Csontváryval foglalkozó írásomban is tárgyaltam: A gácsi patikus = Palócföld, 1973/3.; Csontváry gácsi évei = Ars Hungarica, 1976 /1./

Komjáthy maga írja le: az egyetlen igaz barát /a kilencvenes években/ Palágyi Menyhért, s vele is csak levélben, futólag érintkezhet. ⁹⁷

Nyilvánvaló, hogy a magáramaradottság, az egyedüllét tudata tovább rontott állapotán, a teljes kilátástalanság felé sodorta.

o

Komjáthy Jenő értékei, érdemei nem forradalmiságában, társadalmi érdeklődésében keresendők.

Legfőbb értéke az, hogy megújította a költői nyelvet, új életfelfogást testesített meg, életművével felhívta a figyelmet a századvég állottvizü mocsarában fuldokló valódi tehetség törvényszerű sorsára.

Elindult azon az ösvényen, melyen a később érkezőknek hagyhatott néhány figyelmeztető jelzést.

Komjáthy nem kimagasló orom a magyar irodalom történetében. Láncszem csupán /de fontos láncszem/, az elkorcsosult, nyüggé, kolonccá vált népies-nemzeti iskola sikátorait elkerülve fontos kapoccsá vált Petőfi és Ady között.

Nem forradalmár, nem eget zengető, valóságot változtató égi jelenség, szárazvillám "csupán"; elszomoritó közegnélküliségben tette, amit tennie lehetett.

Vajon mivé fejlődhetett volna, ha sorsa másképp alakul?

Emberi habitusa, műveltsége, felkészültsége szerint akár legkiemelkedőbb, legprogresszívebb alakja lehetett volna a századforduló irodalmának.

Költői újítóerejét, tehetségét versei bizonyítják. A helyyel-közzel felbukkanó nyelvi torzulatok nem feledtethetik el, hogy olyan sorokat is le tu -

dott írni, melyek csak Ady Endre lirájában villannak majd fel:

"Pogány vagyok. Nincs bennem semmi

Alázatos, tömjén-szagu.

Zsolozsma, zsoltár, istenesdi

Nem ejti lelkemet rabul." 98

Mellékletek:

Nógrád megye Közigazgatási Bizottságának iktatókönyvi bejegyzései /A./

Komjáthy Jenő ismeretlen színikritikái /B./

Ismeretlen versváltozatok /C./

Egyéb publikációk az NLHH-ból /D./

Lapok a balassagyarmati iskolaszék jegyzőkönyveiből /E./

A/

Nógrád megye Közigazgatási
Bizottságának iktatókönyvi
bejegyzései:

/Lelőhely: Nógrád megyei Levéltár
Salgótarján /

1885.

Ikt.sz. Mellékl. Előadó Előszám Ér.k. ideje, beküldő ügyi.sz.
tárgy

1118.	11.mell.	Har.	-	<u>Julius hó 28-án</u> Bgyarmat város képviselő- testületének kérvénye 2332 sz. a Kaposy István és Komjáthy Jenő polg.isk. ta- nitók ellen fegyelmi vizs- gálat elrendelése iránt.
1119.	12.mell.	Har.	1118	<u>Julius hó 28-án</u> Ugyanannak kérvénye 2332 sz. a Kaposy István és Komjáthy Jenő tanítóknak állomásaiktól való felfüg- gesztését kérő folyamod- ványnak a vallás és közokt. Ministeriumhoz leendő fel- terjesztése iránt.
1344.	-	Har.	1119	<u>Augusztus hó 17-én</u> Fellebbezése Komjáthy Jenő bgyarmati polgári iskolai tanítónak a f.évi 1118 . 1119 sz. alatt kelt közig. bizottsági határozat ellen.
1353.	20.mell.	Har.	1344	<u>Augusztus 21-én</u> Vallásügyi Minister 30474. sz. a.leiratával Kaposy István, Komjáthy Jenő és Benzenleitner Leontin bgyarmati polgári iskolai tanítók ellen fegyelmi el- járás mielőbbi keresztül vitelére utasít.

Ikt.sz. Mellékl. Előadó Előszám ÉrkJdeje, beküldő, ügyi.sz.
tárgy

1357.	-	Har.	1353.	<u>Augusztus hó 24-én</u> Fellebbezése Kaposy István bgyarmati lakosnak az 1118 és 1119.sz. közig.bizott- sági határozat ellen.
1365.	-	Har.	1357	<u>Augusztus hó 25-én</u> Fellebbezése Benzenleitner Leontin bgyarmati polgári iskolai tanítónőnek az 1118 1119 sz. alatt kelt közig. bizotts.határozat ellen.
1457.	2o.mell.Har.		1365	<u>Szeptember hó 9-én</u> belügyminister 33698 sz. alatt Kaposy István, Kom- játhy Jenő és Benzenleitner Leontin polg.iskolai tani- tók fegyelmi ügyében ho- zott 1118, 1119 kb.számu határozatot tudomásul ve- szi.
1476.	3 mell. Har.		1457	<u>Szeptember hó 14-én</u> Tolna megye alispánja 9524/885 sz. a. Kaposy Istvánnak szóló 1118 1119. kb. számu határozatot, mint ki nem kézbesithetőt, visz- szaterjeszti.
1595.	-	csomag	1476	<u>Október hó 5-én</u> Steller Antal tiszti ügyész 2158 sz. alatt betérjeszti Kaposy István és társai el- len megejtett fegyelmi vizsgálat iratait.

Ikt.sz. Mellékl. Előadó, Előszám Érki.deje Beküld.Üi.sz.

1980.	csomag	Har	1595	<u>November hó 23-án</u> Fegyelmi vádja dr. Meli- cher Ferencz kir.ügyész- nek Komjáthy Jenő, Kaposy István és Benzenleitner Leontin bgyarmati állami polg.iskolai tanítók el- len figyelmi ügyben.
2042.	-	Sc	1980	<u>December hó 6-án</u> Észrevételei Kaposy Ist- ván polg.iskolai tanító- nak az 1980/85. sz. ha- tározat folytán.
2043.	-	Sc	2042	<u>December hó 7-én</u> Észrevételei Komjáthy Je- nő polg.iskolai tanító- nak az 1980/85.sz. hatá- rozat folytán.
2082.	-	Har	2043	<u>December hó 16-án</u> Reményfy József polg.isk. elnök beterjeszti Benzen- leitner Leontin öngyil- kossá lett polg.iskolai tanítónő által utolsó ó- ráiban hozzá intézett le- velét.
2170.	-	Har	2082	Közig.biz.fegy.választ- mánya 21/885.fegy.v.sz. alatt Benzenleitner Leon- tin, Kaposy István és Komjáthy Jenő bgyarmati polg.iskolai tanítók elle- ni fegyelmi ügyben hozott határozatát átteszi.

1886.

Ikt.sz.Mellékl. Előadó,Előszám,Érk.ideje, beküldő ügyi.sz.
tárgy

28	-	Har	2170/885.	<u>Január hó 7-én</u> Vallás és közokt.minister 50.674 sz. leirata Kaposy István és társai bgyarmati polg.iskolai tanítók elle- ni fegyelmi ügyben.
29	-	Kom	-	<u>Január hó 7-én</u> Bgyarmati polg.iskolaszék el- nöke 117/885 sz. alatt Ben- zenleitner Leontin elhalá- lozása folytán megürült se- gédtanítói állásnak február havában pályázat útján le- endő betöltéséhez bizottsá- gi tag kiküldését kéri.
36	7 mell.	Kom	-	<u>Január hó 9-én</u> Bgyarmati községi iskola- szék 121/885 sz. alatt be- terjeszti a bgyarmati polg. iskola tantestületének fel- lebvezését az iskolai rend s fegyelem körvonalazása tár- gyában kelt 55/885 sz. is- kolaszéki határozat ellen.
165	-	Har	28	<u>Január hó 25-én</u> vallás és közokt.minister 1121 sz.a. megküldi Kaposy István és Komjáthy Jenő fel- függesztett polg.iskolai tanítók fizetése letiltása tárgyában a bgyarmati kir. adóhivatalhoz küldött ren- deletének másolatát.

Ikt.sz.Mellékl.Előadó,Előszám,Érk.ideje, Beküldő Ügyi.sz.
Tárgy

167	-	Kom	29	<u>Január hó 25-én</u> Vallás és közokt.minister 50.673 sz.a. leirata Benzen- leitner Leontin bgyarmati polg.iskolai tanitónő elha- lálózása folytán fizetésének beszüntetése s üresedésbe jött helyének betöltése tár- gyában.
1292	4 mell.	-	-	<u>Julius hó 12-én</u> Komjáthy Jenőné sz.Márkus Gizella bgyarmati polg.isko- lai tanitónő kérvénye évötö- dös fizetési pótlék kiutal- ványozása iránt.
2214	4 mell.		1292	<u>November hó 11-én</u> Vallás és közokt.minister 37807 sz. a Komjáthy Jenőné sz.Márkus Gizella bgyarmati polg.iskolai tanitónő évötö- dös fizetési pótlékát kiutal- ványozza.
578	-		2176/85	<u>Április hó 4-én</u> Kir.tanfelügyelő 121/886.sz. a.jelentése bgyarmati polg. községi iskola 1880/81.tané- vi számadásaiból kifolyó cse- lekvő hátralékok behajtása tárgyában.
199	1 mell.	Kom	167	<u>Január hó 31-én</u> Vallás és közokt.minister 3216 sz.a. leküldi Sztra - nyavszky Katalin nagy-kikin- dai lakos pályázati kérvé - nyét a bgyarmati polgári

Ikt.sz. Mellékl.Előadó, Előszám, Erk.id.Beküldő Ügyi.sz.
tárgy

				iskolánál megüresedett segédtanítói állás elnye- rése iránt.
2332	2 mell.	Sc	-	<u>December hó 6-án</u> Bgyarmati város előljáró- ságának 3800/86 sz. kér- vénye Komjáthy Jenő bgyar- mati polg.iskolai tanító áthelyeztetése tárgyában.
2394	1 mell.	Komj.	2332	<u>December hó 9-én</u> Ugyanaz /Tanfelügyelői jelentés/ 517/86 sz. alatt, Komjáthy Jenő bgyarmati tanító visszahelyezése tár- gyában.
2455	1 mell.	Főj.	165	Vallás és közokt.minister 43897 sz. a. leküldi Kapos- sy Istvánnak tanítói hiva- talra leendő alkalmaztatá- sa iránt benyújtott kérvé- nyét.
<u>1887</u>				
55	14 mell.	Tih	2349/86	<u>Január hó 12-én</u> Tiszti ügyész 3493/86 sz.a. beterjeszti Komjáthy Jenő áthelyezése tárgyabani küldöttségi jelentést.
1392	6 mell.	Komj.	-	<u>Augusztus hó 1-én</u> Komjáthy Jenő bgyarmati polg.iskolai tanító kérvé- nye,ötödéves fizetési pót- léka folyósítása iránt.

Ikt.sz. Mellékl. Előadó, Előszám, Ér.k.id.Beküldő, ügyi.sz.
Tárgy

1596 1o mell. Tih 55 Augusztus hó 31-én
Vallás és közokt.miniszter
6739 sz. leirata Komjáthy
Jenő bgyarmati polg.isko-
lai tanító, és neje Már-
kus Gizella tanítónő át-
helyezése tárgyában

1886

547 7 mell. Komj 1392/87 Február hó 23-án
Vallás és közokt.minister
1976 sz.a. másolatban meg-
küldi Komjáthy Jenő volt
bgyarmati polg.iskolai
tanító ötödéves fizetési
pótléka utalványozása tár-
gyában a szeniczai kir.adó-
hivatalhoz küldött rende-
lést.

B./ Komjáthy Jenő ismeretlen
szinikritikái

/Lelőhely: Nógrádi Lapok
és Honti Híradó
1880 - 1881. /

1./

A SZINHÁZBÓL. Jakab Lajos operette színtársulata a hó 4-én, szombaton kezdte meg működését a helybeli nyári szinkörben. Mi, kik hozzá vagyunk szokva a mi kis városunkban nagyszerű tragédiák komikusan kisszerű előadásait átszenvedni, nagy drámaírók műveit, nagy költők fönnléte páthosát füzfaszinészek által parodizálva látni, az idéttlen ágaskodást kothurnusnak, az éktelen ordítást drámai pathosznak venni, az izlés szám-talan torturáit kiállni, aesthetikailag kerékbe töret-ni, elevenen megnyuzatni, kintpadra feszítettetni s végre egy hosszú ásitással halottainkból feltámadni: nagyon kellemesen voltunk meglepetve, midőn a jelenleg itt időző társaság első előadása után a színházból távoztunk. A művészet deszkatemplomát az első este mindenki a legjobb benyomásokkal és kedvező véleménnyel hagyta el. Jakab Lajos társulata egy komplet és kompakt operette-társulat. E könnyű genret igazán sikerrel műveli és ked-ves cocette-jai s burleszk bohóczai bizony többet is érnek a legtöbb vidéki színtársulat kothornusos hősei-nél, amorosoinál és szendéinél. Különben a közönség me-leg pártolása, melyet mindjárt kezdetben tanusit, bizo-nyítja, hogy igazunk van. A "Kapitány kisasszony", mely először szeptember 4-én került színre, meghódította kö-zönségét. Tiszayné a legkedvesebb Fanchet Michel volt, akit csak valaha láttunk. Tetőtől talpig életvidor, köny-

nyed, fürge és espritteljes. Igazi színésznő és igazi párisi. Hangja épp úgy, mint alakja, hajlékony és modulált; a legfelsőbb regiszterekben is a legnagyobb könnyűséggel és biztonsággal mozog - akarom mondani: lebeg. Mellette már az első este is: daczára annak, hogy szerepe sem volt valami hálás, a legjobb benyomást Kohay Etelka tette: kedves, tiszta, csengő hangjával, imponáló alakjával és bájos megjelenésével gyorsan megnyerte a közönség tetszését. A Tiszay Dezső braziliai tözsére egészen kifogástalan alakítás volt.

A bankár Rodrigo, a pénz- Domjuan arczjátéka és szemforgatása "piff-paff-puff" gyorsasággal nyerte meg a nézőket. Ugy látszik, hogy Tiszainak csak előnyére van a keleti vér. Ő kétséggel a társaság legjobb férfitagja.

Vasárnap, szept. 5-én Lukácsy gyarló népszínművét, a "Vereshajut" adták elő közepes sikerrel. Ez este Reményi Nina k.a.excellált. A szept. 8-án előadott "Ágnes asszony" férczelménnyel a közönség nem volt megelégedve. Jobb is kikerült népszínmű-repertoireunkból. Szept. 7-én a "Kisasszony feleségem", e rendkívül frivol pikantéria került színre.

Tiszayné asszony nagyon kedves Marjolaine volt s játéka oly különös vegyüléke a naivitásnak s frivolság-

nak, hogy nehéz lenne meghatározni, mi volt benne tulsúlyban: a kisasszony-e vagy a feleség? Kohay Etelka k.a. pompás Evelina volt; csupa vágy és epedés. Tiszay Dezső elegans, finom és kellően indiskrét Hannibal volt. Szabó József is előnyösebben mutatta be magát a Frikkel órás szerepében, mint első ízben. A kakukk-ária jól sikerült. Csütörtökön, szeptember 9-én "Angot" az operettek e legdallamosabbika és legszeretetreméltóbb ós anyja került színre, s bár az eső által sokan visszariasztván csak kevés számú közönség volt jelen, kitűnően sikerült. Az előadásról sok szépet mondhatunk. Talán Szabó József urát /Ange Piton/ kivéve, ki bár tehetséget árul el, de ezuttal szerepét sem tudta, s nyelvbottlásaival, a kellő kifejezést az erőt nélkülöző játékaival megrontotta kissé az összehatást. Gazdag hanganyagával nem tudott mit csinálni. A többiek mind megállták helyüket. Tiszay szellemesen fogta fel együgyű szerepét és kifogástalan Larivaudiére volt. A nők közül nem tudnók kinek adni a kritikus Páris almáját: Angot vagy Lange k.a. ábrázolójának-e? Tiszayné pajzánsága, egészséges frivolása, kedves kofasága mindenkit elragadt és Kohay Etel előkelő kaczérsága, finom szarkasztikus mosolya megbontott sok zsenge és nem zsenge agyvelőt. Az a

lúktető jókedv, szilaj egészség, pezsgő szellem és hamisítatlan komiku^m, mely ez operettet örökké kedvessé teszi, vissza volt adva, ki volt fejezve mind a két nő játékában.

Eredeti és kedves jelenség volt még Reményi Nina k.a. is, amint az Angot-áriát énekelte. Féltelesen áradt belőle a h^év, éneke erősen accentuált és pointírozott volt, minden mozdulata, hang - és taglejtése gourman inyét csiklandozó pikantériával fűszerezve. Hogy egy szóval jellemezhezzük, kénytelenek vagyunk egy német kifejezést alkalmazni: "schneidig" volt.

Komjáthy Jenő

/NLHH. 1880.szept.12./

2./

A SZINHÁZBÓL. Szept. 11-én a "Cornevilli harangok"-at, a geniális Planquette gyorsan világot hódított, melódiagazdag operettjét, Angot egyetlen igaz riválisát láttuk. Offenbach és Lecoque kiváló tehetségű utódja felülmúlja elődeit abban, hogy nála bizonyos nemesebb irányt, magasabb lendületet, tisztább művészi inspirációt találunk. A " Cornevilli harangok" szövege is méltó a zenéhez, meséje érdekesen és drámailag van megalkotva és sehol sem üti arczul

a lélektant. Az előadásról dicsérettel kell megemlékeznünk, mert a mű szépségei nem vesztek benne kárba. Ez alkalommal először tűnt fel Tóthfalussy Gusztáv /Hánri marquis/ barytonista szabatos és kifejező énekével. Hangja elég erős és mély, amellet intim; hanghordozása korrekt. Tiszay Dezső Gáspár apó emésztő szenvedélyét és az ebből származó lelki állapotokat hiven fejezte ki és az aranyáriát meghatóan énekelte. Kohay Etel Zserménje bájos volt ugyan, de prononcirozott egyénisége nem jól érezte magát e szerepben. Tiszayné mint Szerpolett nagyon kedves volt. Mintha csakugyan a sárgarépa-földön termett volna. Egy libapásztor üdeségét és egy könnyüvérű nő csintalanságát együtt élvezték játékában és vigan csengő kaczerul csicsergő pacsirta-dalaiban. Vasárnap bevett szokás szerint népszinművet, és pedig a "Csikós"-t vették elő. Kis közönség előtt játszottak és meglehetősen kedvetlenül. Reményi Nina csinosan énekelt és Tiszay Dezső törülmetszett betyár volt.

-15-én Kohay Etel jutalomjátékaul "Petaud király udvara" került színre. Delibes Leo szép zenéjét egészen élvezhetetlenné teszi a rettenetes libretto. A darabnak republikánus tendenciója van, de az ilyen ostoba gunytól a trónok ugyan meg nem inganak. Az énekrészek, az a néhány igazán szép duet, melyet Kohay Etel /Leo herczeg/ és Tiszayné /Girandola herczegnő/ kedvvel és

verve-vel énekeltek, mégis kárpótolt némileg. Tiszayné a rövidruhás, bábuzó, együgyű kis-nagy leányt nagyon jól ábrázolta. Olyan együgyűen bábész szemeket meresztett, hogy mi is szinte elbámultunk és rajta feledtük szemeinket.

Az ensemble azonban rossz volt és az udvaroncok tulozták ugysis tul burleszk alakjaikat.

- 16-án két egyfelvonásos darabot játszottak. A "Szerelmi varázsital" "echt" német operette. Nem hiányoznak benne az érzelgő részletek és az elménczkedő, de nem elmés helyek. Az egész lapos és unalmas. Ez alkalommal Munkácsy Gyula ujonnan szerződött tag mutatta be magát, de nem valami előnyösen. Nem tartjuk őt különös nyereségnek. Ugyanez este láttuk először Csiky Gergelynek új dramolettejét, "Annát", egy finoman szőtt, érdekes lélektani helyzetekben nem szegény darabot. A színműről itt érdemlegesen szólni és azt kellő részletességgel megbirálni, e helyben bonczolni és méltatni nem lévén szakmányunk, csupán a szereplőkről emlékeztünk meg. Mindenekelőtt Munkácsyné ujonnan szerződött naiva játékát kell kiemelnünk és dicsérettel illetnünk. Szerfölött okos és kedves libácska volt s gratulálunk neki a szép sikerhez.

Látszott, hogy szerepét áttanulta és kidolgozta. Detaili-

rozása finom, hangsúlyozása helyes és preecis volt. Szabó József urat azonban megint meg kell rónunk. Annyi figyelemmel már csak lehetne a közönség iránt, hogy legalább belenézzen otthon szerepébe. Játékáról pedig jobb nem beszélni. Inkább bérkocsisnak nézett ki, mintsem a salonok emberének. Kövessy Albert, akit Jakab Lajos akadályoztatása folytán hirtelen rántották elő, ugy látszik, nem Tornay Bálintot, hanem Peczek Demetert ábrázolta. Különben, ha e szerepkörön kívül eső szerepben nem is állta meg a helyét, annál több tapsot kapott a "Szerelmi varázsital"-ban, Karczosi borbély szerepében. Bárody a "Péter" nagybácsiban elég kedélyességet fejtett ki. A közönség a sok fülbemászó zene után ez este igazán nemes élvezetben részesült és az igazgatóságot elismerés illeti Csiky "Anná"-jának színrehozataláért.

Komjáthy Jenő

NLHH. 1880.szept.19.

3./

A SZINHÁZBÓL.

Szept. 18-án Souppé nagy népszerűségnek örvendő, mulatságos helyzetekben gazdag és rythmikus zenéjű operetteje, a "Bocaccio" került színre. Az előadás ritka

sikerét jegyezhetjük fel. Tiszayné szeretetreméltó kedvessége, fürgesége és találékony ügyessége, játéka és kellemes trillázása egyaránt nagy rutinról tettek tanuságot. Eszélyes és élczes Bocaccio volt. Különösen jól alakította a férfiasságát féltő paraszt golygót. Csak egyet nem tudott megadni játékának: a férfias színt. Kohay Etelka k.a. nem volt jól disponálva. Hiányzott rajta a szendesség zománcza, Fiamettájáról leritt a kaczérság, a minek pedig csak mintegy öntudatlanul lett volna szabad nyilatkoznia. De el nem fojthatjuk a köteles bókot, hogy mindennek daczára szép és ingerlő színpadi jelenség volt. Nézetünk szerint a kisasszonynak a legszebb pályatere nyílik a demimonde-szerepekben. Előkelő divathölgyek, bukott angyalok, romlott lelkű női virtuózok ábrázolására határozott drámai tehetsége van. Egyéniségének van egy különös, hogy úgy mondjuk, gunyos vonása, mely fölötte érdekes lélektani processus eredménye lehet s mely nála a színpadon bizonyos bátortalanságot, jobban mondva tartózkodást, másrészt azonban kihívó, démoni gunyt szül. Ez érdekességének titka.

- A "Toloncz" vasárnapi előadása a legprimitívbb igényeket sem elégítette ki. Munkácsy, kiről eleve

megmondtuk, hogy nem sokat ér, nem csak mészáros-legénynek, de még mézeskalácsosnak is lágy lett volna. Játéka és éneke minden kritikán aluli.

Munkácsyné /Liszka/ hamis pathoszt használt és helytelenül hangsúlyozott: deklamációja monoton volt. A kétségkívül jeles naiva ez alkalommal a legpreegnánsabb vidéki modorosságban sinylett. Megfelelőbb szerepkört kell keresnie. A színésznek sosem szabad kilépnie individualitása bűvköréből, mert azon túl oda minden bü és báj.

- 21-én Tiszay Dezső jutalmára Lecocq kedvelt operetteje, a "Girofle-Girofla" került színre. A mór-főnök Murzuk Tiszaynak egyik force-szerepe. Igazi bravourral játszott. Tiszay szemjátéka a maga nemében valódi specialitás. A vad kéjvágyat és a dühös haragot úgy kifejezni csak ama sajátos fizikai előny és természeti adomány segítségével lehet, mellyel ő bir. Szemei üregekben forogtak és tűzkarikákat hánytak, mikor az állati szerelem féktelen szomját lövelte ki belőlük és véres szemgolyója majd kiugrott, mikor a tigris-düh vett erőt lényén.

Tiszayné most is a régi volt. Egészen beletalálta magát kétoldalú, kaméleon-szerepébe, az érzelmek különböző nyilvánulásait kellőképpen árnyalta, és mindvégig kezében tartotta a bilanceot. Ki kell

még emelnünk Kövessy Albertet, a ki határozott komikai tehetség és a főadóhaszonbérló szerepében jóízűn megnevettetett.

- E hó 23-án Offenbach "Szép Helena"-ját, a görög világ ez izetlen és szellemtelen paródiáját láttuk. Az előadásról ezuttal jobb nem szólni. Munkácsy urtól csak egyet kérdezünk: oly alacsonyra becsüli-e a közönség izlését, hogy kiabálását énekszamba, kapkodását játékszamba kívánja vétetni? Kohay Etel imponáló érzéki bája, gratiosus játéka és Tótfalusy /Agamemnon/ szabatos alakítása képezték az egyetlen oázst, mely az esetlenségek sivatagjában elmerült kedélyeket felüditette.

Komjáthy Jenő

/NLHH. 1880.szept.26./

4./

A SZINHÁZBÓL.

Szeptember 25-én "Fatinitzát", Souppé bohózatos vig operettejét láttuk. Örömmel konstatáljuk, hogy ez volt eddig a legösszevágóbb, egészben a legkielégítőbb előadás. A segédszereplők is legjobb erejükkel törekedtek az összhatást fokozni. Tiszay mokány és marczona Kancsukoff volt, igazi jó humoru

muszka medve, a ki Fatinitza selyem-járszalagjához
 lánczolva dörmög és tánczol. A röhögve mosolygó,
 otrombán enyelgő, kancsukával hizelgő, nevetségesen
 durva orosz tábornok alakja jobb megtestesítőre a-
 lig találhatott volna. Tiszay újabb jelét adta, hogy
 ő igazi alakító erővel van megáldva. Kohay Etelben,
 ki nehéz férfi-nő szerepében eléggé[!] megállta helyét
 - mint ez nagyon természetes - tulsulyban volt
 Aphrodite Hermes fölött. Alakoskodása csak Kancso-
 koffot vezethette félre, mi a darab végeztével is
 meg mertünk volna rá esküdni, hogy a mi kedves szí-
 nésznőnk mégiscsak Fatinitza és nem Vladimir. Tiszay-
 né gráciával játszotta a piruló ésszende Joanowna
 Lydia hercegnőt. Ez este kissé rekedt volt, de a-
 zért bravourral és igazi chic-kel vágta ki a felső
 hangokat. Szabó József megmutatta, hogy ha akar, ő
 is tud valamit. Látszott, hogy megtanulta szerepét
 és fel is fogta azt. A harctéri tudósító élelmessé-
 gét és ruganyosságát egészen jól kidomborította. Ha
 máskor is ily jó hangulatban lesz és annyi igyeke-
 zetet és fáradságot fordít szerepe áttanulására, a
 közönség bizonyára hálás lesz iránta. Meg kell még
 emlitenünk Latabárnét, ki mint háremkirálynő, elemé-
 ben volt és kellőleg színezett. Völgyi Ödön /Mustafa/
 eunuchsága kifogástalan volt. A "caragois" / néma
 árnyjáték/ diszletei szépek voltak. A mulatságos rész-
 letekben bővelkedő darab általában kellemes élvezetet

nyújtott.

- Szept. 26-án másodszor néztük meg és hallgattuk meg /mert itt a fülé az elsőség/ a "Bocaccio"-t. Kohay Etel Fiamettában haladást tanusított. Sokkal több volt rajta /de még sem benne/ a szendesség, mint első alkalommal. Játékában voltak igazán kiemelkedő pontok. Tiszayné a régi volt. A hordó-ária most sem sikerült.

- 27-én a "Járvány vagy a ragályos börszenvedély", dr. Schweitzer alkalmi darabja a bécsi krach utáni időből, került színre, de nagyon szintelen előadásban. Az ehhez hasonló genrejü darabokat csak jó színészek tarthatnak fenn a játékrenden. Fő itt az árnyalás. A hol a szerző nem ~~nü~~üancirozott kellőleg a színésznek kell pótolni azt. A nüance - színész a colorature-énekessel tehető párhuzamba. Mind a kettőnek az elmosódó részleteket is ki kell emelnie és ott, ahol minden elmosódik, elő kell vennie a mimika, illetőleg a hanglejtés összes eszközeit, legfinomabb fogásait, legbiztosabb árnyalatait, legrejtettebb átmeneteit. Ez alkalommal legjobban sikerült még ez Munkácsynénak /Erna/, ki szeretetreméltó naivitással játszott. Latabárné mint Romberg-őrnagyné, elég tapintatos és diskrét volt. De Kövessy /Seldenek Alfréd hadapród/ bebizonyította, hogy csak a durvább

komikum iránt van érzéke, de a finomabb komikai effektusokat nem képes kifejezni. Munkácsy úgy látszik fumigálta egész környezetét és képzeletben kitépve magát abból, a kántort játszotta valamely népszínműből.

- Szept. 28-án az előre hirdetett "Daniseffek" helyett a "Sárga csikót" rántották elő, csak hogy nagyon szőre- és színehagyottan.

- Szept. 29-én Tiszayné jutalmára, zsufolt ház előtt a "Kis menyecskét" adták elő. Tiszayné mutatta ez uttal is, hogy nem hiába kedvence a közönségnek. Kellőképpen iskolázott hangjával egy valódi colorature-énekesnő módjára kiemelte az énekreszek finomabb attitudejeit is. A csabgány-dal és a szökési duett voltak éneklésének fénypontjai. Kohay Etel mint Lukréczia nem fejtett ki elég erőt. Tiszay Dezső a podestát rokonszenvesen mutatta be. Munkácsyné kedves Beatrix volt.

- Szept. 20-án Kövesy Albert jutalmára műkedvelők közreműködésével egy kis 1 felvonásos darab "Süketnek kell lenni" és a "Pajkos diákok" kerültek színpadra. Tiszay Dezső /Geier/ kitűnő maszkja és finom felfogásról tanuskodó játéka tetszett ez este legjobban. Minden mozdulata helyesen volt kiszámítva és egész szerepe simán alakítva. Kohay Etel elég pikáns volt.

Komjáthy Jenő

/NLHH.1880.okt.3./

5./

A SZINHÁZBÓL.

Okt. 2-án a "Bőregér" sok színből összefoltozott szárnyait láttuk az arena falait verdesni. A val- zerek nagymestere, Strauss ugyancsak tarka egyve- leget, valóságos zenei tutti-fruttit állított össze e darabban, mely érezteti velünk a bécsi galopp- szellem leheletét. Tiszayné /Rosalinda/ dalai nem lomha denevér, de könnyű lepkeszárnyon röpködtek, magukkal hozva a virágok illatát és magukon visel- ve a színes himport. A közbeszótt magyar dalokat is szépen, ritka bájjal énekelte. Munkácsy Orlofszky hercegben meglehetősen alakítást mutatott be. Hangját mérsékelte és ez előnyére vált. Kisebb énekes sze- repekben, melyek elsősorban drámai jellemzést igé- nyelnek, még hasznavehető színész lehet. Munkácsyné /Ida, balettánczosnő/ ügyesen kaczerkodott, csak derékhajlongása volt tulságos. Kövesy /Eisenstein/ és Tóthfalussy /Falke/ megállták helyüket. Kohay Etel csábító eszközeinek birtokában volt, de nekünk úgy tetszett, mintha álkodása képpen a szobaleány- ságban rejlett volna. A szobaleányból kukucskált a művésznő, de a művésznőből nem kukucskált a szoba- cziczus.

- A következő napon diszelőadás volt az iparos meeting-

re ideérzett iparügyi írók és agitátorok tiszteletére. A "Magyar Fiuk Bécsben" Csepreghy Ferenc alkalmi iránydarabja került színre. A kissé csirizszagu és enyvizü darabnak nincs semmi aesthetikai csupán ethikai becse. Az I. felvonásban elmondott vicczek csak egy asztalos műhelyben, gyalulás közben járják meg. Nincs hijával azonban a darab érzelmes szkénáknak, melyek megdobogtatják a hazafias és emberbaráti szívet. Munkácsyné mint Netti igazán "nett" volt. Finom és, kedves minden ízében. Reményi Nina mint Kádi egész Kád jókedvet és tüzet, nem pedig vizet hozott magával. A tüzről pattant népszínmű énekesnő fogadja bókunkat.

- Okt. 5-én másodszor adták a "Cornevilli harangok"-at. Ez volt egyuttal Juhász Sándor ujonnan szerződött baritonista első föllépte. A fiatal kezdőt, ki ez előtt chórlista volt a népszínháznál, nem akarjuk elkeseríteni, de nem hallgathatjuk el a jóízlés és a művészet érdekében lesújtó ítéletünket. Játéka oly esetlen, gesticulatioja oly idétlen, beszédje oly monoton és kereplő, hogy a legutolsó mükedvelőnek is szégyenére válnék. Hangja nagyon szép, de a felfogás abszulut hijával levén megverve sosem foghat carrieret csinálni a színi pályát: még mint énekes sem.

- Okt. 6-án itt először láttuk a Csiky Proletárjait. A rendkívül ügyesen szőtt, óriási népszerűségnek ör-

vendő színmű kritikai méltatását ily szűk keretbe szorítani nem lehet, azért e helyen csak az előadók-ról emlékszünk meg röviden. Leszámítva a szerep nem-tudás nagyon kirívó nyilvánulásait, az előadás elég kielégítő volt. Első helyen kell emlitenünk Munkácsy-nét /Irén/, ki e nagy drámai szerepben iparkodott élvezhető nyújtani. Szabatos lendület és nemes pathos volt játékában és egypár jelenete, a cselekvény megrendítő momentumai, melyekben a hatás kulminálódik, kitűnően sikerültek neki. Tiszay helyes felfogással mutatta be a cynikus gazembert, Mosolygó prókátort. Kövessy Zátonyi Benczében messze elmaradt ugyan egy Halmitól, de azért elég jellemzetes volt. Csákóné asszony /Szederváry Kamilla/ teljes elismerésünket vivta ki. A mellett, hogy legjobban megtanulta szerepét iparkodott alakjának a kellő erőt és szint megadni és ez jórésztben sikerült is neki. Latabárné /Elsa/ jól nézett ki. Timót Pál alakítójáról nem szólunk. Munkácsy /Darvas Károly/ jól alakított és több helyen eltalálta a szenvedély igazi hangját.

- Okt. 8-án és 9-én két Offenbach féle szilánysággal fejezték be a színi sájsont. Alig pár nap előtt olvastuk Offenbach halála hírért, s ime aljas fiakkerszellemé máris kísért.

"Az Orpheus az alvilágban" és „Dunanaapó” erkölcsi és aesthetikai undort ébreszt bennünk. De azért

Offenbach - vegyék őt tollukra Istóczy és Wagner Richard! - továbbra is kedvence marad a szolgálóknak és mosónőknek.

- Utolsó előadásul a helybeli iparos ifjúsági egyesület javára "Marcsa az ezred lánya" című unalmas paraszkomédia került színre. A felvonásközöket Tiszayné és Juhász Sándor népdalai töltötték ki. Tiszayné a népdalokat is bravourral énekli és gyűjtő hatással. Néha azonban operette fogásokat használ, ami itt nincs helyen. Juhász énekes nagyon egyhangú volt; megjelenéseért pedig a rendezőséget illeti gáncs.

Mire való volt a magyar dalokhoz betyár-costume és fokok? Mintha a magyar egyértelmű volna a paraszttal! Nem kérünk az ilyen synonymikából! - Most pedig bucsut veszünk távozó színészeinktől és szerencsés utat kívánva nekik, utánok kiáltjuk: "A viszont látásra!".

+ Utolsó referádánkban "effektus" h. "affektus" és "legbiztosabb átmeneti" h. "legtitkosabb átmeneti" olvasandó.

Komjáthy Jenő

/NLHH. 1980. okt.24./

6./

SZINHÁZ. Jakab Lajos operette-társulata, mely a vidék igényihez képest elég jól van összetoborozva, május

21-én "Fatiniczá"-val kezdte meg előadásait. A közönség Fatiniczát tavaly ugyanezen színészekről látta, azért most nem nagy hatást tett. Az ilyen fata darabokat elég egyszer megnézni, hogy az ember beteljék velük. Ha Beumarchais klasszikus vígjátékát szerény címmel "Egy napi bolondság" - nak nevezte, a Fatiniczához hasonló genreű darabokat bátran lehet "egy órai bolondság"-nak címezni. Fatinicza is ama fajához tartozik az operetteknek, melyekre a "Hülle den Unsinn in ein schimmerndes Gewand" rövid receptje oly nagyon ráillik, Tiszay /Kancsukoff/ mint igazi specialitás idézte elő a legtöbb derűtséget.

- Május 22. Falu rossza. Ürességtől kongó nézőtér előtt meglehetősen kedvetlenül morzsolták le a nagyon ismert, de mindig új varázssal bíró népszínművet. Tiszay /Gonosz/ és Kohay Etel /Finum Rózsi/ kivételével a többiekéről kevés dicséret mondhatni. Kohay kisasszonynál örömmel konstatáljuk a jelentékeny haladást, melyet azóta tett, mióta utoljára láttuk. Mozdulatai mozgékonyabbak, tüze melegebb, játéka játszibb, kifejezése kifejezőbb lett. Egypár népdalt igazán gyűjtő hatással énekelt. Persze a hatás nem nyilatkozhatott a gyér publikum előtt görögtűz módjára. Régi feszsége és merevsége csak hébe-hóba tűnt ismét elő, de elevenése most is messze maradt

a fürge~~s~~égtől és dévajtságtól. Tűz~~t~~ől pattant, de nem a konyha, hanem a salon tűzéről. Kelletinél finomabb Finum Rózsi volt. Veresné /Boriska/ kissé hamisan affektált, különben elég csinján bánt szerepével. Lubrincz Julia /Bátki Tercsi/ bokorugró szoknyája korrekt volt és egy kicsit szédületes. Hangja kielégítő. Veres /Feledi/ most is a Fatinicza eunuchját játszotta. E szerint könnyű volt Boriskát kitagadnia! Nunc venio ad fortissimum virum.

Juhász Sándor /Göndör/ hangjával imponált ugyan a fülnek, de ez nem elég az üdvösségre. Jó mell és torok nagy természeti előnyök ugyan, de az organum nem teszi a színészt, - még az énekest sem. Hangja nagy, de monoton. Beszéde és gesticulatioja pedig ügyetlen. A hangot iskoláztatni mit sem ér az értelem iskolája nélkül - A falubeli asszonyok tulságosan sápitoztak. A tulzás ellensége a hűségnek.

- Május 25. Kis doktor. A legfrivolabb operette a világon. A megoldás meg éppen erkölcstelen. Hanem azért mulatságos és kaczagtató. Az előadás kitűnően sikerült. Az összjáték épp úgy mint az egyesek játéka egészen kielégítő volt. Kohay Etel /Piccolo/ pompás alak volt. Énekével tündökölt és ragyogott, míg Tiszayné /Fioretta/ gyuj-

tott és melegített. Tiszay /Don Melchior/ az ő forceában bonvivant szerepében igen jól feszített és brillirozott. Lubrincz Julia /Beatrice/, Szabó József /Castoroni/, Sebők /Bastroco/ és Czakóné /Hortensia/ gondos játékaról dicsérettel kell megemlékeznünk.

- Május 26. Kornevilli harangok. E hasonlithatatlanul szép operette az igazi ihlet terméke most is a régi kellemes élvezetet nyújtotta. Tiszayné páratlan Serpoletteje és Kohay Etel Zsemémje ma is ugyanhatott, mint azelőtt. Tiszayné csattogott mint a csalogány és trillázott mint a pacsirta. Tiszaynak Gáspár apó jeles alakítása. De Henri marquis distinctuált előkelő alakját a legjobb akarattal sem bírtuk látni abban az esetlen alakban a mit Juhász Sándor bemutatott. Juhász ezuttal újra bebizonyította, hogy jó chórlista de rossz színész. Mert énekesnek se mondható, kinek hangjában nincs elég kifejezés. Hangja erejéből mit sem akarunk levonni, de nagy hangja nem iskolázott eléggé még arra sem, hogy népszínházi chórlistából vidéki csillag legyen. Micsoda karrikatúrája az a színésznek, aki még azt sem látszik tudni, hogy mire valók kezei és lábai, hogy szemeinek egyéb hasznát is vehetné, minthogy azokkal maga elé

bámuljon, hogy az arcz izmai mozgatni /biró/
még operettebeli clownnak is gyenge.

Komjáthy Jenő

NLHH. 1881. május 29.

SZINHÁZ. Május 28. Titilla hadnagy. Rákosi Jenő
tar/ka fércz műve, mely a külvárosi közönség szá-
ja ize szerint van feltálalva, a mi közönségünk-
nek nem igen tetszett. Jobb, ha a színházi könyv-
tár pora lepi. De az előadási jogot a direktor
nem a molyok kedvéért vette meg.

- Május 29. Egy katona története. A D'Ennery és
Cormon czég könyfacsaró drámája sokat megrikatott.
Ez alkalommal lépett föl először a czimszerepben
az ujonnan szerződött Szeles József. Ily darabban,
hol nem igazgatják a cselekményt benső motivumok,
s nincs egyéb mint véletlen, mesterségesen kinos
szituációk, minden a színésztől függ. Szelesről el
kell ismernünk, hogy a hullámzó indulatok festésé-
re elég szint és tetemes erő mennyiséget használt.
Nem közönséges színészi organumát jó felfogással
érvényesítette. Sebők /Mornaz gróf/ ördögi szere -
pét elég ördögiesen adta.

- Május 31. Kapitány kisasszony. Megint bebizonyult, hogy a társaság erős oldala az operette. Ez az operette est is élvezetes volt. Konstatáljuk, hogy az előadás kerekded és összevágó volt. Don Januarió és Tiszay egymásnak lettek teremtvé, egymás kedvéért jöttek a világra. Ez a Tiszay legnagyobb forcea. Tiszayné /Fanchett/ Kohay Etel /Mária Francziska/ a régiek, s mindig kedvesek. A mellékszereplőket is dicséret illeti. Sebők a Mungó szerecsen alakjából, átgondolt játékkal, talpraesett legényt faragott. Az apród nők lábaikkal az ábécé minden betűjét formálták.

- Junius 1. Mukányi. Csiky nagy társadalmi karikatúráját ma láttuk először. Egy vicczlap megelevenült alakjai! Ugyanaz a methódus: egy-egy vonás kirivóan előtérbe állítva, mikroskopice megnagyítva. A La Dusch. A caricatureur ha egy láda által földre nyomot alakot fest, oly vékonynak rajzolja mint egy hártypapír és ha Pulszkyt festi, csak egy orrot fest: a többi csak járulék!

- Az előadók közt legkiválóbb volt Szeles /Zápolya/ kitűnő maszkja, mord hangja és mimikája a mozdulatlanságban a legtöbb kacaját gerjesztették. Tiszay Mukányija egy kissé darabos volt, mindazáltal elég gondos alakítás.

Lubrincz Julia /Margit/ nagyon szépen, finoman játszott. Szeredi ábrázolója gyengécske volt. Czakóné /Vargáné/ pedig egészen elhibázta szerepét. Veresné /Ella/ gondosan, jó felfogással játszott. Sebőkné /Olga/, Törökné /Piroska/, Szabó /Várkonyi/, Sebők /Cziprián/ hasonlóképpen Terünk rövidsége nem engedi, hogy részletezzük az előadást.

- Junius 2. Bocaccio. Kohay Etel jutalomjátéka. Kifogástalan összjáték. Minden egyes szereplő disponálva volt. A főbb szereplők: Tiszayné /Bocaccio/, Kohay Etel /Fiametta/ Tiszay /Pietro/ mellett feltűnt Lubrincz Julia /Izabella/ tiszta csengő hangjával és kedves mosolyával; Szabó Józsefet pedig még nem láttuk ily jól disponálva. Joviális kádár-mester volt. - A dicsérettel valamint a gánccsal fukarkodunk, mert a szerkesztő fukarkodik a térrel.

-thy

-6.

NLHH 1881. junius 5.

C./ Ismeretlen versváltozatok

/Lelőhely: Nógrádi Lapok

és Honti Hiradó

1881 - 1890. /

1./ KOLOSTORBA!

Lacta quod pubes hedera virente
 Gaudeat pulla magis atque nyrto.
 Aridas frondes hiemis sodali
 dedicet Euro.

Horatius: Ad Lydiam.

Te hervadsz. Halványul a szépség.
 A fény is sáppad arczodon;
 A kor zsákmányul ejti véred,
 S elhagylak én is, angyalom!

Az elmulás pipogya törvény,
 De róla senki sem tehet,
 S nincs isten, aki visszahívja
 Az eltűnt, tiszta élveket.

Szerettelek; de vége annak.
 Széttört a fényes ideál.
 A régi szenvedélynek üszke
 Előbb-utóbb hamura vál.

Meguntalak. Szelid valódnak
 Mely játszi, kedves, gyermeteg,
 Beteltem édes illatával
 Miként czukorral a gyerek.

Nem szomjazom bűvös szavad,
Nem égek el mosolyodért;
Szélnek bocsátlak mint a lombot,
Melyet hideg zuzmara ért.

Hiába hazudod a régit,
Hijába kendőződ magad'!
Több lángvérű, hóbortos ifju
A te hálódba nem ragad.

A lányok gunyosan nevetnek,
Maholnap minden elkerül;
S én is, a régi rab; Dalomban
A száncalom gunynyal vegyül.

Mentsd meg a régi, ah! de tünde,
Ragyogó bájak romjait.
Az elnyilt rózsa szirmait óvd,
Hisz e virág siromra nyit.

Menj kolostorba! arra kérlek,
Szegény és bus Opheliám!
Hisz a virág - tudod - mivé lesz
Eső és napsugár hiján.

Nem menj a napra sem! Veszélyes
 Beteg virágnak még az is;
 Mert ott kiszárad. Légy eszélyes!
 Lám oly eszélyes sok gaz is.

Ne sirj galambom! Hisz ha egykor
 Jó volt szivemmel játszanod:
 A játékszert minek töréd szét?
 Több játékszert nem adhatok.

Borulj a földre és zokogd el
 Szelid, engesztelő imád,!
 Tépd össze a kaczérság fátylát,
 S feledve lesz minden hibád.

Az isten megbocsát, s a gunyda
 Nekem is elhal ajkamon.
 De hü nem is lehet tehozzád,
 Kit az élet örvénye von.

Zárdába el! Siess előlem!
 Többé soha se lássalak!
 Tovább ne kívánj élni! Oh tűnj
 A semmiségbe, fényalak!

Komjáthy Jenő

/Közli a NLHH 1881.április 24-én a Tárcza rovatban/

2./

ÓH LÉGY ENYÉM!

Ó légy enyém! Az ég is ugy akarja.
Nem boldogithat senki kívülem!
S neked is meg van írva végzetedben,
Hogy értem élj, örülj és sirj velem.
S én nem tudom, de oly merész az érzés,
Minden fény és mosoly szivembe gyül
És én kiáltok önfeledve, büszkén:
Ki engemet szeret, az üdvezül!

Ó légy enyém! Jer karjaimba és dobj
A sutba minden jéghideg szabályt!
Az illemet tipord kis lábaiddal,
Tipord a férfiért, ki feltalált!
Kövess a vészbe, tűzbe, örületbe,
Velem élet- s halálban egyesülj!
Övezz körül mint repkény büszke tölgyet,
Elválhatatlanul, letéphetetlenül!

Ó légy enyém! Ha egyszer az enyém vagy,
E rossz komédiát csak nevetem;
Belemerülök tiszta, mély szemedbe,
Zugó fejem, öledbe temetem.
Terajta csüggök néma áhitattal
S te elsimitod felhős homlokom, ...
És ha elszédülünk a mély gyönyörtől,
Fölébredünk majd rózsás halmokon.

Ó légy enyém! Az égbe vagy pokolba
Csak engemet kövess, csak jöjj velem!
Hatalmas, gazdag, dus világba viszlek;
A semmiségbe hullnál nélkülem.
Gyönyörű ország az, hová vezetlek!

Büvös csodásnál is csodásb rege,
A költők rimes, édes álma, Dante
Gyűrűs világa és Homér ege.

Ó légy enyém! Örök nyár lesz felettünk
És mindenütt kísér, hová megyünk,
Kedvenczei vagyunk az isteneknek,
Mind azt akarja: boldogok legyünk!
A földön egyre foly a dőre játék
A léha küzdés, zavaros beszéd;
Mi csak nevetjük s érezzük magunkban
Éjszak nyugalmát és délszak hevét.

Ó légy enyém! Szívünkbe zárva minden
Mi ketten vagyunk az egész világ,
Mi kívülünk él: csenevész, kopár az,
Sötétség és kietlen pusztaság.
Mi itt nem él, végkép el van temetve
És jobb lett volna nem születnie.
Ki tőlünk nem nyer egy mosolyt jutalmul,
Az koldus, annak nincsen semmije.

Ó légy enyém! Maradj örökre velem!
Légy mentő angyalom és démonom!
S ha ez elaggot sárhüvelyt megunva
Mint hitvány rongyot végre eldobom
És az enyészet büvös máglyafénye
Mint tisztító oltártűz fellobog:
Nirvána csöndes, szent ölébe térve,
Leszünk egymásba halva boldogok.

Komjáthy Jenő

/Közli a NLHH 1881. május 1-én, a "Tárcza rovatban/

3./

MEGHALOK ...^x

- Szenicz, 1888. február 2. -

Meghalok én is, nemsokára
 Kihül a tulzó, büszke vér,
 Álom borul az ész lakára,
 A tűz szemekre hűs fedél:
 A kurta álmot megszakítja
 A hosszú álom siri ritka.

Meghalok én is, eljön órád,
 Hogy összedől a testi bolt:
 Jók könnye, rosszak átka hull rám,
 Holt leszek én is, néma holt,
 És édes lesz a nyugalom,
 Imetten ugysem nyughatom.

Siratni fog tengerszemével
 A gyönyörű^{ök} asszonya,
 De fátyolod nem tépi széjjel,
 Sanyaru Éj, titkok hona!
 Nemes szívek siratnak engem,
 Meghalok édes szerelemben.

S nevetni fognak üldözőim,
 Ujjonganak majd szerfelett:
 "Arass a rút Halál mezőin,
 Ha tudsz, nosza, győzelmeidet!"
 Nevetni pompás alkalom,
 Ünnepet ül a rágalom.

S akik megölték ifjuságom,
 Sietve dobnak rám követ,

A temetői pusztaságon
 Toronnyá nőnek a kövek,
 Kacagva szólnak. Hát nem érzed?
 Emléket állítánk tenéked!

S akik e szívet megrabolták,
 Az istenálmok gyilkosi,
 Fölégetőt^x e tiszta oltárt,
 Most mind gunyol, kacagot^{xx} si:
 "Bölcs férfiu! nézd, itt az emlék,
 Vér átka, szív förtelme nemrég!"

De mit szívem szeretve átfog,
 A sirban is meglátogat.
 És tiszta könnyek, hü virágok
 Engesztelik halálomat,
 És én nyugodtan alhatom:
 A jók szerelme pártomon.

Alhatnám, ah, de fölzavarnak!
 Nyughatnám, ah, de nem lehet:
 Hallom neszét az őszavarnak,
 Bus szenvedély hajt engemet,
 S ki zord magányban, rejtve éltem,
 Nem nyughatik most földi részem.

Fölkél a multak gyütredelme,
 Az élet gyásza újra sir.
 A fölszakadt, élő sebekre
 Hát nincsen balzsam, nincsen ír?!
 Az ősi bosszu, ősi kin
 Ur hát a sirok árnyain?

x értsd: fölégetők
 xx értsd: kacagva

A szélben zengem vad keservem,
 A szélbe sirom átkomat,
 Lángpallos ég árnyék-kezemben,
 Árnyék-szivemből vér szakad;
 Fölkacagok s a holt szavára
 Sáppad a bűn, remeg a gyáva.

Testetlen árnyam mint kísértet
 Eléjük áll majd véresen ...
 De addig is, akármilyen érhet,
 Meg nem halok, úgy érzem.
 Lelkükbe még nem égetem
 Szilaj, de bús történetem!

Beégetem lelkükbe mélyen,
 Mi véreimet most égeti,
 A bűnnek biborát letétem,
 Szívébe tört mártok neki!
 Rájuk sütöm a szégyen bélyegét,
 Legyen nevük, mint lelkük, oly setét!

Ó jaj! gyűlölni megtanultam!
 Megtanított a szeretet.
 Magamba nézek elborultan:
 Így jár, a ki áldást vetett,
 Amit arat átok; ám ez nem alszik
 A költő átka megfogamzik!

Átkot vetek már én ezentúl,
 Áldás talán majd így fakad.
 A sors szeszéelye jóra fordul
 S fejemre fényeső szakad.
 A gyűlölet s a szeretet
 Egy anyaméhből született.

S ki bűvölettől megkötözve,
 Nem érzi haragom hevét
 Áldásomtól roskadjon össze,
 Szívét egy szent láz tépja szét,
 Az égi láng villáma járja át,
 S önnön tűzén égesse el magát!

Én, sujtson bár a sors haragja,
 Nem mulok el nyomtalanul;
 Abból, mi éltem célja, magja,
 Még majd sok nemzedék tanul:
 Mi bennem rajzott, mindig él:
 A gondolat s a szenvedély.

Komjáthy Jenő

/Közli a NLHH. 1890. október 26-án a
 "Tárcza" rovatban/

x Mutatvány szerzőnek "A homályból" című nemsokára
 megjelenendő kötetéből.

D./ Egyéb publikációk a

NLHH-ból

N Y I L A T K O Z A T

"Tekintetes Szerkesztő Ur! Becses lapjának folyó évi 43. számában egy a polgári iskola érdekében nagyméltóságu vallás- és közoktatási minisztériumhoz intézett felirat jelent meg, mely ránk, érdekeltekre vonatkozólag, részben sértő, részben téves, és rossz information alapuló kitételeket tartalmaz, melyeknek megcáfolására bátorkodunk a tekintetes szerkesztő urat az igazság érdekében a következő sorok közlésére felkérni:

A nevezett felirat a többi közt jelesül ezt mondja: "Kigyósy Ignác a dézsi polgári iskolától megférhetetlensége bünhődéseül a balassagyarmati polgári iskolához helyeztetett át. " Hogy ez a valósággal nem egyezik arra nézve szolgáljanak a következő adatok:

1./ A n.m. vallás- és közokt. minisztérium 1880. évi 22475.sz. rendelete következőképpen szól: "Kigyósy Ignác a deesi polg.iskolától a balassagyarmati iskolához, rendes minőségben, illetményei meg hagyásával helyeztetik át.

2./ Hogy mennyire volt Kigyósy Ignác Dees városában három évi ottmüködése alatt megférhetlen kitűnik az ottani iskolaszék által kiállított bizonyítványból: "Kigyósy Ignác ur müködésének egész ideje alatt ugy a magán, mint a nyilvános életben példás

erkölcsi magaviseletével, a növendékekkel való szelid és tapintatos bánásmódjával, meggyerő szolgálatkészségével, kartársai és feljebbvalói iránti engedelmes és engedelmes magatartásával, úgy a növendékek ragaszkodását és szeretetét, mint a szülők becsülését, nem különben iskolaszékünk osztatlan bizalmát és méltányos elismerését teljes mértékben kiérdemelte."

3./ Hogy Kigyósy Ignác saját kérelmére, nem pedig megférhetetlenség, vagy egyéb okok miatt helyeztetett át, bizonyítja az, hogy midőn áthelyezése alkalmával utiköltséget kért, kérelme a következő indokolással utasított vissza: "Miután folyamodó áthelyezése saját kérelmére történt, utiköltség nem utalványoztatik.!"

Végre 4-r./ Kigyósy Ignác áthelyezése nem büntetésből történt, kitűnik abból is, hogy még ugyanazon évben a 8516.sz. miniszteri rendelettel fizetése felemeltetett.

E kétséget nem szenvedő hivatalos bizonyítékok felsorolása után kénytelenek vagyunk a felirat erre vonatkozó állítását alaptalannak nyilvánítani.

- Nem értjük, hogy egy város képviselő testülete által a magas minisztériumhoz intézett feliratban, hogy nyert helyet ily minden alapot nélkülöző, teljesen légbőlkapott állítás.

Nem folythatjuk el továbbá csodálkozásunkat afölött, hogy éppen Balassagyarmat város képviselőtestülete szóban lévő felirata iparkodik még ama magas fórum előtt is a város~~t~~oly színben tüntetni fel, mintha bűnösök azyliuma Szibéria, vagy tudj isten mi volna.

A legujabban kinevezett tanáro~~k~~ra vonatkozólag - mint a különben is érthetetlen, négyszáz szóból álló körmönfont mondatsorozat rengetegében némileg eligazodhattunk - azon téves állítás fordul elő, hogy sz illetők oly szakra lettek kinevezve, melyre képesítve nincsenek. Ez egyszerűen nem áll; mert az ujonnan kinevezettek oly szakra lettek kinevezve, és oly tárgyakat tanítanak, melyek tanítására képesítő oklevelet nyertek.

A felirat egy másik pontjában Bodola Sándorral és Kigyósy Ignáccal szemben azon igénnyel és megfoghatatlan követeléssel lép fel, hogy az illetők a latin nyelv tanítására képesítve legyenek. E követelésre reflektálni alig tartjuk érdemesnek, mert ilyet csak az követelhet, aki a polgári iskola céljával és feladatával nincs tisztában. Tudvalevő ugyanis, hogy akik a polgári iskola nyelvészeti szakjára képesítést nyernek, azoktól a latin nyelv ismerete éppenséggel nem kivántatik. Ami különösen Kigyósy Ignácot illeti, megjegyezzük, hogy ő nem is a nyelvészeti szakra lett képesítve és kinevezve.

A tekintetes iskolaszék kijelölési jogának állítólagos mellőzésével kinevezett egyik tanítónő ellen emelt kifogásra csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy az illető tanítónő oly feltétel alatt lett ideiglenes minőségben kinevezve, hogy a vizsgát letenni köteles, ami még idejét nem multa.

A feliratban következik egy teljesen érthetetlen gallimathiász, melyből nagy fejtöréssel olyasmit lehet kivenni, hogy az eddigi működött tanítónők kiskorúak és a "rendet és fegyelmet/?/ fenntartani nem képesek. Ez okból találja szükségesnek e felirat egy gardedame intézmény meghonosítását és a felirat szerint azért jelölt ki a t.iskolaszék egy élemedett koru cseh asszonyságot, aki nemcsak hogy képesítve nincs, sőt magyarul is Tallérosy Zebulon módjára beszél. Ha a működő tanítónők elleni vád igaz volna, az iskolaszék bizonyosan tudni fogta volna kötelességét. A felirat illető pontjában tehát azon számítás lappang, mint-ha az iskolaszék törvényt szabta kötelességét nem teljesítené.

Nem szándékunk a felirat érdemleges oldalára kiterjeszkedni, mert az nem ránk tartozik. Mi csak személyünkre vonatkozó némely téves állítást akartunk helyreigazítani és ezáltal az intézet reputációja érdekében kívánjuk elejét venni annak, hogy az állítólag "a polg.iskola érdekében" szerkesztett felirat ál-

tal a közönség félrevezettség. Még csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy nem áll az sem mintha az intézetből kikerült növendékeket a gymnasium magasabb osztályába fel nem vennék. A polgári iskola iránt mostohán érzők által terjesztett ezen szóbeszéddel szemben csak arra hivatkozunk, hogy a folyó tanév elején is mind a váci, mind a losonci gimnáziumokban az innen kikerült növendékek közül többen jó sikerrel tettek le a felvételi vizsgát.

Kelt Balassagyarmat 1881. október 26-án, - A tantestület érdekelt tagjai nevében: Kigyósy Ignác, Komjáthy Jenő, Bodola Sándor, Polgári iskolai okleveles tanárok." 40

TÁRSADALMI BOGARAK

/Társadalmi cikk/

A gardedame intézmény és a mi azzal összefügg.

Az erény-, becsület- és szeméremőrök tiszteletreméltó rendjéről akarok írni és ajánlom azt, a mit írni fogok, megszivlelésül a t.rend. t. tagjainak szives figyelmébe. Hogy épülni fognak-~~eg~~ rajta? nem tudom. De nem is azért írok én, hogy javítsak a javithatatlan világrendben, hanem hogy gunyosan rámutassak a kiáltó félszegségekre, és tükröt tart-sak az emberek elé. Ha az objektivitás tiszta hang-jába a fájdalom vagy akár a guny mellékhangja ve-gyül, az nem hiba, az csak megadja hangszeremnek a maga sajátos jelle gét és előnyösen megkülönbözteti tárogatómat a fecsegő verklitől.

Javítsa a társadalom önmagát. Én csak a diagnózist veszem föl és konstatalem a betegséget. A többit a visl naturae medicatrira bizom. Az orvos tehetet-len a természettel szemben. Legfőlebb egy kis ellen-méreggel szolgálhatok. Mert én homocopatha vagyok, t. hölgyim! Persze, a kóranyagot eltávolítani a guny és a satira homocopathikus adagaival ritkán sikerül. Mit használt Iuvenalis hatalmas ostora Róma romlott-ságával szemben? Lehet-e ostorral fékezni a tengert?

Lehet-e az előítéletek forgó-szelét egy odatartott tárczaczikkal visszatartani?

Valljunk színt. Nyíltan és habozás nélkül kimondom, hogy én a gardedameoknak ellensége vagyok. Igen helyes, hogy fiatal gyöngye lánykákat őrizet alatt tartanak s a nő még később is sok esetben támaszra, védelemre szorul. Eddig igen helyes. De tényleg a gardedameok mire valóak? Hogy megvédjék a leányokat a férfiak kisértései ellen. A nőnél, ha ily felügyelet alá helyeztetik, szükségképen anticipálni kell a vélelmet, hogy magát megvédeni ily kisértések ellen nem képes. Ez a nő legnagyobb dekonestatíója. Ez a társadalmi szokás a nő kevésre becsülésének világos deklarációja.

A nő, a ki erre sokat ad, arczul üti neme méltóságát és csorbát ejt saját önértékén.

Sehol sem virágzik annyira a gardedame-intézmény, mint édes hazánkban. Mire lehet ebből következtetni? A nők művelődésének hátramaradottságára, a női nevelés nagy hiányaira, a nők morális értéke s ebből kifolyólag önbecsülésök alacsony fokára és végre a férfiak barbarizmusára. A legutolsó azonban nem annyira ok, mint inkább ez előbbiek természetes kifolyása. Mit tapasztalunk egyáltalán? Hol divik leginkább e diszes intézmény? A legalsó körökben nem, mert ott keveset ad-

nak az etiquettere és más fegyelmi szabályokkal tartják kordában leányaik erkölcsseit. A társaság crémeje se ragaszkodik azokhoz mereven. Az előkelő körök feszsége szabadabb, mint a polgári körök ugynévezett fesztelensége. Hol figurál tehát? A spieszbürger életben. A megcsökönyösödött nyárs-polgárok ragaszkodnak hozzá legjobban. A pletyka minden körben otthonos. De a pletyka sem egyforma, hol finomabb, hol közönségesebb alakban nyilvánul. Az a női kupaktanács, melynek éltető szelleme a kávé, műveltsége a regény - csarnokokból táplálkozik, egészen másképp itéli meg a dolgokat, mint egy nem félművelt, igazi delnő. A mi fölött jó társaságban könnyedén siklanak tova, itt per longum el latum tárgyalatik, a vakmerő, ki nem respektálja az ő madárijesztő tilalomfáikat, kukoricza csutakból és szalmaszálakból épült törvényoszlopaikat, kérlelhetetlenül bemázoltatik és befeketitetik, gombostűkkel agyonszurkáltatik és jaj neki, ha mégis élni mer!

Egy nyugat európai nőt minden mozdulatáról meg lehet különböztetni. Fesztelen, szabad és nem álszemérmes, minőnek a mi lányainkat nevelik. A mi lányaink pi-
rulnak akkor, mikor nem kellene s nem pirulnak akkor, mikor nem pirulni szégyen. Hony soít, qui mal
y pense. ^x

x Szégyen arra, aki rosszra gondol

Angliában meg van engedve, hogy egy fiatal leány egy fiatal emberrel, kinek társadalmi helyzete és műveltsége az övéhez hasonló, a világ végére menjen, a nélkül, hogy egy egy éltesebb nő /különben a kel-lék csak az, hogy férjes legyen/ minden mozdulatát ellenőrizné. S daczára e nagy szabadságnak, e föltét-len bizalomnak a nő iránt mégis az angol nőknek be-csületességre és erényességre nézve nincs párja a kontinensen. Miért? Mert jellemüknek komoly, ~~mora~~ális alapja van, mert nevelésük szolid, nyugodt alapokra van fektetve. Mert képzetebbek és műveltebbek mint nálunk a férfiak többsége. Mert a Gerleházy Arabellák és Pletykássy Malvinák prototypjai köztük fel nem ta-lálhatók. Mert a nemi élet vonatkozásain és raffiné-riáin kívül egyebet is tanulnak. Mert ha életük a szerelemben összpontosul is, nem forgácsolják el ide-jüket léha szeretkezésekkel. Mert szellemi szórakozá-saikat nem a pletykapadon keresik. Mert egy piczi zon-gora és egy piczi franczia nem elég arra, hogy művel-teknek neveztessenek és magukat művelteknek tartsák. De mit tesznek a mi lányaink? Magasan hordozzák üres po~~rc~~cellán fejecskéiket s a férfiaktól a legnagyobb tiszteletet arrogálják, Hetyke, elbizott mosollyal ajkukon, magukat istennőknek vagy legalább is angya-loknak képzelik s nem tudják, hogy felületes, léha

semmitmondó divatbábok. Tegyük zárójelbe, hogy :
tisztelet a kivételeknek! Így legalább senki sem
haragszik meg rám a sottiseokért, mert mindegyik ki-
vételnek tartja magát.

S ez mindaddig így marad, míg a nőuralom nevetséges
komédiáját le nem játsszuk. A világtörténet e korszaka-
tát Aristophanes szellemének kellett sugallnia. Mert
valóban a nők hangadó szerepe, társadalmi praepoten-
tiája, mondhatnám: plenipotentiaja, egyszóval az, a
mit Schopenhauer "európai drámarendszer"-nek nevez
az oka tömördek félszegségnek, a mi a felmagasztalt
századnak szégyenére válik.

A mélyen gyökerező fának nincs szüksége támaszra, de
a gyöngye csemete, az elkényeztetett venyige karót ki-
ván. Nem akarok tulságba esni. A gardedame-intézmény-
nek is van jó oldala, ha el nem fajul oda, hol most
van; ha nem tekintetik "ne nyulj hozzám" virágnak, ha
gyöngéden és okosan alkalmaztatik, nem arrogáns, kér-
kedő módon. Ha nem ítélik el, ki ellene vét. /Nem is
teszi okos ember!/ Mi egyéb is az, mint kisdédóvó az
értelmi és erkölcsi gyermekek számára; javító intézet
olyanok részére, kiknek gyenge a morális alapjuk.
Egy igazán művelt társadalomban kevés a jelentősége.
Külveszélyek ellen a nőt jobban megvédheti egy férfi
mint hasonneműje, de még igen sok más esetben is. Csak
distingválni kell tudni!

A leánynak vezérlőre, kalauzra van szüksége: ez legyen a gardedame, ne őrmester, ne káplár.

A mi a kisértéseket illeti, ha nem hiányzik a hajlam, annak épen úgy ki vannak téve az őrzött mint az őrizetlen leányok. Az "alkalom tolvajt szül" közmondás helyesebb megfordítva: A tolvaj szüli az alkalmat.

E goromba igazságok és igazságos gorombaságok elmondása után kilátásom lehet rá, hogy a megsértettek /a nőknek bizonyára jelentéktelen töredéke/ ellenem kikelnek. Csak rajta! El vagyok készülve mindenre. Házasításnak meg és halasszanak meg akár tizezerszer. Tízezer szívet és tizezer életet adok rendelkezésükre. Nem félek önöktől, kedveseim" Alios vidi ventos !"

Komjáthy Jenő

/Közli a NLHH 1881. június 19-én a "Tárcza" rovatban./

E./ Lapok a balassagyarmati iskola-
szék jegyzőkönyveiből

származásának, és a
geológus, semmint a földrajz
függőse létezik a földszőlő
országba való földszőlő.

53. Olvaslakint az 1884-k-i Lancsörigangatói
Lancsör a földi isola Lancsörilekénél működés-
söl, Lancsörilajján és az országvirsgák birtosain
söl és a vöröseli Kaposában a Lancsörilek egyes
Lajjai Kővetmenőre figyelmeztetnek:

1. a Mihálygárda és Störöczk
és a hegygátlóknak me-
fegyveresével Működés-
seu ső, s heveskedést Mi-
hálygárda eljárási v-
lamiat a beindulás kina-
báránaál Kellő mérték-
re ső;

2) figyelemre méltó Bauh.
officinalis, Razouzi Rhodod.
Kouyáthy Lencs" hazza tanu
síkba tavaly többvör el
Késsér, jövőre joutosa
legyenek.

3.) "Ar nasheli" dolgoradok
nemcsak joutosan s anna
itején kijavításból, de a
szólalt ki bék an országban
sargyalamból is, mely
Kellékre figyelemért
Károlyi Károly, Károlyi
László, Dömötör Ercsényi,
Károlyi-Márton Gyula

J E G Y Z E T E K

1. Németh G Béla: Türelmetlen és késlekedő félszázad
Budapest, Szépirodalmi Kiadó.1971.252.o.
2. Nógrád vármegye /Szerk:Borovszky Samu/
Budapest, Országos Monográfia Társaság
kiadása, 1911. 28o. o.
3. Palágyi Lajos : Komjáthy Jenő
Magyar Szemle, 1895. febr.
4. Ungarischer Dichterwald /Szerk.: Irene H. Cserhalmi/
Leipzig, 1897.
5. Sternberg Ottó: Die Tragödie eines Dichterlebens
Budapester Tagblatt, 1895. február 1.
6. Lehotai /Kosztolányi Dezső/ : Komjáthy Jenő
Magyar Szemle, 1906. augusztus 23.
7. Sikabonyi Antal: Komjáthy Jenő - Irodalmi tanulmány -
Budapest, Rákosi Jenő Bp-i Hirlap Ujság-
vállalata, 1909.
8. Komjáthy Jenő : A homályból
Budapest, Magyar Helikon, 1968.
/Komlós Aladár bevezetése/
9. Kiemelés Komlóstól.
10. Komlós Aladár kiemelése /MTA Nyelv és Irodalomtudományi
Oszt.Közl. 1954. 5. kötet 409. o.
11. Bojtorján = Ambrus Zoltán

12. A Hét, 1894. december 2.
13. Komlós kiemelése /Irodalmi ellenzéki mozgalmak a
XIX. század második felében, Budapest, Akadémia Kiadó, 1956. 13. o./
14. Fol.Hung. 1594. 76.o. A Tisza-korszak és az irodalom
/Az idézetek első felét közli Komlós is a 13. sz. jegyzetben megnevezett kötet 14. oldalán/
15. Nógrádi Lapok és Honti Híradó /NLHH/ 1880. jun.27.
16. Kaposy István: Az én titkom NLHH. 1880. február 29.
17. NLHH, 1880. január 11.
18. Apróságok - 1887. június 18. -
Mikszáth Kálmán Összes Művei. Cikkek, Budapest, 1968. Akadémiai Kiadó, 3. kötet, 50. o. Kritikai kiadás.
19. NLHH, 1882. december 3.
- 20-21.. NLHH, október 24.
22. NLHH, 1880. január 25.
23. Losonczi Híradó, Losonc-Nógrád megyei Híradó,
Trombita, Riadó
24. Belitzky János: Nógrád megye közgyűlése és sajtója
a munkásság és a parasztság helyzetéről és mozgalmairól 1867-1890 között
Salgótarján, Nógrád megyei Muzeumi Füzetek, 1964.
25. NLHH, 1880. július 18. /közigazgatási bizottsági
ülés július 14-én/
26. Fol. Hung. 1522. 32. o.
27. Fol. Hung. 1522. 38. o.
28. NLHH, 1883. június 10. /Közigazgatási bizottsági
ülés június 1-én/

29. NLHH, 1883. június 24. /Nyilatkozat/
30. Komlós Aladár: Komjáthy Jenő
MTA Nyelv- és Irodalomtud. Oszt.
Közl. 1954. 5. kötet 388-394.o.
31. Fol.Hung. 1862.
32. NLHH, 1880. július 10. /Közigazgatási bizottsági
ülés július 14-én/
33. NLHH, 1880. augusztus 22.
34. NLHH, 1881. szeptember 25. /Kinevezés/
35. NLHH, 1881. október 23.
36. NLHH, 1881. október 30. /Hymen/
37. NLHH, 1881. október 30. /Nyilatkozat/
38. NLHH, 1881. november 13.
39. NLHH, 1883. november 4.
40. NLHH, 1884. június 15.
41. NLHH, 1883. március 18. /Szobrot Madáchnak! -
Nyílt levél Huszár Sándor urhoz - Luby Sándor/
42. NLHH, 1881. október 30. /Hymen/ - Az eljegyzés
időpontja: 1881. október 23.
43. NLHH, 1882. március 26. - A házasságkötés
időpontja: 1882. március 23.
44. Kolostorba ! NLHH, 1881. április 17.
Óh légy enyém! NLHH, 1881. május 1.
45. Politikus nemzet NLHH, 1884. május 11.
Hogyha vársz még ... NLHH, 1885. szeptember 13.
Altató NLHH, 1885. november 1.
46. NLHH, 1881. június 19. Komjáthy Jenő: Társadalmi
bogarak /Társadalmi cikk/ I. A gardedame
intézmény és ami azzal összefügg /Mellékle-
tek 163. o./
47. NLHH, 1885. augusztus 2.
48. NLHH, 1885. július 19.

49. NLHH, 1885. szeptember 6.
50. NLHH, 1885. május 29.
51. Komlós Aladár: Komjáthy Jenő
MTA Nyelv- és Irodalomtud.^Uszt.
Közl. 1954. 5. kötet, 396. o.
52. NLHH, 1885. augusztus 9.
53. NLHH, 1885. szeptember 13.
54. NLHH, 1885. december 15.
55. NLHH, 1885. december 20.
56. NLHH, 1886. január 3.
57. NLHH, 1886. január 3.
58. NLHH, 1886. október 31.
59. NLHH, 1887. szeptember 4.
60. Székely János: Az árnyék
Bukarest, Kriterion Kiadó, 1971.
61. Magyar színháztörténet /Szer: Hont Ferenc/
Bp. Gondolat, 1962. 156. o.
62. Magyar színházművészeti lexikon /A magyar szín-
játszás és drámai irodalom enciklopédiája /I-IV/
/Szerk.: Schöpflin Aladár/ Bp, év nélkül.
63. Lásd: Mellékletek, B!
64. Mellékletek, B 137. old.
65. Mellékletek, B 140. old.
66. Mellékletek, B 139. old.
67. Melléklete^k, B 135. old.
68. Mindkét verset Szenicen írta a költő. /A Homály-
ból, 1894. július 19. Hagyjatok élni ! 1894.
április 30. /
69. Magyar irodalmi lexikon I.
Komjáthy Jenő /Komlós Aladár/ 665. o.
70. u.o.
71. Komjáthy Jenő: A homályból. Budapest, Magyar
Helikon, 1968. /Komlós Aladár bevezetése,
11.o./

72. A magyar irodalom története, IV. Budapest,
Akadémiai Kiadó. /Komlós Aladár: Komjáthy
Jenő/ 641. o.
73. Magyar irodalmi lexikon I.
Komjáthy Jenő /Komlós Aladár/ 665. o.
74. Komjáthy Jenő: A homályból
Budapest, Magyar Helikon, 1968.
/Komlós Aladár bevezető tanulmánya/ 11. o.
75. Kosztolányi Dezső: Komjáthy Jenő
Bácskai Hírlap, 1905. december 31.
Lehotai /Kosztolányi Dezső/ Komjáthy Jenő
Magyar Szemle, 1906. augusztus 23.
76. Fol.Hung. 1588. 64-66. o.
77. Fol.Hung. 1587.
78. Komjáthy 1887 nyarán volt első ízben Madách
Aladár vendége Alsósztrégován.
79. Fol.Hung. 1588. 55. o.
80. Komlós Aladár: Komjáthy Jenő
MTA Nyelv- és Irodalomtud. Oszt.
Közl. 1954. 5. kötet, 402. o.
81. u.o.
82. A. Rolland de Renévill: L'expérience poétique,
Paris, Gallimard, 1938.
83. Fol.Hung. 1587.
84. Az idézett versrészleteket a következő kötetből
közlöm: Komjáthy Jenő: A homályból, Költemények
1876-1894. Komárom, özv.Komjáthy Jenőné
kiadása, 1910. Második kiadás.
85. Komlós Aladár: Komjáthy Jenő
MTA Nyelv- és Irodalomtud. Oszt.
Közl. 1954. 5. kötet. 413. o.

86. u.o. 413-414. o.
87. Sikabonyi Antal: Komjáthy Jenő - Irodalmi tanulmány - Budapest, Rákos Jenő Bp-i Hírlap Ujságvállalata, 1909. 43-44. o.
88. Kortársak nagy írókról
Budapest, Művelt Nép Kk. 1956.
/Palágyi Lajos: Komjáthy Jenő/
89. Komlós közlése /MTA- Nyelv- és Irodalomtudományi Oszt. Közl. 1954. 5. kötet. 407.o./
90. Fol. Hung. 1588. 64-66.o.
91. Fol. Hung. 1594. 71. o.
92. Fol. Hung. 1594. 71. o.
93. Fol. Hung. 1594. 32. o.
94. Sikabonyi, Palágyi és Komlós is említi ezt Komjáthy-tanulmányában.
95. Fol. Hung. 1863. 130. o.
96. Pesti Hírlap, 1890. október 13.
97. Komlós Aladár: Komjáthy Jenő
MTA Nyelv- és Irodalomtud. Oszt. Közl.
1954. 5. kötet. 409. o.
98. A kéziratot verset Német G Béla közli az Irodalomtörténet 1950. évi 2. számában.

A felhasznált fontosabb irodalom jegyzéke

1. ALSZEGHY Zsolt

Magyar lírikusok. Vörösmarty Mihály,
Komjáthy Jenő, Ady Endre, Harsányi Kál-
mán. Bp. 1921, Pallas Kiadó. 155. l.

/Komjáthy Jenő 55-69.l./

2. BELITZKY János

Nógrád megye közgyűlése és sajtója a
munkásság és a parasztság helyzetéről és
mozgalmairól 1867-1890 között. Kiad.:
Nógrád megyei Muzeumok Igazgatósága,
Salgótarján, 1964. 88.l.

/Nógrád Megyei Muzeumi Füzetek 7./

3. A deviáns viselkedés szociológiája

/Bev.: Andorka Rudolf, Buda Béla/
Bp. 1974. Gondolat. 530 l.

4. GULYÁS Pál

Magyar írói álnévlexikon.
Bp. 1956. Akad. Kiadó

5. KISS József - REVICZKY Gyula - KOMJÁTHY Jenő

- - válogatott művei. Sajtó alá rend és bev.:
Komlós Aladár. Bp. 1955, Szépirod. Kiadó 620.l.

6. KOMJÁTHY Jenő

Homályból. Költemények 1876-1894.

Sajtó alá rend.: Komjáthy Vidor.

2. kiad. Komárom, 1910, Komjáthy Jenőné,
Spitzer ny. 383.l.

7. KOMJÁTHY Jenő
 Homályból. Válogatott versek.
 Vál.: szerk. és bev.: Komlós Aladár.
 Bp. 1968. M.Helikon. 141. 1.

8. KOMLÓS Aladár
 Gyulaltól a marxista kritikáig.
 /A magyar irodalmi kritika hét évtizede./ Bp. 1966, Akad.Kiadó, 306.1.

9. KOMLÓS Aladár
 Irodalmi ellenzéki mozgalmak
 a XIX.század második felében.
 Bp. 1956, Akad.Kiadó. 116.1.
 /Irodalomtörténeti Füzetek 7./

10. KOMLÓS Aladár
 A magyar költészet Petőfitől
 Adyig. Bp. 1959, Gondolat. 522.1.

11. KOMLÓS Aladár
 A szimbolizmus és a magyar líra.
 Bp. 1965.Akad. Kiadó. 98.1.
 /Irodalomtörténeti Füzetek 46./

12. KOMLÓS Aladár
 Tegnap és ma. Irodalmi tanulmányok.
 Bp. 1956, Szépirod. Kiadó 359.1.

13. KOMLÓS Aladár
 Vereckétől Dévényig. Tanulmányok.
 Bp. 1972, Szépirod. Kiadó. 429. 1.

14. Kortársak nagy írókról. Vál. és jegyz.
Lukácsy Sándor. Bp. 1956, Művelt Nép. 478.1.
15. Lapkritikák és nyilatkozatok Komjáthy
Jenőről. Bp. 1909. Spitzer Sándor ny.
16. Magyar irodalmi lexikon I-III. köt.
Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1963-65.
Akad. Kiadó
17. A magyar irodalom története I-IV.köt.
Főszerk. Sőtér István. Bp. 1964-1966.
Akad. Kiadó
18. Magyarország vármegyéi és városai.
Magyarország monográfiája. Nógrád vármegye.
Szerk. Borovszky Samu. Bp. é.n. Orsz.
Monográfiai Társaság. 748.1.
19. Magyar színháztörténet. Szer.,: bev.:
Hont Ferenc. Bp. 1962, Gondolat. 331.1.
20. Magyar színművészeti lexikon. A magyar
színjátszás és drámai irodalom enciklopédiája
I-IV. köt.Szerk.: Schöpflin Aladár, Bp.
1929-1931. Thália Kultura.
21. A Nemzeti Színház. Szerk.: Székely György
Bp. 1965, Gondolat. 265. 1.
22. NÉMETH G Béla
Türelmetlen és késlekedő félszázad.
A romantika után. Bp. 1971, Szépirod.Kiadó.301.1.

23. Panorama des idées contemporaines
/Szerk., bev.: Gaetan Picacon/ Paris,
1957. Gallimard. 540.l.
24. Psychiatria. Szerk.: Nyirő Gyula.
2. kiad. Bp. 1971. Medicina. 389.l.
25. SIKABONYI Antal
Komjáthy Jenő. Irodalmi tanulmány.
Bp. 1909. Hirlap ny. 207.l.
26. Stuttgarti bibliai kislexikon
/Szerk.: Dr Klaus Vogt/
Eisenstadt, 1973. Pruggverlag. 331.l.